

MILITAIRE SPECTATOR

'Proeftuin Chinook'

- De bacheloropleiding Krijgswetenschappen
- Employer support
- Expeditionaire krijgsmacht en Veldleger

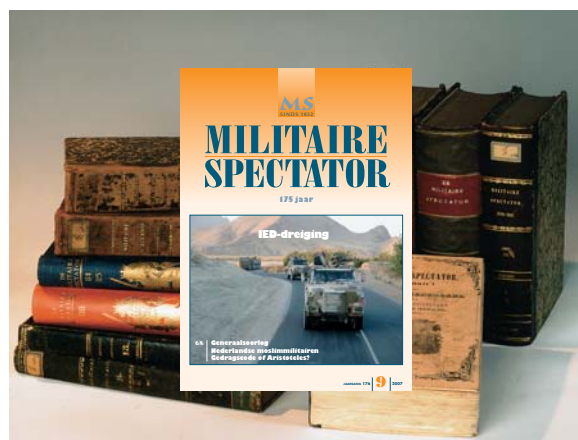
Alle artikelen uit de Militaire Spectator op DVD

Ter gelegenheid van het 175-jarig bestaan van de Militaire Spectator zijn alle jaargangen van het militair-wetenschappelijk tijdschrift gedigitaliseerd. Alle artikelen, editorials, boekrecensies en columns zijn bijeengebracht op zes DVD's. De printbare PDF-bestanden op de DVD's zijn te doorzoeken met trefwoorden. Bij de DVD's hoort een boekje met zoektips.

Lezers van de Militaire Spectator kunnen de DVD-box bestellen door 17,50 euro over te maken naar bankrekeningnummer 514338997 ten name van Militaire Spectator in Den Haag. Graag vermelden 'bestelling DVD-box' en uw naam en adres.

De Militaire Spectator is sinds 1832 het militair-wetenschappelijk tijdschrift voor en over de Nederlandse krijgsmacht. Het maakt relevante kennis, wetenschappelijke inzichten, ontwikkelingen en praktijkervaringen toegankelijk en slaat zo een brug tussen theorie en praktijk. De Militaire Spectator stimuleert de gedachtevorming over onderwerpen die de krijgsmacht raken en draagt zodoende bij aan de ontwikkeling van de krijgswetenschap in de breedste zin van het woord. Op deze wijze geeft het tijdschrift inhoud aan zijn missie: het bijdragen aan de professionalisering van het defensiepersoneel en het verhogen van het kennisniveau van overige geïnteresseerden. Daarmee bevordert de Militaire Spectator ook de dialoog tussen krijgsmacht, wetenschap en samenleving.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris en ledenadministratie

Luitenant-kolonel KLu E.M. Wijers
T 0164 - 69 51 90

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof. em.
J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
T 071 - 542 18 30
E jmbosch@xs4all.nl
kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
luitenant-kolonel KLu S.M. Babusch bc
kapitein ter zee P. van den Berg
commodore KLu drs. G.M. Bergsma
drs. P. Donker
luitenant-kolonel MJD mr. drs.
P.A.L. Ducheine
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs. J.A.J. Leijten
kolonel MPSD drs. F. Matser
brigade-generaal TS ir. R.G. Tieskens
luitenant-kolonel Marns drs.
A.J.E. Wagemaker MA
kapitein-luitenant ter zee mr.
N.A. Woudstra

BUREAU-REDACTIE

mw. drs. A. Kool
drs. F.J.C.M. van Nijntzen
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
F 070 - 316 51 99
E redactiemilitairespectator@mindef.nl

LIDMAATSCHAP

binnenland € 22,50
studenten € 15,00
buitenland € 27,50

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink

ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto: Inzet Chinook tijdens SFIR
(Foto AVDD, H. Westendorp)

MILITAIRE SPECTATOR

4 'Proeftuin Chinook'

R. Blom

Bij vredesbedrijfsvoering gaat het om de balans tussen operationele behoefte en beschikbaarheid, maar ook om financiële controle.

De 'proeftuin Chinook' leverde een model op dat breder toepasbaar is binnen Defensie.

12 De bacheloropleiding Krijgswetenschappen aan de Nederlandse Defensie Academie

A. de Munnik

De bachelor Krijgswetenschappen is een investering in officieren die later conceptueel kan bijdragen aan het ontwikkelen van militair vermogen. De uitdagingen van de officersprofessie zijn niet alleen met bedrijfskundige kennis op te lossen.

24 Employer support. Smeermiddel voor een effectieve en betrouwbare reservecomponent

D.L.J. Speetjens

Employer support is een instrument om de civiele werkgever van de reservist of de reservist die zelf ondernemer is te ondersteunen. De benadering in het Verenigd Koninkrijk en Australië kan een voorbeeld zijn voor de Nederlandse krijgsmacht.

39 Expeditionaire krijgsmacht en Veldleger

H. Amersfoort

De vraag of de Nederlandse krijgsmacht een kopie van elders moet zijn is niet nieuw. Het vooroorlogse Veldleger wordt vergeleken met de huidige expeditionaire krijgsmacht; ambities en middelen moeten in evenwicht zijn.

En verder:

Editoriaal	2
Andere ogen	54
Tegenwicht	56
Boeken	58
Summaries	

Het moeras van de politiek

Het gebruik van het militaire instrument bij het oplossen van crises en het creëren van stabiliteit is controversieel, zo blijkt ook tijdens het Uruzgan-debat. De discussie gaat over welke doelen Nederland op welke termijn wil bereiken en wat het ons waard is. Het parlement wordt steeds vaker gevraagd een standpunt in te nemen over internationaal-politieke kwesties die onze veiligheid kunnen raken. Wanhoop over Irak, gekibbel over Uruzgan en woede over het nauwelijks tot niets doen in Darfur vloeit voort uit dilemma's waarmee politici worstelen. Welke rol Nederland speelt, is een politieke keuze.

De Nederlandse krijgsmacht werd en wordt ingezet voor het nastreven van doelen die de samenleving vitaal vindt. De debatten zijn grillig en uitkomsten soms moeilijk voorspelbaar. De recente discussie over de verlenging van onze bijdrage aan de ISAF-missie is er zo een.

regering worstelt onder tijds- en mediadruk. De media confronteren ons met enorme humanitaire problemen in diverse uithoeken van de wereld. Het lijkt erop dat we ons ieder probleem moeten aantrekken en dat ook ieder probleem gevolgen heeft voor onze veiligheid. Echter, als de regering vindt dat de getroffen bevolking geholpen moet worden of belangen veiliggesteld, dan moeten keuzes gemaakt worden en de consequenties gedragen. Er rust een zware last op de schouders van de Nederlandse krijgsmacht die moeite heeft om aan deze, soms vrij plotseling tot stand gekomen, politieke keuzes gevolg te geven.

Eisen aan legitimiteit zijn hoog en de discussies netelig door instemmingprocedures, toetsingskaders en een zekere garantie op een goede afloop. Stabilisatieprocessen hebben tijd nodig en succes is moeilijk te definiëren. De beperkte capaciteit van de krijgsmacht maakt dat zorg-

Politiek bedrijven is meer dan een mooi doel formuleren;
politiek is de kunst van het mogelijke en het mogelijk maken

Vanuit het holistische buitenland- en veiligheidsbeleid, waarin de ministeries van Defensie, Buitenlandse zaken en Ontwikkelingssamenwerking een eenheid vormen, zou het wenselijk zijn dat Nederland zich langere tijd aan Afghanistan zou committeren. Echter, de kleine krijgsmacht blijkt spelbreker in deze brede benadering.

Het is onduidelijk welke ambities de Nederlandse regering buiten de landsgrenzen heeft en welke veiligheidsbelangen er zijn. Veiligheid en het zekerstellen van nationale belangen is geen zaak van Defensie alleen, de Nederlandse

vuldig besloten moet worden waar, wanneer en hoe we interveniëren. En als blijkt dat de regering wat te ambitieus is, dan moeten we partners van vergelijkbaar postuur vinden. Politiek bedrijven is meer dan een mooi doel formuleren; politiek is de kunst van het mogelijke en het mogelijk maken.

Een herijking van het buitenlands- en veiligheidsbeleid is noodzakelijk. Soevereiniteit en het non-interventiebeginsel zijn de laatste decennia als begrippen uitgehold. Veiligheid heeft een veel bredere betekenis dan fysieke veilig-

heid. Hoe handzaam dergelijke beginselen ook leken, ze liggen tegenwoordig onder vuur. Nederland zorgde er mede voor dat de Verenigde Naties het beginsel 'responsibility to protect' aannam. Hiermee werd het non-interventie-beginsel omgekeerd maar het creëren van veiligheid werd er niet gemakkelijker op.

Kennelijk kan de bescherming van individuen in sommige gevallen belangrijker zijn dan het respecteren van de soevereiniteit. Zo moeten tirannen tot de orde worden geroepen en indirecte nationale belangen veiliggesteld. Als dit niet tot het beoogde effect leidt, dan kan op humanitaire gronden tot een gewapende militaire interventie worden overgegaan maar hebben

In Afghanistan heeft vooral Defensie moeite met een langer *commitment* terwijl de inzet ervan voorwaardelijk is voor de bijdrage van de twee andere, direct betrokken ministeries. Bovendien zijn er meer lange marsen naar mooie en nobele doelen. Onze minister vraagt om meer geld maar wil dit primair voor de inzet in Afghanistan gebruiken. De slijtage is er bovenmatig en de behoefte aan gespecialiseerde middelen en eenheden groot. Bovendien is Defensie voor een moeilijke missie op pad gestuurd waarbij de regering op voorhand wist dat de klus niet in twee jaar geklaard zouden kunnen worden maar waarmee ze planmatig geen rekening wilde houden. Het is knap dat de missie desondanks twee jaar verlengd is. Maar verbindt de politiek er ook

Nederland heeft moeite met het vinden van zijn rol in de internationale gemeenschap en het identificeren van de eigen belangen

we ook de verantwoordelijkheid om rechtvaardige samenlevingen op te bouwen. De praktijk is verlamd, zo blijkt in Irak en Afghanistan, of weerbarstig, in het geval van Zimbabwe en Darfur.

Nederland is niet uniek in zijn worsteling met dergelijke problemen. Landen als Noorwegen, Denemarken, Zweden en Canada waren niet eens zo lang geleden ook trots op hun activistische rol in de internationale arena omdat ze wisten waar ze voor stonden. Ze bewezen de internationale gemeenschap een dienst door zaken op de internationale agenda te plaatsen en middelen beschikbaar te stellen. Geleerd werd echter dat mededogen en verontwaardiging belangrijke maar onvoldoende voorwaarden voor beleid zijn.

consequenties aan of moet de krijgsmacht al haar kaarten op de missie in Afghanistan zetten? Wordt bijvoorbeeld vergeten dat de 'zones van wetteloosheid' in Afrika en de crises in Darfur en in de Hoorn ook om aandacht schreeuwen? En hoe zit het met het veiligstellen van onze directe nationale belangen?

Nederland heeft moeite met het vinden van zijn rol in de internationale gemeenschap en het identificeren van de eigen belangen. Een buitenland- en veiligheidsbeleid voor de langere termijn is nodig om richting te geven aan het Nederlandse optreden buiten de landsgrenzen en het veiligstellen van onze nationale belangen. Zolang de regering daarin niet geslaagd is, spartelen de drie direct betrokken ministeries in het moeras van de politiek. ■

‘Proeftuin Chinook’

Effectieve aanzet voor een betere besturing?

De vredesbedrijfsvoering binnen Defensie is in het algemeen minder transparant dan de systematiek van *Command and Control* bij de daadwerkelijke inzet van (delen van) de krijgsmacht. Vredesbedrijfsvoering richt zich – als het gaat om materieel – op een complexe balans tussen de operationele vraag en beschikbaarheid. Daarnaast speelt financiële controle een rol. De auteur gaat in op de ‘proeftuin Chinook’. Hij beschrijft de uitgangspunten, doelstellingen en aanpak van dit project. Hij gaat in op afspraken, hun borging en de communicatie. De uitkomsten maken volgens de auteur dit model breder toepasbaar, niet alleen binnen de Koninklijke Luchtmacht, maar ook binnen Defensie.

R. Blom – Luitenant-kolonel van de Koninklijke Luchtmacht*

Stel, u bevindt zich in een voetbalstadion en de tribunes zijn vol. De spelers komen op het veld en na de toss staat iedereen klaar voor de wedstrijd. Plotsklaps wordt duidelijk dat een belangrijke voorwaarde niet is ingevuld: de doelen op het veld ontbreken! Meteen wordt duidelijk dat het spel niet kan worden gespeeld zoals beoogd. Verwarring op het veld en de tribunes is onvermijdbaar.

Ook binnen organisaties zijn doelen nodig voor de bedrijfsvoering. De bedrijfsvoering binnen Defensie valt uiteen in commandovoering en vredesbedrijfsvoering. Commandovoering richt zich op de daadwerkelijke inzet, vredesbedrijfsvoering dient als voorbereiding daarop.

Bij daadwerkelijke inzet beschikt Defensie over een apparaat dat goed in staat is effectief te reageren. Doorgaans is in die situatie van hoog tot laag helder wat de te bereiken doelen zijn en om dit te behalen wordt meestal snel en adequaat gehandeld.

De vredesbedrijfsvoering is doorgaans minder transparant. Het komt regelmatig voor dat

binnen de organisatie onduidelijkheid bestaat over de te bereiken doelen. Daardoor is veelal sprake van een minder doelgerichte dynamiek en verloopt de bedrijfsvoering minder effectief dan mogelijk is.

Van belang is dat er evenwicht bestaat tussen de operationele vraag en de beschikbaarheid van de wapensystemen. Bij de elf Chinook helikopters van Defensie overstijgt de operationele vraag ruimschoots de capaciteit. Dit stelt hoge eisen aan de effectiviteit van de bedrijfsvoering rond de Chinooks.

Dit artikel geeft inzicht in de ‘proeftuin Chinook’ en gaat in op de uitgangspunten van het project, gevolgd door de doelstellingen en de aanpak. Vervolgens wordt beschreven hoe tot afspraken is gekomen, op welke wijze deze worden geborgd en hoe de communicatie verloopt. Daarna komt de verbreding naar de overige wapensystemen binnen het CLSK aan de orde en volgt een conclusie.

Uitgangspunten

Het Besturingsmodel Defensie gaat uit van resultaatgerichte sturing.¹ Op deze wijze wil Defensie invulling geven aan de met ‘Van

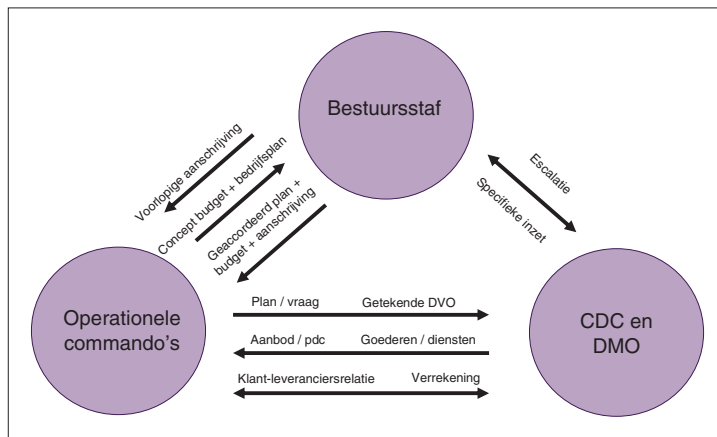
* De auteur is werkzaam bij de Staf van het Commando Luchtmacht als Hoofd Sectie Helikopters en Geleide Wapens binnen de Afdeling Logistieke Ondersteuning. Hij is tevens projectleider van de ‘proeftuin Chinook’.

¹ Bron: Besturingsmodel Defensie versie Definitief d.d. 31 oktober 2003.

Beleidsbegroting Tot Beleidsverantwoording' (VBTB) opgelegde kaders en antwoord geven op de vragen: wat willen we bereiken, welke activiteiten zijn daarvoor nodig en wat kost dat aan middelen? Concreet betekent dit dat de verantwoordelijken primair worden aangesproken op de resultaten die zij realiseren binnen de opgedragen doelstellingen en (budgettaire) kaders, waaronder doelstellingen en kengetallen voor operationele gereedheid. De afstemming tussen de primaire en ondersteunende processen van Defensie vindt plaats door middel van klant-leverancier-relaties. Deze vorm van verzakelijking heeft een structureel ingebedde doelmatigheidsprikkel als oogmerk. Het Besturingsmodel Defensie heeft ertoe geleid dat de organisatiegrenzen binnen Defensie zijn verlegd en er nieuwe koppelvlakken zijn ontstaan. De voormalige krijgsmacht delen hebben plaatsgemaakt voor operationele commando's die de bestuursstaf aanstuurt via de zogenoemde L-constructie (zie figuur 1).² De ondersteunende activiteiten binnen het Besturingsmodel Defensie worden verzorgd door twee interne leveranciers met gedwongen winkelnering: de Defensie Materieel Organisatie (DMO) voor onderhouds- en logistieke activiteiten en het Commando Diensten-Centra (CDC) voor de overige ondersteunende diensten.

Na de aanpassing van de organisatiegrenzen en de wijziging van verschillende rollen was het nodig een nieuwe bedrijfsvoering te ontwikkelen met als uitgangspunt de 'zakelijker' omgang tussen de operationele commando's, de DMO en het CDC. Daarvoor zijn binnen het CDC twee proeftuinen gestart bij het toenmalige Instituut Keuring en Selectie en het Medisch Geneeskundig Facilitair Bedrijf. Beide proeftuinen hanteerden als uitgangspunt de leverancier. De basis was het stappenplan van het Ministerie van Financiën, dat is voorgeschreven bij het overgaan naar een baten-lastendienst (agentschap).³

In lijn met het adagium 'Niet proaten maar doen, en holt de gang erin',⁴ is binnen het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) gestart met een derde proeftuin waarin de rol van de klant centraal is gesteld.

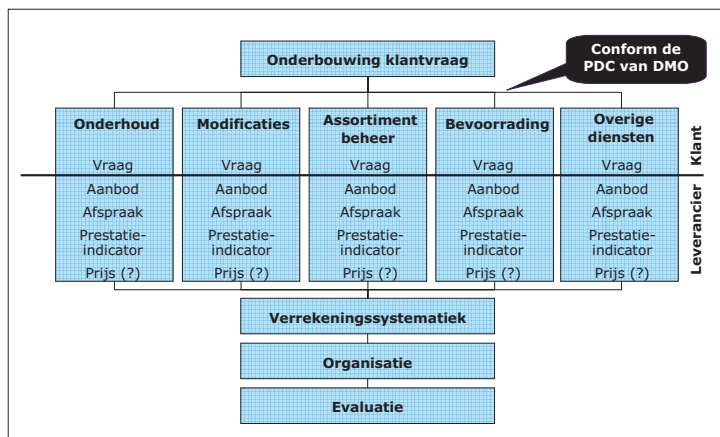
Figuur 1 De L-constructie

Het Besturingsmodel Defensie biedt ruimte aan de klant om met kennis van zaken een nadrukkelijke rol te spelen bij het bepalen van de inhoud van de te leveren diensten (*smart customer*). Het CLSK heeft de ambitie om daaraan met de zakenpartners richting en inhoud te geven. Besloten is om de derde proeftuin – de *Pilot Chinook* – toe te snijden op de totale procesketen en daarmee op de klant-leverancierrelatie tussen de Vliegbasis Soesterberg en het Logistiek Centrum Woensdrecht (LCW) met de Chinook helikopter als wapensysteem. Belangrijke afweging voor de proef was – en is nog steeds – het spanningsveld tussen de grote operationele vraag aan transporthelikopters en de relatief kleine vloot van elf Chinook helikopters. Het opheffen van dit spanningsveld stelt hoge eisen aan de beheersing van de materieel-logistieke processen. Dit geldt voor het uitzend-

2 De besturing van de operationele commando's vindt plaats in de lijn. Richtlijnen van de beleidsverantwoordelijken worden besproken in het Departementaal Beraad en gaan via de CDS naar de commandanten van de operationele commando's. Vanuit de operationele commando's komt input voor beleid via de CDS terug in de bestuursstaf. De CDS is de integrator die mede toeziet op de afstemming beleid en middelen. De operationele commando's hebben als taak het opleiden (trainen) van militaire eenheden (i.c. verbanden van personeel en materieel) om de opgedragen staat van operationele gereedheid te bereiken. De operationele commando's voorzien in hun behoeften aan middelen (personeel en materieel) en diensten door deze 'in te kopen' bij dienstencentra. De dienstverlening door de dienstencentra vindt plaats aan de hand van dienstverleningsovereenkomsten. Prioriteiten worden daarbij gesteld vanuit de operationele commando's. Daarbij beslist de CDS in het geval van conflicterende belangen, onder meer in verband met de inzet van militaire eenheden (bron: Besturingsmodel Defensie).

3 Wegwijzer Baten-lastendiensten van het Ministerie van Financiën.

4 Citaat van secretaris-generaal A. Annink uit de inleiding van het Besturingsmodel Defensie d.d. 31 oktober 2003.

Figuur 2 Opzet ter bepaling van de klantvraag Chinook

gebied, maar ook in Nederland bij de Vliegbasis Soesterberg en het LCW.

Doelstellingen en aanpak

De klant-leverancier-relatie is primair gericht op de vereiste operationele inzetbaarheid (doeltreffendheid) en waar mogelijk op doelmatigheid.⁵ De doelstellingen voor de Pilot Chinook zijn zodoende als volgt geformuleerd:

- Voorzien in een set met meetbare afspraken waarin opgenomen de verwachtingen en verplichtingen van de klant (CLSK) en het aanbod en de prestaties van de leverancier (DMO/LCW);

5 Een doelmatige bedrijfsvoering vereist een financiële paragraaf waarin opgenomen de begroting voor de Chinook helikopter en een (ruwe) kostprijs per dienst/product. Daarnaast is een voorstel nodig over de verrekening van de geleverde diensten en de condities voor overheveling van budgetten van DMO naar CLSK. Tijdens de Pilot Chinook bleek de tijd binnen Defensie nog onvoldoende rijp om invulling te geven aan deze voorwaarden. Dit heeft tot gevolg dat deze doelstelling vooralsnog is opgeschort.

6 Strategic Process & ERP Enabled Reengineering (SPEER) resulteert in verandering van werkwijze, gedrag en (daarvan afgeleid) organisatie. De ervaringen uit de Pilot Chinook worden uitgewisseld met verschillende projecten zoals het project "High Level Design" dat onder leiding van de DMO de huidige materieellogistieke bedrijfsvoering binnen de defensieonderdelen in kaart brengt voor de ontwerpkeuzes bij SPEER. Deze ervaringsuitwisselingen worden beschouwd als een ondersteunende activiteit die niet specifiek toerekenbaar is aan de Pilot Chinook en worden binnen dit artikel niet verder uitgewerkt.

7 'Overige diensten' is een verzamelnaam voor een grote diversiteit aan diensten. Met het oog op de overzichtelijkheid van dit artikel worden 'overige diensten' buiten beschouwing gelaten.

8 Dit betreffen modificaties die een capaciteitsbeslag vergen van meerdere werkweken. Deze modificaties worden doorgaans zodanig gepland dat ze parallel aan elkaar kunnen worden uitgevoerd.

- Zorgdragen voor een goede klant-leverancier-relatie en een doelmatige bedrijfsvoering;
- Fungeren als input voor andere projecten, zoals SPEER.⁶

De klantvraag en het leveranciersaanbod zijn gebaseerd op de hoofdstructuur (zie figuur 2) van de DMO producten-diensten-catalogus (PDC) in de deelgebieden onderhoud, modificaties, assortimentsbeheer, bevoorrading en overige diensten.⁷ De inhoud van de DMO PDC bleek echter onvoldoende specifiek te zijn voor meetbare afspraken, zodat voor het bepalen van de klantvraag voor de Chinook tot maatwerk is overgegaan.

Dit maatwerk omvat een methodiek waarmee de klantvraag en het leveranciersaanbod in detail op elkaar zijn afgestemd. De afstemming heeft geresulteerd in heldere voorwaarden (lees spelregels) voor zowel klant als leverancier. Analoog aan de respectieve bedrijfsplannen van CLSK en het LCW is gekozen voor een planhorizon van vijf jaar. Per deelgebied is de klantvraag uitgewerkt, het leveranciersaanbod bepaald, zijn de leveranciersafspraken vastgelegd en prestatie-indicatoren gedefinieerd. Dit is uitgevoerd door een brede groep materiedeskundigen met technische en logistieke achtergrond uit de DMO en de CLSK-organisatie. De 'Aanschrijving Gereedstelling van de Commandant der Strijdkrachten' (AGCDS) diende steeds als uitgangspunt voor de vereiste operationele inzetbaarheid. Daarnaast is het vliegprogramma voor de Chinook helikopters geraadpleegd.

Onderhoud

Een belangrijke onderhoudsdienst afgenomen bij het LCW is de fase-inspectie voor de Chinook helikopters. Deze grote onderhoudsbeurt wordt doorgaans uitgevoerd tijdens omvangrijke modificaties aan het vliegtuig. Met het oog op de vereiste inzetbaarheid uit de AGCDS, het aantal beschikbare Chinooks en de noodzakelijke beschikbaarheid voor het vliegprogramma is berekend dat een fase-inspectie voor een Chinook helikopter niet langer mag duren dan tien werkweken, inclusief de grote modificaties.⁸

Modificaties

Tijdens de behandeling van de klantvraag voor modificaties bleek deze klantvraag niet simpelweg te bepalen. Belangrijkste oorzaak was dat vrijwel alle Chinooks een verschillende configuratie bezaten. Dit grote configuratieverschil is ontstaan in de tijd dat Chinooks op korte termijn moesten worden uitgezonden voor missies waartoe het vliegtuig niet was uitgerust. Chinooks worden doorgaans in groepen van vier tot zes vliegtuigen uitgezonden en geschikt gemaakt voor het operationele concept van de betreffende uitzending. Doordat dit per uitzending varieert en de materieellogistieke en financiële middelen begrensd waren, werden veelal alleen de uit te zenden Chinooks gemodificeerd. Deze historisch ontstane configuratieverschillen tussen de vliegtuigen bleken dusdanig fors dat het niet mogelijk was een generieke werklast te bepalen voor het LCW. Dit betekende dat de klantvraag per Chinook moest worden vastgesteld.

Nadat de klantvraag was vastgesteld bleek dat de grote configuratieverschillen tussen de vliegtuigen en de nog uit te voeren modificaties een te omvangrijke modificatiewerklast impliceerden voor realisatie binnen de gestelde doorlooptijd van tien weken. Besloten werd om het modificatieprogramma en het vliegprogramma met elkaar te harmoniseren en te komen tot een operationeel verantwoord en bestuurbaar meerjarig modificatieprogramma, passend binnen de gestelde doorlooptijd.

Uit analyse bleek echter dat de gevraagde doorlooptijd voor het fase-onderhoud samen met de modificatiewerklast alleen viel waar te maken na een uitbreiding van de personele capaciteit bij het LCW. Er kwam toestemming om het benodigde aanvullende personeel voor onderhoud en modificaties in te huren. Daarmee bleken de doorlooptijden te realiseren zoals afgesproken. Inmiddels bestaan er geen grote configuratieverschillen meer tussen de Chinook helikopters.

Assortimentsbeheer en bevoorrading

Na de uitwerking van de deelgebieden onderhoud en modificaties zijn de doelen voor de deelgebieden assortimentsbeheer en bevoorrading vastgesteld. Dit is een bijzonder com-

FOTO LCW

Chinook in onderhoud bij het LCW

plexe en tijdrovende taak gebleken. Er zijn specifieke hulpmiddelen ontwikkeld om een heldere relatie te leggen tussen de vereiste inzetgereedheid en concrete parameters voor leverbetrouwbaarheid, noodzakelijke capaciteit, kosten en geïnvesteerd vermogen. Voor het vaststellen van de logistieke prestaties zijn allereerst de onderhoudstypen gedefinieerd. Figuur 3 illustreert op de horizontale as de onderhoudsconcepten, terwijl de verticale as de onderhoudstypen laat zien.

Intern Defensie			Extern Defensie
CLSK Squadron	CLSK Onderhoudshangar	LCW	Industrie
Repair by replacement Klein onderhoud preventief en correctief	Fase-onderhoud Preventive replacements on condition/on duration Post-desert inspecties	3 ^e niveau Preventive replacements on condition/on duration Post-desert inspecties Grote modificaties en Fase-onderhoud Grote reparaties Componenten-onderhoud	4 ^e niveau Preventive replacements on condition/on duration Complexe modificaties en Fase-onderhoud Complexe reparaties Componenten-onderhoud
1 ^e niveau	2 ^e niveau		

Figuur 3 Onderhoudsconcepten

Na de vaststelling van de onderhoudstypen zijn de logistieke karakteristieken geanalyseerd. Per type onderhoud is de voorspelbaarheid, de planbaarheid, de omvang, de gemiddelde prijs en de impact voor het vliegprogramma vastgesteld. Bij modificaties is sprake van een

Vrijwel alle Chinooks bezaten een verschillende configuratie

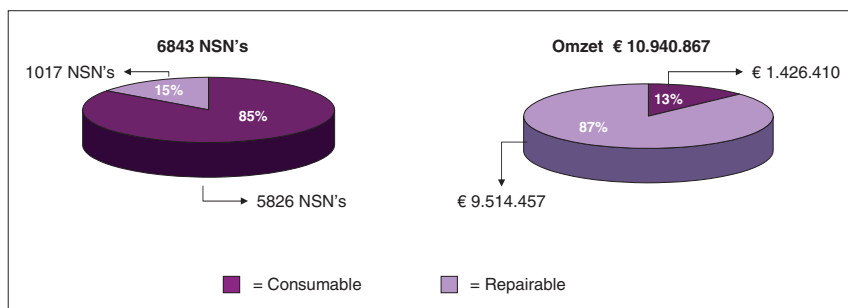
sterke variatie. De oorzaak ligt in de grote verscheidenheid in modificatiewerklast, variërend van uren tot weken. Omdat modificaties planbaar zijn, kan dit op het vliegprogramma worden afgestemd en kan de impact beperkt blijven. De analyses voor de logistieke karakteristieken werden uitgevoerd in een breed ICT-landschap. Er is gebruik gemaakt van het Voorraad Administratie systeem (VA) en van ICT-hulpmiddelen ontwikkeld op Soesterberg en bij het LCW. Ook is de vliegtuigonderhoud-database en het bedrijfsbesturingssysteem van het LCW geanalyseerd.

De assortimentanalyse (zie figuur 4) heeft aangetoond dat de verbruiksartikelen (*consumables*) in belangrijke mate zijn te karakteriseren als groothandelsfunctie. Dat wil zeggen dat het merendeel (85 procent) van het artikelenpakket veel gebruikte en relatief goedkope artikelen zijn met een totale waarde van 1,4 miljoen euro (13 procent van de jaarlijkse financiële omzet). Afgezet tegen de vereiste inzetbaarheid van de Chinook vloot is stagnatie bij deze goedkope artikelen een 'kostbare' zaak. Deze conclusie is bevestigd vanuit de groep materiedeskundigen. In het verleden is meermaals stagnatie opge-

reden bij goedkope artikelen als kabelbinders en boutjes, met als gevolg vertragingen in het onderhoudsproces. De logistieke analyse verschaftte het inzicht dat een belangrijk deel van de verbruiksartikelen simpelweg via automatische bevoorrading is te bestellen. Het overige deel van de jaarlijkse financiële omzet betreft repareerbare artikelen (*repairables*) die slechts 15 procent van het artikelenpakket omvatten en bepalend zijn voor 87 procent van de jaarlijkse financiële omzet.

De aanzienlijke geldstroom in het artikelenpakket voor repareerbare artikelen benadrukte de noodzaak van een goede balans tussen de operationele beschikbaarheid en de financiële beheersing. Deze nauwkeurige inregeling van het VA stelt hoge(re) eisen aan de logistiek managers. Door bijvoorbeeld een belangrijk deel van de gebruiksartikelen via automatische bevoorrading te bestellen, kan de logistiek manager meer aandacht besteden aan de kapitaalintensieve repareerbare artikelen die – veelal om financieel-economische redenen – in mindere mate voorradig zijn.

De logistieke analyses hebben uiteindelijk geresulteerd in een concrete klantvraag voor de deelgebieden assortimentsbeheer en bevoorrading (zie figuur 5). Tien weken voor aanvang van het preventief onderhoud moet 98 procent van de noodzakelijke artikelen beschikbaar zijn in de voorraad (T-10 lijst). Om een vliegtuig dat door materieelstagnatie niet kan vliegen (een *Aircraft on Ground* situatie) weer vlot operationeel inzetbaar te krijgen, is het noodzakelijk dat 95 procent van de artikelen binnen maximaal twaalf uur beschikbaar is op het CLSK-onderdeel.

Figuur 4 Relatie tussen artikelpakket en geldstroom

Uitgaande van de bestaande voorraad beschouwen de materiedeskundigen de normen voor leverbetrouwbaarheid als haalbaar. Voorwaarde voor de realisatie van de afgesproken normen is handhaving van de voorraad op het juiste niveau. Dit betekent bijvoorbeeld dat de retourstromen van repareerbare artikelen voldoende moeten worden beheerst. Daarvoor heeft het LCW de voorwaarde ge-

steld dat kapotte repareerbare artikelen vanuit het CLSK binnen vijf werkdagen retour worden ontvangen in Woensdrecht. Vanuit het uitzendgebied naar Woensdrecht is dit genormeerd op vijftien werkdagen. Voor de retourstromen zijn de rollen dus omgedraaid en krijgt het CLSK de rol van leverancier toebedeeld.

Zoals gezegd bezit het CLSK de ambitie om als smart customer met kennis van zaken richting te geven aan de klant-leverancier-relatie met de DMO. De resultaten uit bovengenoemde methode – inclusief de verbreding naar de andere CLSK-wapensystemen – komen daaraan tegemoet en voorzien in transparantie en heldere doelstellingen die richtinggevend voorwaarden zijn voor een kansrijke resultaat-gerichte bedrijfsvoering.

Borging afspraken en communicatie

Dienstverleningsovereenkomst

Met het Besturingsmodel is een nieuw fenomeen geïntroduceerd binnen Defensie: de dienstverleningsovereenkomst tussen het CLSK en de DMO. In deze overeenkomst zijn de afspraken tussen klant en leverancier vastgelegd. Om de ontstane transparantie over de te bereiken doelen te borgen in de bedrijfsvoering is een koppeling gelegd tussen de klantvraag, de dienstverleningsovereenkomst en overige documenten uit de planning & control cyclus zoals het Bedrijfsplan CLSK en de Taakopdracht voor de CLSK-onderdelen. Om te bereiken dat de overeengekomen afspraken goed bekend zijn

in de uitvoeringsorganisatie, zodat een goede focus en 'naleving' zijn te waarborgen, verloopt de communicatie binnen het CLSK en het LCW breed en diep.

Dashboard Dienstverlening CLSK-LCW

Voor een onderbouwde vertaalslag van de AGCDS naar de inhoud van de dienstverleningsovereenkomst is een set prestatie-indicatoren en bijbehorende normstellingen ontwikkeld die de keten transparanter maken, de gezamenlijke besturing van de keten vereenvoudigen en de kans op optimalisatie vergroten. De brede groep materiedeskundigen uit het CLSK en het LCW kwam vrij vlot tot overeenstemming over de structuur en de definities van de prestatie-indicatoren. Deze informatie vormt de basis voor een database, gevoed vanuit de bestaande informatiesystemen binnen de Defensieorganisatie. Maandelijks wordt bijvoorbeeld data uit het voorraad-administratiesysteem in de database geladen, zodat uit actuele en neutrale informatie duidelijk af te lezen is of, en in welke mate, de logistieke keten wordt beheerst. Een 'dashboard' zet de informatie uit de database om naar een managementpresentatie.

Een logistieke prestatie-indicator van betekenis is de leverbetrouwbaarheid, bijvoorbeeld van repareerbare reservedelen. Leverbetrouwbaarheid is direct afhankelijk van voorraadbeschikbaarheid en uitleversnelheid vanuit het LCW. Leverbetrouwbaarheid wordt daarnaast in belangrijke mate beïnvloed door de tijdigheid van de retourstromen vanuit het CLSK. Als de

retourstromen van repareerbare reservedelen te traag verlopen ontstaat er een lagere voorraadbeschikbaarheid, wat de leverbetrouwbaarheid negatief kan beïnvloeden. Om zichtbaar te maken of de logistieke keten van repareerbare reservedelen beheerst wordt, is ervoor gekozen de informatie over de

Deelassortimenten	Leverbetrouwbaarheid	Leverdatum	Responstijd
Preventief onderhoud			
100% artikelen in T-10 lijst	98%	Tijdstip T	
Overige artikelen in T-10 lijst	95%	Tijdstip T	
Doorlooptijd kritische artikelen	98%	Aanvraagdatum	
Overige geplande aanvragen	95%	Aanvraagdatum	
Prio 1/ 'Aircraft On Ground'	95%		Maximaal 12 uur
Prio 1/ Routine	95%		24 uur
Correctief Onderhoud			
Prio 1/ 'Aircraft On Ground'	95%		Maximaal 12 uur
Overige aanvragen	95%		24 uur

Figuur 5 Logistieke karakteristieken

CLSK-retourstromen in de managementpresentatie van het dashboard op te nemen. Zodoende kan een goed beeld ontstaan van de 'gezondheid' van de logistieke keten voor repareerbare reservedelen. De duidelijkheid over de doelstellingen in combinatie met de managementpresentatie uit het dashboard heeft geleid tot een betere focus bij de betrokken partijen en tot een verbeterde inzetbaarheid.

Horizontale rapportage

Om het management te informeren over de behaalde prestaties, worden bedrijfsresultaten binnen Defensie gerapporteerd via maand- en kwartaalrapportages in de verticale lijn. Dit geschiedt doorgaans gescheiden binnen de 'eigen' organisaties. Een dienstverleningsovereenkomst omvat echter een set afspraken tussen partijen in de horizontale lijn. Om het management binnen de betrokken organisaties te informeren over de behaalde resultaten bestond dan ook behoefte aan een horizontale rapportage. Gedurende de Pilot Chinook bleek dat daarvoor binnen het planning & control werkveld van Defensie nog geen afspraken waren vastgelegd. Om dit deficit op te lossen is afgesproken dat de informatie uit het dashboard volstaat als horizontale rapportage.

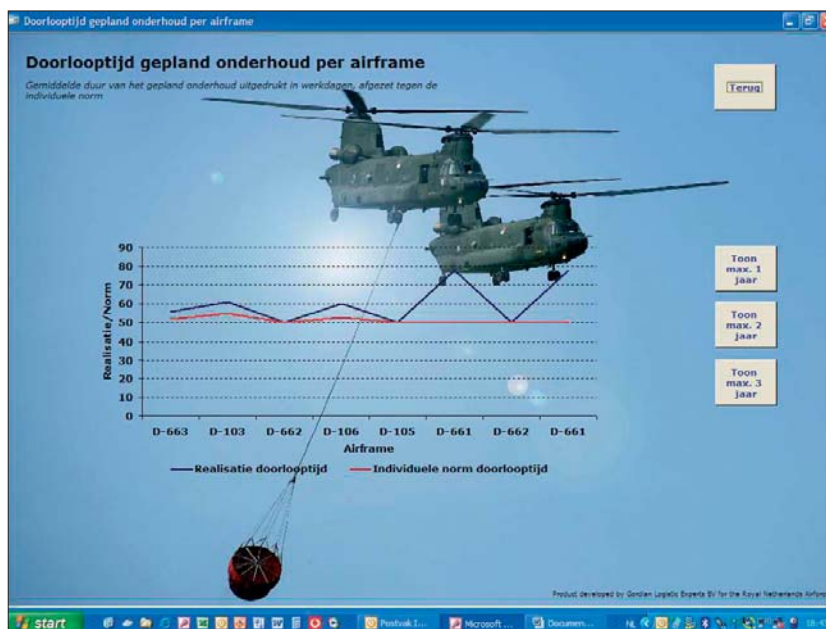
Het LCW draagt daarbij zorg voor de rapportage aan het CLSK. Door het dashboard te laden met merendeels digitale informatie kan de werklust voor het LCW beperkt blijven.

De communicatie over de resultaten uit de dienstverleningsovereenkomst is schematisch weergegeven in figuur 7. De traditionele maand- en kwartaalrapportages en de horizontale rapportages vullen elkaar aan en optimaliseren de informatievoorziening.

Klant-leverancier-relatie

In de klant-leverancier-relatie tussen het CLSK en de DMO vindt op het laagste (derde) niveau binnen de luchtketen maandelijks overleg plaats binnen het zogeheten Driehoeksoverleg Luchtwapensystemen. Dit Driehoeksoverleg is als 'spin in het web' gericht op het proces luchtwapensysteemmanagement, in het driehoeksverband gebruiker/klant (CLSK), normsteler (DMO Lucht) en onderhouder (DMO LCW). De partijen in het Driehoeksoverleg Luchtwapensystemen werken als zakenpartners samen volgens het principe 'één team, één taak met één gezamenlijke focus'. Het gezamenlijke doel is binnen de gestelde voorwaarden op korte en lange termijn de vereiste inzetbaarheid uit de AGCDS van het wapensysteem te bereiken. Naast de materiële gereedheid van de wapensystemen wordt daarbij ook de personele gereedheid en de financiën in beschouwing genomen.

Iedere deelnemer in het Driehoeksoverleg Luchtwapensystemen brengt zijn expertise in en heeft zijn eigen specifieke taken en verantwoordelijkheden. De besluitvorming in het Driehoeksoverleg Luchtwapensystemen is gemandateerd door C-LSK en PDG-DMO en bindend. De instemming van het Driehoeksoverleg Luchtwapensystemen leidt tot een voldoende afgewogen en gedragen fundament voor de bedrijfsvoering rond de CLSK-wapensystemen. De Commandoraad van het CLSK ontvangt maandelijks informatie over de stand van zaken uit het Drie-

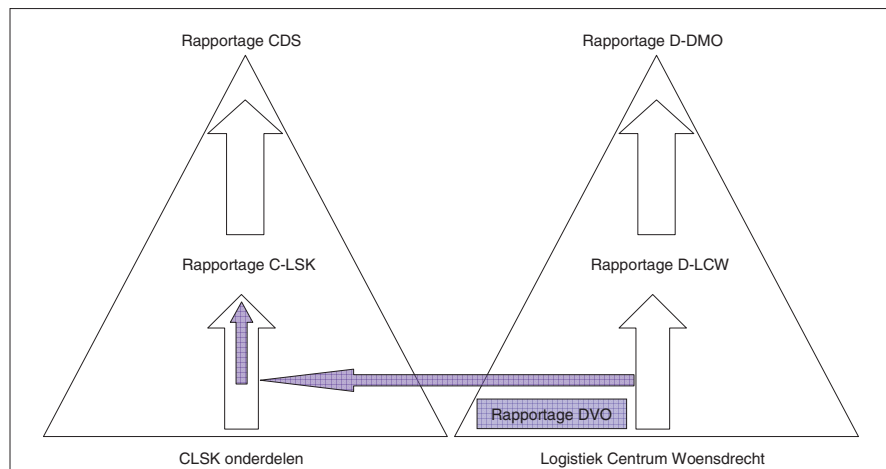
Figuur 6 Prestatie-indicator uit 'Dashboard dienstverlening CLSK-LCW'

hoeksoverleg Luchtwapensystemen. Zodoende is tot op het hoogste niveau in de organisatie de focus gericht op de operationele inzetbaarheid.

De gestelde doelen, de gemaakte afspraken uit de klantvraag CLSK, de inhoud en de realisatie van de dienstverleningsovereenkomst uit de Pilot Chinook zijn voorwaarden voor het waarborgen van de kwaliteit van het wapensysteemmanagement rond de CLSK-wapensystemen. Het Driehoeksoverleg Luchtwapensystemen vormt het forum dat als 'spin in het web' deze kwalitatieve voorwaarden borgt en communiceert naar de organisatie.

Verbreiding naar andere CLSK-wapensystemen

Gedurende het eerste jaar na de start profiteerde de Chinook-bedrijfsvoering vroegtijdig van een aantal deelresultaten uit de Pilot Chinook. Aangetrokken door dit succes werd de klantvraagmethodiek vrij snel toegepast op de overige CLSK-wapensystemen en is ze inmiddels gemeengoed geworden bij het opstellen van de dienstverleningsovereenkomsten voor alle wapensystemen binnen het CLSK. Naast de Chinook helikopter beschikt intussen ook de F-16 over een set prestatie-indicatoren die is

Figuur 7 Rapportage Dienstverleningsovereenkomst

opgenomen in het dashboard. Naar verwachting geldt dit eind 2007 ook voor de Cougar en de Apache helikopters. In 2008 volgen de Geleide Wapens, de Luchttransportvloot en mogelijk de Lynx helikopter.

Conclusie

Het Besturingsmodel van Defensie biedt de klant de ruimte om een nadrukkelijke rol te spelen bij het bepalen van de inhoud van de te leveren diensten (smart customer). Het CLSK heeft de ambitie om als smart customer met kennis van zaken richting en inhoud te geven aan de klant-leverancier-relatie met de DMO.

De uitkomsten van de Pilot Chinook – inclusief de verbreding naar de andere CLSK-wapensystemen – komen daaraan tegemoet en voorzien in transparantie en heldere doelstellingen, de richtinggevende voorwaarden voor een kansrijke resultaatgerichte bedrijfsvoering. Deze methode heeft bewezen te leiden tot een betere focus bij de betrokken partijen en tot betere resultaten voor de vereiste inzetbaarheid. De eindconclusie is gerechtvaardigd dat de Pilot Chinook zich voor de CLSK-wapensystemen daadwerkelijk heeft ontwikkeld van een proeftuin tot een geschikte en effectieve aanzet voor een betere besturing. Daarmee is een passende aansluiting gevonden bij het Besturingsmodel Defensie en ligt de mogelijkheid open de ontwikkelde methode te gebruiken voor krijgsmachtbrede toepassing.

FOTO AVDD, H. KEERIS

Chinook helikopters brengen Special Forces naar het inzetgebied in de buurt van Kandahar, Afghanistan

De bacheloropleiding Krijgswetenschappen aan de Nederlandse Defensie Academie

De Verklaring van Bologna in juni 1999, inmiddels door 45 landen ondersteund, leidde tot een *Bachelor- en Master-structuur* bij academische opleidingen. De auteur gaat in op de gevolgen voor de Nederlandse Defensie Academie. Hij richt zich daarbij met name op de bachelor Krijgswetenschappen en beschrijft de achtergrond, de visie op de opleiding en het curriculum. Hij besteedt verder aandacht aan recente ontwikkelingen. In zijn ogen is deze bachelor vooral een investering in officieren die later in hun loopbaan een conceptuele bijdrage aan het ontwikkelen van militair vermogen moeten kunnen leveren.

*A. de Munnik – kolonel der infanterie**

In plaats van een overladen dagprogramma van verplichte lessen, waarin de leraar aan de hand van dictaten en voorschriften feitenkennis ‘inpompt’, dient, waar mogelijk, te worden overgegaan op een systeem van colleges, studiegroepen en werkgroepen – voor een deel verplicht, voor een deel naar keuze van de cadet – met per hoger cursusjaar toenemende tijd beschikbaar voor zelfstudie, zelfstandig uitwerken van opdrachten, enz.’¹

Dit citaat in één van de rapporten die ten grondslag lagen aan de invoering van het wetenschappelijk onderwijs op de KMA geeft weer welke grote veranderingen zich in de jaren zestig in het onderwijs hebben voltrokken. De ambitie om aanstaande officieren een opleiding van een wetenschappelijk niveau mee te geven is in de loop van de geschiedenis van

de Nederlandse officiersopleidingen niet voor iedereen vanzelfsprekend geweest. Direct na de oprichting van de KMA in 1828 vormden wis- en natuurkunde en letterkundige vakken een hoofdbestanddeel van de opleiding. Het onderwijs in de tactiek moest beperkt blijven ‘tot kleine opgaven, meer dadelijk passende in den werkkring van de subalterne officier’. De rest zou de officier later door zelfstudie kunnen bijleren.²

De invoering van het wetenschappelijke onderwijs in 1960 is in deze discussie een mijlpaal geweest. Vanaf dat moment heeft dit onderwijs een structurele plaats gekregen en werden personele en materiële investeringen gedaan om dit mogelijk te maken. Vanaf dat moment streeft de defensieorganisatie naar een erkenning van dit onderwijs via een tweetal wetsontwerpen uit 1963 en 1987. Na dertig jaar strandde dit uiteindelijk in 1993, omdat de eisen van de civiele hoger-onderwijswetten niet verenigbaar waren met de bestuurs- en opleidingssystematiek van KMA en KIM.

* De auteur is voorzitter van het Opleidingsbestuur Krijgswetenschappen aan de NLDA. Dit artikel is tot stand gekomen met steun van drs. A. Bon, mede-opleidingsbestuurder.

1 Rapport commissie Van den Wall Bake, 8 augustus 1960.

2 Groen, Petra en Klinkert, Wim (red.), *Studeren in uniform. 175 jaar Koninklijke Militaire Academie 1828-2003* (Den Haag, Sdu Uitgevers, 2003) blz. 72.

Inmiddels hebben zich in het civiele hoger onderwijs de nodige veranderingen voorgedaan. De belangrijkste veranderingen komen voort uit de verklaring van Bologna in juni 1999 waarin de ministers van onderwijs van 23 Europese landen (inmiddels 45 landen) met elkaar afspraken het onderwijs te harmoniseren volgens het Angelsaksische model. Het wetenschappelijk onderwijs wordt verdeeld in een bachelorfase van drie jaar en een masterfase van één à twee jaar. Belangrijkste oogmerk van deze harmonisatie is de mobiliteit van studenten en academici op de Europese onderwijs- en arbeidsmarkt te vergroten door de opleidingen vergelijkbaar te maken. Eén van de belangrijkste knelpunten bij de pogingen tot erkenning van het wetenschappelijke onderwijs was dat de vier- of vijfjarige officiersopleiding onvoldoende ruimte bood voor de vergelijkbare Nederlandse doctoraalstudie. Een driejarige bachelorfase bood in dit opzicht nieuwe kansen.

Nieuwe kansen

Het ontwerp van een nieuwe Wet op het Hoger Onderwijs in 2001 leidde binnen het verband van KMA, KIM en IDL tot de vraag of aansluiting bij de nieuwe bachelor-masterstructuur in het civiele onderwijs voor de officiersopleidingen opportuun was. Een werkgroep kwam tot de conclusie dat dit om meerdere redenen zeer gewenst was. Een belangrijke reden was dat een driejarige bachelor nu wel binnen de vierjarige opleiding onder te brengen was en dat de afgestudeerde officier zich daarmee een duidelijke plaats kon verwerven onder de hoger opgeleiden in de maatschappij. Een plaats die hij op grond van zijn opleiding en professe wel verdiende, maar niet altijd kreeg.

Een andere belangrijke reden lag in het flexibele personeelssysteem, waarvan de contouren ook in 2001 zichtbaar werden. In het nieuwe personeelssysteem was *life-time*

employment geen vanzelfsprekendheid meer. Ook voor de officier gold dat er een moment in zijn loopbaan kon komen, waarop hij ruim voor zijn functionele leeftijdsontslag de dienst zou verruilen voor een carrière in de burgermaatschappij. Om hem maximale kansen op de civiele arbeidsmarkt te geven, moet hij over een civiel erkend diploma beschikken. Een bachelordiploma geeft hem die kansen, omdat dit in elk geval getuigt van een academisch werk- en denkniveau. Nagenoeg alle hogere functies in de civiele maatschappij verlangen ten minste dit niveau.

Maar het advies van de werkgroep ging ongevraagd verder. De werkgroep deed ook een uitspraak over studierichtingen. Met de inrichting van het wetenschappelijke onderwijs op de KMA in 1960 waren drie studierichtingen voorzien, namelijk een gedragswetenschappelijke, een economische en een technische richting met diverse varianten. Deze studies waren sterk georiënteerd op vergelijkbare studies aan civiele universiteiten en misten de relatie met de noden van de militaire organisatie. Een onderwijsherziening in 1985 trachtte hieraan tegemoet te komen door de gedragswetenschappelijke en de economische studierichting

FOTO COMMUNICATIE NLDA, D. VAN PUT

Mars door Breda tijdens diesviering

te combineren tot een opleiding in de militaire bedrijfskunde met een aantal varianten. Bedrijfskunde en management, zo veel mogelijk in de militaire context, stonden hierin centraal.

Maar de wereld van de internationale betrekkingen en daarmee de omgeving waarin officieren hun functies moeten vervullen, veranderde sterk na 1990. Veel meer dan vroeger blijkt dat de uitdagingen van de officiersprofessie zich niet alleen met bedrijfskundige kennis en vaardigheden laten oplossen. Veel meer inzicht en begrip is noodzakelijk van de internationale verhoudingen, de strategische en operationele dimensies, de gedragswetenschappelijke aspecten en vooral de dynamiek van het conflict, de operatie en het gevecht. Dit begrip maakt de officiersprofessie uniek en juist deze leerstof is

beschreven en op een beperkt aantal onderwerpen verder worden toegelicht. De afsluiting van het artikel schetst een aantal belangrijke ontwikkelingen, gebaseerd op de eerste ervaringen met dit onderwijs. In dit artikel blijft het overige – en zeer belangrijke – deel van de officiersopleiding, zoals de persoonsvorming, de militaire opleiding en de fysieke vorming onbesproken. Ook het onderzoek, dat een vast bestanddeel van een wetenschappelijke onderwijsinstelling vormt, komt maar beperkt aan de orde.

Krijgswetenschappelijke discipline

Krijgswetenschappen is zo'n begrip waar iedereen vanuit zijn intuïtie wel een bepaalde omschrijving van kan geven, maar waarbij in de uitwerking vooral veel discussie ontstaat over de vraag welke wetenschappen tot het 'verzamelbegrip' krijgswetenschappen behoren, als het al een verzamelbegrip zou zijn. Is het louter de toepassing van andere wetenschappen in de oorlog of tijdens een conflict of kent de krijgswetenschappen haar eigen kenobject? Zelfs de benaming is daardoor al aan discussie onderhevig: enkel- of meervoud. Of is het misschien krijgskunde, of zelfs krijgskunst? Van Dale omschrijft 'krijgswetenschap' als kennis van het oorlogvoeren en de toepassing daarvan. Krijgskunde omschrijft Van Dale als de leer van alles wat met de oorlog te maken heeft.

Sedert de klassieke oudheid zijn wetenschappers en technische ontwerpers nauw betrokken bij het voeren van oorlog. Een bekend voorbeeld hiervan is Archimedes, die oorlogsmachines en brandglazen ontwikkelde voor de verdediging van Syracuse tegen een Romeinse aanval in 213 v. Chr. De verbondenheid van wetenschap, technologie en oorlog neemt gedurende de Renaissance nog verder toe. Zowel Leonardo da Vinci als Michelangelo beschouwen zichzelf vooral als militaire ontwerpers. De beoefening van de krijgswetenschappen beperkt zich echter niet tot de betekenis van de technologie voor de oorlogvoering. Militaire denkers buigen zich vanaf de zestiende eeuw ook over de theoretische grondslagen van de oorlog en militaire operaties zelf, dat wil zeggen de strategie, het

De uitdagingen van de officiersprofessie laten zich niet alleen met bedrijfskundige kennis en vaardigheden oplossen

niet te verwerven aan enige civiele universiteit. Deze overwegingen zijn aanleiding voor de werkgroep geweest te adviseren om – naast de bestaande technische en bedrijfskundige studierichtingen – een specifieke studierichting krijgswetenschappen in te richten. De militaire en politieke leiding heeft dit advies in 2002 overgenomen en als opdracht van de krijgsmacht delen bij KMA en KIM neergelegd. Inmiddels is deze opleiding in 2003 met een tweetal pilots van start gegaan en vanaf de opkomst van 2004 KMA- en KIM-breed ingevoerd. Bij de opzet van de studierichting is geen onderscheid gemaakt naar krijgsmachtdeel. Cadetten en adelborsten volgen dezelfde studie en zitten vanaf een bepaald moment in hun opleiding bij elkaar in de klas.

Dit artikel beschrijft de studierichting krijgswetenschappen en licht een aantal saillante aspecten toe. Eerst wordt een visie op de krijgswetenschappelijke discipline gegeven omdat zij uitgangspunt is voor de verdere inrichting van de studie. Daarna zal de studiegang van de bacheloropleiding krijgswetenschappen worden

ontwerpen van campagnes en de uitvoering ervan op tactisch niveau. Daarnaast en in nauw verband ermee ontstaat de wetenschap van de logistiek.

Professionalisering

De Franse Revolutie en de Napoleontische oorlogen geven nieuwe impulsen aan de wetenschap van de oorlog. De vraag hoe de burgerbevolking bij de oorlogvoering te betrekken, massalegers in te richten, te verplaatsen en daarmee doorslaggevende resultaten te bereiken wordt een nieuw object van wetenschap in de negentiende eeuw. De term 'krijgswetenschappen' of 'krijgskunde' raakt daarmee in zwang. In de laatste decennia van de negentiende eeuw ontwikkelen zich de sociaalpsychologische (waarom en onder welke omstandigheden zijn soldaten bereid te vechten) en de juridische (wat is in de oorlog toegestaan op grond van de balans tussen moreel-humanitaire en militaire overwegingen) benaderingen van de oorlogvoering als nieuwe onderdelen van de krijgswetenschappen.

De opkomst van de moderne geschiedwetenschap in dezelfde periode ontsluit tot slot een geheel nieuw kennisareaal als bron voor wetenschappelijke kennis en analyse van de oorlogvoering in de breedste zin. Onder invloed van enerzijds de instorting van het Europese machts-evenwicht die geleid heeft tot de Eerste Wereldoorlog, en anderzijds het moeizame functioneren van de Volkenbond, ontwikkelt zich tijdens het interbellum ook de studie van internationale betrekkingen tot een wetenschap, met het oogmerk de oorzaken en de dynamiek van conflicten te doorgronden.

Deze ontwikkelingen maken een professionalisering van het militaire beroep – en vooral van het officiersberoep – mogelijk. Intellectuele scholing en vaardigheden zijn voortaan niet minder belangrijk dan traditionele eigenschappen als moed, gehoorzaamheid, fysiek en mentaal uithoudingsvermogen en een goede zit te paard. Generale staven en militaire academies groeien uit tot plaatsen waar de oorlogvoering in al haar aspecten integraal wordt bestudeerd, zodat op basis hiervan de krijgsmacht wel-

doordacht de onbekende toekomst tegemoet kan treden. Deze benadering is noodzakelijk om het hoofd te bieden aan de ingrijpende veranderingen waarmee de opkomst van de moderne industriële samenleving gepaard gaat. Op deze wijze verwerven de krijgswetenschappen zich een vanzelfsprekende plaats in de westerse cultuur. Sinds de ontdekking van de wereld in de zestiende eeuw vormt de wetenschappelijke bestudering, analyse en interpretatie van de werkelijkheid daarvan immers de grondslag.

De Koude Oorlog

In de periode van de Koude Oorlog ontstaat er twijfel over het wetenschappelijke gehalte van de krijgswetenschappen. Twee machtsblokken staan tegenover elkaar en krijgsmachten ontplooiën zich ook tegenover elkaar, ter zee, te land en in de lucht. In deze ontplooiing zitten voor militairen weinig keuzemogelijkheden; de keuzes zijn immers op politiek niveau al gemaakt en geven de krijgsmachtdelen weinig ruimte.

Deze bipolariteit heeft lange tijd bestaan en het bestuderen van het fenomeen oorlog lang beheerst. In deze instrumentele omgang met geweld zit een zekere routinematigheid, waarin constante factoren belangrijker lijken dan variabele en zekerheid lijkt te domineren boven

De bacheloropleiding Krijgswetenschappen legt de basis voor een loopbaan

onzekerheid. In de academische wereld leidt dit tot twijfels over een wetenschappelijke onderbouwing voor het militaire handelen. Bovendien verliezen de traditionele krijgswetenschappen in deze tijd terrein aan de managementwetenschappen. Hun overwegend cijfermatige, klinische benadering, hun voorkeur voor procedures en procesbeheersing en hun belangstelling voor tamelijk eenvoudige, lineaire verbanden tussen oorzaak en gevolg, passen goed bij de afschrikkende functie die de westerse krijgsmachten in deze periode hebben. De ingewikkelde, veelzijdige en intense dynamiek van de oorlogvoering en de eisen die

FOTO COMMUNICATIE NIDA, D. VAN PUT

Intocht na velddienst zes, einde van de initiële opleiding

dit aan militairen stelt, gaat immers aan hen voorbij. Tegelijkertijd echter betekent de managementbenadering een ernstige versmaling van de traditioneel brede opvatting van de krijgswetenschappen. Krijgswetenschappen worden in de periode van de Koude Oorlog vooral getrokken naar het voorkomen van oorlog met als object het in de hand houden van de militaire macht.

De nieuwe wereldorde

Achteraf gezien, is deze periode in de loop van de geschiedenis een soort uitzonderingssituatie geweest. In de wereld van na 1990 wordt het militaire handelen ook beïnvloed door vraagstukken van bijvoorbeeld politiek en cultuur, waaronder vooral ook niet-westerse culturen. Het militaire handelen vindt steeds plaats in uitermate complexe situaties, waarin veel meer invloedsfactoren een rol spelen dan tijdens de Koude Oorlog. Van militairen wordt verwacht dat zij hiermee rekening houden en hierop kunnen anticiperen. Daarom worden de krijgswetenschappen ook in sterke mate beïnvloed door de maatschappijwetenschappen. De omgang met deze complexe situaties vereist niet alleen creativiteit, maar ook een innoverend vermogen, zowel in de wijze van optreden als in de omgang met de beschikbare middelen. Op de hogere niveaus kunnen alleen officieren

met een wetenschappelijk denk- en werkniveau zich hierin handhaven.

Het uiteenlopende scala aan missies en taken die krijgsmachten in deze nieuwe wereld moeten uitvoeren, heeft ook een nieuwe impuls gegeven aan het domein van de krijgswetenschappen, zowel nationaal als internationaal. Het aantal wetenschappers dat zich bezig houdt met vraagstukken van conflict en oorlog is sterk toegenomen, het aantal publicaties over deze onderwerpen stijgt exponentieel en veel onderzoeksinstituten rekenen ook deze vraagstukken tot hun domein. Veel instellingen van wetenschappelijk onderwijs geven studenten in hun curricula mogelijkheden aan krijgswetenschappen gerelateerde onderwerpen te bestuderen. Krijgswetenschappen hebben daarmee hun oorspronkelijke plaats binnen de wetenschapsbeoefening hervonden.

Krijgswetenschappen zijn dus multidisciplinaire benaderingen, waarin technologie, rechtswetenschappen, internationale en militaire geschiedenis, militaire strategie, internationale betrekkingen, politieke wetenschappen, sociologie en psychologie worden samengebracht. Deze conceptuele benadering van conflict en oorlog kent een sterke wisselwerking met het voeren van oorlog en met inzet en optreden in conflicten. Tot de krijgswetenschappen behoort daarom vooral datgene wat tot de kern van de militaire professie wordt gerekend, namelijk militaire en operationele strategie en tactiek, de instandhouding van troepen, besluitvorming en het gedrag van groepen en individuen onder omstandigheden van geweld en levensbedreiging.

Visie op de opleiding Krijgswetenschappen

Maatgevend bij de ontwikkeling van een opleiding is het professionele profiel van waaruit eindtermen en competenties kunnen worden afgeleid. De invulling van deze eindtermen voor de officier roept onmiddellijk een aantal fundamentele vragen op, zoals: waarvoor leiden we op? Voor de eerstvolgende functie-ervulling(en), voor een deel van de loopbaan of

zelfs voor de volledige loopbaan? Is er behoefte aan generalisten of specialisten? Moet er ver-
bijzonderd worden naar krijgsmachtdeel?
Bestaande functiebeschrijvingen die tot zo'n
profiel zouden kunnen leiden, geven door hun
diversiteit maar beperkt antwoord op deze vra-
gen. Ook andere beleidstukken van de krijgs-
machtdelen die de officiersprofessie trachten te
beschrijven, leiden niet tot een direct antwoord
op deze vragen.

Voor de krijgswetenschappelijk gevormde offi-
cier is daarom een profiel geformuleerd dat de
grootste gemene deler vormt van diverse be-
leidsstukken en een weerslag is van de eerder
genoemde visie op de krijgswetenschappelijke
discipline. Samengevat komt dit profiel neer op
het volgende. De wereld waarin de officier op-
treedt is zeer complex. Het realiseren van veil-
igheid voor eigen en andere samenlevingen
vereist inzicht in de relaties tussen staten
onderling en tussen staten en groeperingen
die een bedreiging vormen voor of invloed
hebben op deze veiligheid. Daarnaast vereist
dit inzicht in de strategieën die staten of groe-
peringen toepassen om hun doelstellingen
– waaronder die van veiligheid – te realiseren.

Om de kerntaak van de krijgsmacht te kunnen
uitvoeren, is het noodzakelijk dat de officier
een diepgaand inzicht heeft van alle aspecten
die met de toepassing van geweld te maken
hebben. Dit vereist van de officier dat hij niet
alleen inzicht heeft in de heersende opvattingen,
maar ook weet waarom en hoe deze opvattingen
zijn ontstaan. De officier dient zich af te vragen
of deze opvattingen in een gegeven situatie
valide zijn en hoe deze opvattingen zich in de
toekomst zullen ontwikkelen. Daarnaast is het
noodzakelijk dat de officier over de vaardig-
heden beschikt die dit inzicht tot gelding
brengen.

Dit is duidelijk een ruim geformuleerd profiel.
Dit profiel betekent dat de bacheloropleiding
krijgswetenschappen zich niet alleen richt op
de eerstvolgende functievervulling, maar een
basis legt voor een loopbaan. Het betekent ook
dat het een brede opleiding is, die niet opleidt
voor bepaalde specialismen. En het betekent

ook dat er in principe geen ruimte is voor een
krijgsmachtdeelgebonden benadering. Alle
officieren krijgen deze basis mee; de specifieke
eisen voor het krijgsmachtdeel worden inge-
vuld tijdens andere delen van de officiersoplei-
ding. Op grond van dit profiel zijn eindtermen
geformuleerd met behulp van de zogenoemde
Dublin-descriptoren. Dit is een stelsel van doel-
stellingomschrijvingen waarmee onderscheid
gemaakt kan worden tussen het wo- en hbo-
niveau en tussen het bachelor- en masterniveau.

Curriculum

Uiteindelijk hebben de visie op de krijgsweten-
schappelijke discipline en de visie op de bachelor-
opleiding tot een zo logisch mogelijke opbouw
van het curriculum geleid. Kennis en inzicht
worden aangeboden in een groot aantal cursus-
sen, verspreid over drie studie jaren.³ De cursus-
sen hebben een omvang van 3 à 7 ECn.⁴ Door
alle cursussen heen lopen daarnaast een vijftal
leerlijnen die beogen de toepassing van kennis
en inzicht in een aantal academische vaardig-
heden te ontwikkelen. Deze leerlijnen in acade-
mische vaardigheden zijn:

- methoden en technieken van onderzoek;
- communicatieve vaardigheden in de Neder-
landse taal;
- communicatieve vaardigheden in de Engelse
taal;
- wetenschapsfilosofie;
- militaire ethiek.

Elementen uit deze leerlijnen komen zo veel
mogelijk in de cursussen aan de orde, geïnte-
greerd in het onderwijs dat zich richt op kennis
en inzicht in een opklimmende graad van moei-
lijkheid en met een toenemende zelfstandig-
heid. Daarmee wordt bereikt dat de cadetten
en adelborsten aan het einde van de opleiding
voldoen aan de algemene eisen voor het
bacheloronderwijs op wetenschappelijk niveau

3 Deze studie jaren zijn niet aaneengesloten, maar verspreid over de vier- tot vijfjarige
officiersopleiding. De resterende tijd wordt geïnvesteerd in militaire en maritieme
vorming en de vaktechnische opleiding.

4 Een EC (European Credit) staat voor 28 studielasturen, hetzij als contactuur, hetzij
als zelfstudie uur. Ook dit is een in Europees verband geharmoniseerd systeem.
Een bacheloropleiding moet bestaan uit drie jaren van elk 60 ECn. Over het algemeen
worden deze 60 ECn per studiejaar verroosterd in 42 weken.

en vooral in staat zijn tot een zelfstandige oordeelsvorming en tot het verrichten van een beperkt zelfstandig onderzoek. De scriptie met een omvang van 13 ECn aan het einde van de opleiding is daarvan de ultieme proeve van bekwaamheid.

Zowel uit de visie op de krijgswetenschappelijke discipline als uit de visie op de opleiding blijkt dat het bij de krijgswetenschappen steeds vooral gaat over het daadwerkelijk en georganiseerd toepassen van geweld om politieke en militaire doelstellingen te bereiken. Maar daarnaast zijn er in de huidige wereld ook tal van andere middelen om deze doelstellingen te bereiken. De geweldstoepassing maakt de militaire organisatie echter uniek. Het realiseren van deze doelstellingen wordt bestudeerd in een drietal cursussen in het vak 'militaire operaties'. Het bepalen van de politieke en militaire doelstellingen en het hieraan koppelen van middelen op het hoogste niveau wordt behandeld in de cursus 'militaire strategie'. Beide cursussen vormen dan ook de kern van de opleiding krijgswetenschappen. Nauw verbonden met beide cursussen is de cursus 'commandovoering'. In deze cursus komt de besluitvorming en bevelvoering aan de orde, omdat daarmee de cognitieve resultante uit de strategie en operaties in realiteit wordt omgezet. Een bijzonder aspect hiervan is militair leiderschap.

Omdat de bron van de krijgswetenschappen in sterke mate is verankerd in het verleden, is de cursus 'militaire geschiedenis' een ondersteunend vak dat deels parallel aan de beide kernvakken wordt gegeven. Militaire geschiedenis strekt zich uit over alle niveaus van het krijgsbedrijf, maar gaat ook in op de politieke, sociale en technologische invloeden op militaire organisaties. Het is daardoor meer dan louter operationele geschiedenis. Een andere bron van krijgswetenschappen is de operationele analyse. Deze analyse wordt als methode van onderzoek onderwezen en later gekoppeld aan casuïstiek in de cursus 'commandovoering'.

Overkoepelend wordt de politieke strategie en dynamiek tijdens conflicten bestudeerd in twee cursussen 'internationale betrekkingen'. De politieke strategie stelt immers de hoogste doelstellingen en de beperkingen aan het militaire handelen en past dit in bij de toepassing van de andere machtsmiddelen van een staat of groepering. Onder de twee kernvakken geven 'logistiek' en 'internationaal recht' – elk op hun eigen wijze – de mogelijkheden en beperkingen van de daadwerkelijke inzet van individuen en eenheden aan.

Een belangrijk aspect van het functioneren van militaire organisaties in de operationele context is het beïnvloeden van het gedrag van mensen en groepen om daarmee doelstellingen te bereiken, alsmede de bijbehorende ethische normen en grenzen. Dit komt tot uiting in de cursus 'militair leiderschap en ethiek'. Deze cursus kijkt naar het handelen van de militaire organisatie vanuit gedragswetenschappelijk perspectief. Verdieping van deze gedragswetenschappelijke dimensie geschiedt in de cursus 'krijgsmacht en uitzending'.

De toepassing van in deze cursussen verworven kennis en inzichten en van de academische vaardigheden vindt ook plaats in een tweetal integratieprojecten, waarin kennis en inzicht van meerdere vakken en cursussen wordt geïntegreerd rond een veelomvattend thema. Deze thema's wisselen regelmatig, zodat ingespeeld kan worden op de actualiteit en de creativiteit ook bij het docentenkorps wordt gestimuleerd.

FOTOF. VAN NUNATTEN

Studentenpresentatie op de Seelower Höhen, Integratieproject Berlijn, 2007

Zo mogelijk wordt zo'n integratieproject afgesloten met een studiereis. Voorbeelden van deze projectthema's zijn: De Eerste Wereldoorlog, Berlijn en de Duitse hereniging, Bosnië en Turkije.

Major – minor

Met de invoering van de bacheloropleidingen in het civiele hoger onderwijs wordt de onderwijsinstellingen de gelegenheid gegeven een 'smalle' of een 'brede' bachelor in te richten. Een smalle bachelor is gericht op een enkel vakgebied. Voorbeelden hiervan zijn geneeskunde en de meeste technische studies. Een brede bachelor is per definitie een meer multidisciplinaire studie, waarbij de opleiding zich ook richt op onderdelen uit andere opleidingen. Naast de hoofdstudierichting (major) kan de student dan kiezen uit een aantal vakken of een pakket van vakken (minor) waarmee hij zich kan verbreden. In de praktijk van het huidige hoger onderwijs ziet men dat de minor-ruimte ook gebruikt wordt voor een verdieping van een deel van de major of zelfs om zich te kwalificeren voor een masteropleiding, waartoe men anders geen toegang zou hebben, gezien de major waarin men afstudeert.

Ook in de bachelor krijgswetenschappen wordt het major-minormodel gehanteerd, waarbij er een ruimte van 26 ECn bestaat om een minor naar keuze te volgen. Daarbij wordt het principe gehuldigd dat de minor een deel van de opleiding moet zijn die iets wezenlijk anders biedt dan de major. De minor realiseert daarmee een verbredende blik door kennis te nemen van andere wetenschappelijke disciplines. Een belangrijk effect hiervan moet ook zijn dat de cadet of adelborst door deze ervaring ontdekt dat hij zich met de aangeleerde academische vaardigheden uit de majorfase eigenlijk elk ander wetenschapsgebied eigen kan maken. Daarmee wordt het zelfvertrouwen op het academische niveau versterkt.

De cadetten en adelborsten die de major krijgswetenschappen volgen kunnen kiezen uit de volgende minoren die worden verzorgd binnen het verband van de Faculteit der Militaire Wetenschappen:

Overzicht van de cursussen

Cursus	Omvang
Eerste studiejaar	
Gemeenschappelijke officiersopleiding*	30
Academische vaardigheden, waaronder statistiek, methoden en technieken van onderzoek	7
Militaire operaties I	4
Militair leiderschap en ethiek	7
Internationaal recht	6
Logistiek	6
Tweede studiejaar	
Militaire geschiedenis	6
Militaire operaties II	7
Militaire strategie	6
Internationale betrekkingen	7
Methoden en technieken van onderzoek	3
Integratieproject I	5
Ruimte voor de minor	26
Derde studiejaar	
Methoden en technieken van onderzoek	5
Commandovoering	6
Militaire operaties III	5
Twee keuzevakken	13
Krijgsmacht en uitzending	7
Internationale betrekkingen	6
Integratieproject II	5
Ruimte voor de scriptie	13
* De wetenschappelijke opleiding van cadetten en adelborsten begint met een identiek programma voor alle studierichtingen. Dit is de Gemeenschappelijke Officiersopleiding. Onderwerpen uit alle studierichtingen komen hierin – zij het summier – aan de orde. Hierin wordt ook een gemeenschappelijke basis voor de academische vaardigheden gelegd. Na dit eerste halfjaar gaat de studie verder in de verschillende studierichtingen: krijgswetenschappen, militaire bedrijfswetenschappen of technische studies in verschillende varianten.	

- personeelswetenschappen;
- militair recht;
- logistiek;
- bedrijfswetenschappen;
- menselijke factoren en veiligheid.

In uitzonderlijke gevallen mag een cadet of adelborst die de studierichting krijgswetenschappen volgt en die blijk gegeven heeft van een grote studiezijn, een minor volgen aan een civiele universiteit. Maar dit stuit vaak op ver-

roosteringsproblemen omdat de universiteitssemesters niet parallel lopen met de roosters van de NLDA. Soms is daar in overleg met de universiteit wel een mouw aan te passen, hetgeen altijd een extra inspanning vraagt van de betreffende cadet of adelborst.

Militaire operaties als vak

Zoals eerder besproken wordt het realiseren van militaire doelstellingen bestudeerd in de cursussen militaire strategie en militaire operaties. Het vak militaire strategie als een academische discipline is daarbij nooit omstreden geweest. Er is op dit gebied in ruime mate aan

meeste militaire academies zich meestal concentreerde op de toepassing van de doctrine, eventueel geïllustreerd met historische parallelen. Na het aanleren van de 'rijtjes' uit het doctrineboek werden deze vervolgens toegepast in kaartoefeningen, waarbij de student gevraagd werd om in een commandantenrol een plan te maken. Daarmee leek dit onderwijs dan ook sterk op de vaktechnische opleiding, waarin de studenten later hun functieopleiding kregen.

Het vak militaire operaties in het huidige onderwijs heeft een andere insteek. Centraal staan daarbij theorieën en modellen uit de wereld van de operationele strategie en tactiek, waarvan de geldende doctrine er maar één is. Weliswaar een hele belangrijke theorie die een centrale plaats inneemt, maar daarnaast komen ook andere theorieën en invalshoeken aan de orde. Daardoor krijgen de cadetten en adelborsten inzicht in de achtergrond en de context waarbinnen een doctrine tot stand komt en gebruikt kan worden, waarom deze doctrine op deze wijze is geformuleerd, waar deze doctrine vandaan komt, welke alternatieven er voor de geldende doctrine zijn en hoe haar ontwikkeling naar de toekomst zal zijn. Het belangrijkste oogmerk daarbij is niet leren wat te denken, maar hoe te denken; leren een doctrine – als eenheid van opvatting – met verstand toe te passen.⁵

Maar het louter bestuderen van theorieën en modellen zou het onderwijs maar saai maken, terwijl militaire operaties juist een dynamisch geheel vormen dat zich niet altijd in modellen laat vereenvoudigen. Daarom wordt er in ruime mate en intensief gebruik gemaakt van ervaringen uit recente conflicten. Zij vormen de toetssteen voor de theorieën en modellen en zij brengen een stuk realiteitszin voor de dynamiek van militaire operaties bij. Vanuit deze toets wordt ook stilgestaan bij de vraag hoe de ontwikkeling naar de toekomst zal gaan.

Belangrijke ontwikkelingen

Civiele belangstelling

De huidige conflicten en de publieke aandacht hiervoor leiden ook tot een toenemende be-

De cadet of adelborst kan zich met de aangeleerde academische vaardigheden elk ander wetenschapsgebied eigen maken

theorievorming gedaan, er zijn vele wetenschappers die hierover op een wetenschappelijk niveau publiceren en het vak heeft zijn plaats aan een aantal instellingen van hoger onderwijs. Weliswaar nauwelijks in Nederland, maar wel in het buitenland. Met de uitvoering van de militaire strategie door militaire organisaties ter zee, te land of in de lucht ligt dit anders, wat een nadere toelichting vereist.

Door het gebruik van begrippen als tactiek en doctrine werd – vooral door buitenstaanders – de uitvoering van militaire strategie in een operatie als een instrumentele aangelegenheid gezien, waarin vooral de toepassing van een doctrine centraal stond en waaraan nauwelijks enige theorie- of modelvorming ten grondslag zou liggen. Hoewel ook in het militaire denken tijdens de Koude Oorlog theorieën aan de orde waren en ook hierin analytische keuzes gemaakt werden, dient gezegd dat het denken in deze periode wel enige instrumentele trekken had, zeker wanneer men dat vergelijkt met de complexe omgevingen van de huidige tijd. Dit leidde ertoe dat het tactiekonderwijs op de

5 LDP-I, par. 0125 en LDP-II, par. 0110.

langstelling voor de krijgswetenschappelijke discipline in de civiele wereld. Dit komt onder meer tot uiting in verzoeken van studenten om delen van de opleiding krijgswetenschappen aan de NLDA te mogen volgen. In principe wordt hier steeds welwillend mee omgegaan. Dit leidt ertoe dat er regelmatig een aantal civiele studenten in het kader van hun eigen minor in de klassen met cadetten en adelborsten zitten. Daarnaast wordt er voor de Universiteit Twente een institutionele minor voorzien van 20 ECn. Studenten die in Twente een brede bachelor volgen, kunnen kiezen voor een minor krijgswetenschappen. Deze minor bestaat dan uit drie cursussen: militaire geschiedenis, militaire strategie en militaire operaties, nagenoeg identiek aan de cursussen uit de major. Deze minor mag zich in een behoorlijke belangstelling verheugen en leidt in een aantal gevallen zelfs tot sollicitaties. Een ander positief effect is dat de militaire docenten ook geconfronteerd worden

met de civiele onderwijswereld; vaak een openbaring, waarbij blijkt dat het gras buiten zeker niet altijd groener is.

Masterfase

Zoals eerder besproken bestaat de huidige wetenschappelijke opleiding uit een bachelor- en een masterfase. De bachelorfase is in dit artikel uitgebreid beschreven. Zij is redelijk onder te brengen in de bestaande officiersopleiding en met de opleiding wordt een voldoende academisch werk- en denkniveau bijgebracht dat noodzakelijk is voor de uitoefening van de officiersprofessie. Ook in de civiele wereld ziet men dat een bachelor op zich al een zodanig academisch werk- en denkniveau geeft, dat hiermee veel hogere functies vervuld kunnen worden. In Groot-Brittannië beëindigt het gros van de studenten hun studie met een bachelor en behalen zij hun master pas in een latere levensfase.

FOTO COMMUNICATIE NLDA, D. VAN PUT

Diploma-uitreiking op de parade van het Kasteel van Breda, 2005

De vraag welke plaats een master binnen de officiersloopbaan inneemt, is nog niet ondubbelzinnig beantwoord. Een behoefte is nog niet geformuleerd en dus staan hiervoor ook geen middelen ter beschikking. Cadetten en adelborsten hebben er aan het einde van hun opleiding meestal geen behoefte aan nog een jaar langer te studeren om een masterdiploma te behalen. Zij willen niets liever dan eindelijk het geleerde in de praktijk brengen. Toch ontstaat er na

De krijgsmacht moet op zoek naar officieren die naast hun operationele ervaring over een zekere intellectuele nieuwsgierigheid beschikken

verloop van tijd wel belangstelling voor een masteropleiding. Veel officieren pakken op een bepaald moment in hun loopbaan toch weer een studie op om zichzelf te ontwikkelen. Zo volgen jaarlijks een aantal officieren een master militaire geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Het zou goed zijn wanneer de defensieorganisatie deze ontplooiingsbehoefte stuurt in een richting waarin zij er direct de vruchten van kan plukken en in een latere fase van de loopbaan de mogelijkheid creëert voor een professionele master in de krijgswetenschappen die voortbouwt op de hier beschreven bachelor.

Personeel

Deze opleiding en de ambitie gelijkwaardig te zijn aan civiele wetenschappelijke opleidingen stelt bijzondere eisen aan het personeel dat op de faculteit geplaatst wordt. Het personeel moet voldoen aan de kwalificaties die het accreditatiekader stelt. Dat houdt in dat zij over een erkend wetenschappelijk profiel moeten beschikken. Een dergelijk profiel bestaat bijvoorbeeld uit een erkend diploma, onderzoekservaring en publicaties. Voor het civiele personeel is dat over het algemeen geen probleem omdat de faculteit haar burgers zelf selecteert en aanstelt.

Voor het militaire personeel ligt dat anders; zij worden geplaatst door hun personeelsdienst op basis van hun individuele loopbaanpatroon.

De eisen van het accreditatiekader zijn daarbij niet doorslaggevend. Dat kunnen deze eisen ook niet zijn, omdat de krijgsmacht slechts in beperkte mate over officieren beschikt die zowel de nodige operationele ervaring als de civiele kwalificaties bezitten. Op de langere termijn kan dit een grote hindernis of zelfs een *show stopper* worden. Dit betekent dat de krijgsmacht op zoek moet naar officieren die naast hun operationele ervaring over een zekere intellectuele nieuwsgierigheid naar de kern van de militaire professie beschikken. Zij moeten geïdentificeerd worden en hen zou een loopbaantraject in deze richting aangeboden moeten worden. Daarmee kunnen de krijgsmacht-delen een 'intellectuele elite' formeren die niet alleen bestemd is voor het wetenschappelijk onderwijs, maar die voor hen ook een belangrijke spilfunctie kunnen vervullen bij doctrinevorming en onderzoek.

Onderzoek

Met een wetenschappelijke opleiding is het wetenschappelijk onderzoek onlosmakelijk verbonden. Dit onderzoek is in dit artikel buiten beschouwing gebleven, maar kan toch niet geheel onbesproken blijven. Eén van de kenmerken van een wetenschappelijke opleiding is namelijk dat zij gevoed wordt door onderzoek. Binnen KIM en KMA heeft het onderzoek binnen de krijgswetenschappelijk discipline zich hoofdzakelijk afgespeeld in de militaire geschiedenis en de internationale veiligheidsstudies, en dan nog op beperkte schaal. De ambitie om tot een erkende opleiding te komen heeft gelukkig ook geleid tot nieuwe investeringen en daarmee tot een versterking van het onderzoeksprofiel binnen de krijgswetenschappen. Vooral op het gebied van de militair-operationele wetenschappen kent de NLDA echter geen onderzoekstraditie, wat belemmerend werkt om op korte termijn een aan de civiele wereld gelijkwaardig profiel te creëren. Toch wordt hier hard aan gewerkt en zijn de voor tekenen door het aantrekken van nieuw personeel gunstig. Het verwerven van onderzoekservaring en daarmee het op de kaart zetten van het onderzoeksprofiel kost echter veel tijd. De noodzakelijke kruisbestuiving tussen onderzoek en onderwijs krijgt intussen haar beslag.

Zo wordt onderzoekservaring omgezet in de leerlijn methoden en technieken van onderzoek. Binnen het curriculum is ruimte voor keuzevakken, waarvan een aantal rechtstreeks zijn afgeleid van lopende onderzoeken en dragen scripties vaak bij aan onderzoeken.

Accreditatie

Bij een beschouwing over deze nieuwe opleiding krijgswetenschappen kan de accreditatie niet onvermeld blijven. Accreditatie is het proces waarin de opleiding wordt getoetst aan de normen van de Wet op het Hoger Onderwijs en de daaruit voortvloeiende accreditatie- en toetsingskaders. Een Visiterende en Beoordelende Instantie (VBI) voert dit onderzoek uit en brengt een advies uit aan de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO) tot het verlenen van een keurmerk. Dit keurmerk leidt tot de veel besproken civiele erkenning van de opleiding en dus ook tot de erkenning van het niveau waarop de officiersprofessie wordt uitgeoefend. Bijkomend voordeel is de eerder genoemde mogelijkheid tot horizontale arbeidsmobiliteit.

Maar daarnaast is de accreditatie ook een goede gelegenheid tot zelfreflectie. We zijn immers geneigd na een periode van hard werken en tomeloze energie tevreden over onszelf en over ons product te zijn. De vraag is echter of de 'neutrale buitenwereld' onze prestaties ook van voldoende niveau acht. De accreditatie is daardoor een uitstekende impuls tot kwaliteitsverbetering, want de eisen van de accreditatie- en toetsingskaders zijn realistisch en verlangen geen onmogelijkheden of dingen die contra-productief voor een bacheloropleiding krijgs-

wetenschappen als deel van een officiersopleiding zouden zijn.

Ten slotte

De opleiding krijgswetenschappen draait een aantal jaren. De eerste officieren die volgens dit model hun opleiding hebben voltooid, hebben de KMA inmiddels verlaten. Weldra zullen ook KIM-officieren met deze opleiding bij de krijgsmacht instromen. Hoewel er een aantal schoonheidsfoutjes aan hebben gekleefd en soms nog kleven, is men over het algemeen tevreden met deze studie. De werkelijke waarde van de opleiding valt echter pas vast te stellen op de lange duur, want deze studie is geen opleiding voor de initiële functie vervulling, maar een diepteinvestering in de officiersprofessie voor de lange termijn. Zoals uit dit artikel blijkt is het vooral een investering in de conceptuele component van het militaire vermogen. En daarmee draagt deze opleiding wezenlijk bij aan wat Noël van Bommel in *de Volkskrant* van 23 maart 2007 na de lezingenreeks over de missie in Afghanistan concludeerde, namelijk dat de huidige oorlogen niet direct een spierballenstrijd, maar vooral ook intellectuele conflicten zijn.

Literatuur

- Groen, Petra en Klinkert, Wim (red.), *Studeren in uniform. 175 jaar Koninklijke Militaire Academie 1828-2003* (Den Haag, Sdu Uitgevers, 2003).
- Kirkels, H., Klinkert, W., Moelker, R. (red.), 'Officer Education. The Road to Athens' in: *NL Arms, KMA*, Breda, 2003.
- Creveld, M. van, *De evolutie van de oorlog* (Utrecht, Spectrum, 2007). ■

Employer Support

Smeermiddel voor een effectieve en betrouwbare reservecomponent

In veel krijgsmachten met een professionele reservecomponent is er sprake van Employer Support, een instrument om de reservist en zijn civiele werkgever of de reservist die zelf ondernemer is te ondersteunen. De auteur bepleit een dergelijke benadering voor de Nederlandse krijgsmacht. Hij gaat in op de reservisten, op hun taken, op het beleid sinds 1996 en de problemen die reservisten rond hun inzet ondervinden. Vervolgens gaat hij in op Employer Support, waarbij hij het Verenigd Koninkrijk en Australië als spiegel gebruikt. Hij doet aanbevelingen om de relatie tussen de diverse betrokkenen beter te structureren.

*D.L.J. Speetjens b.c., luitenant-kolonel van de Nationale Reserve**

Employer Support is in veel krijgsmachten met een professioneel ontwikkelde reservecomponent een belangrijk instrument om de reservist en diens civiele werkgever of de ondernemer-reservist te ondersteunen bij het verrichten van de militaire taken. In Nederland kennen we momenteel geen samenhangend Employer Support-programma.

Naar aanleiding van het artikel over de Groep Luchtmacht Reserve heeft er een gedachtewisseling plaatsgevonden over Employer Support.¹ Daarbij is de stelling betrokken dat de afstemming tussen reservisten en hun civiele werkgevers een zaak van eerstgenoemde is. Dat is het vigerende beleid. In dit artikel betoog ik dat deze benadering onvoldoende rekening houdt met omstandigheden die zich nu reeds manifesteren en zich in de komende jaren in versterkte mate zullen voordoen, en die bij ongewijzigd beleid de continuïteit van de reservecomponent

kunnen bedreigen. Daarnaast kan een evenwichtig en compleet Employer Support-beleid de veelgehoorde klacht van militairen wegnemen over de veronderstelde 'onbetrouwbaarheid' van reservisten: 'heb je ze nodig, komen ze niet, of in te kleine aantallen'.

Allereerst ga ik in op de reservist in de Nederlandse krijgsmacht, zijn taken en de ontwikkeling van het reservistenbeleid sinds de opschorting van de opkomstplicht. In het verlengde daarvan schets ik de problemen die reservisten ondervinden in hun civiele werkkring en achtergrond.

Vervolgens behandel ik Employer Support; wat is het, hoe werkt het? Ik baseer me daarbij op ervaringen in andere landen en vergelijk die met de situatie in Nederland.

Reservisten in de Nederlandse krijgsmacht: de actuele situatie

In Nederland telt de krijgsmacht in totaal ongeveer 5.600 actieve reservisten. Dit aantal is het gevolg van de omvorming van de kader-militie-krijgsmacht tot een krijgsmacht gevuld met vrijwillig dienende militairen. De 5.600 reservisten zijn nadrukkelijk ook vrijwilligers

* De auteur is luitenant-kolonel van de Nationale Reserve, geplaatst bij RMC West. Hij is sinds 1988 officier, oorspronkelijk bij de Koninklijke Luchtmacht. Vanaf 1999 is hij actief reservist, aanvankelijk bij de Koninklijke Luchtmacht en sinds 2007 bij het Korps Nationale Reserve. Civiel is hij algemeen directeur en eigenaar van de Alfa Omega Group of Companies b.v., een groep van bedrijven in zakelijke dienstverlening. De auteur dankt diverse civiele en militaire collega's voor hun commentaar.

¹ Lt-Kol (R) P.F.H.N. Dekkers, Vrijwillig, niet vrijblijvend, MS 5, (Jrg 176) (2007) pag. 219-223.

– sinds het opschorten van de opkomstplicht in 1995 en de voorgenomen intrekking van de Wet Reservepersoneel Krijgsmacht is er in de praktijk geen sprake meer van reserveplicht² van BBT-ers en vroegtijdig de dienst verlatende BOT-ers.

FOTO COLLECTIE NIMH

Feestvierende dienstplichtigen na de officiële opschorting van de opkomstplicht, 1996

De 5.600 reservisten zijn in hoofdzaak ingedeeld bij het Korps Nationale Reserve (CLAS, ongeveer 3000 man in vijf bataljons en bij de staven RMC), het CIMIC Bataljon (101 Gevechtssteun Brigade van CLAS, ongeveer 480 man), de Groep Luchtmacht Reserve (CLSK, 538 man), het Wapen der Koninklijke Marechaussee (KMAR, aantal onbekend), de Zeeverkeersdienst (CZSK, aantal onbekend) en een aantal kleinere functiegroepen (denk aan de medisch specialisten van 400 Gnk Bat en het Instituut Defensie en Relatieziekenhuizen). Deze reservisten dienen in beginsel ongeveer tussen de 10 en 24 dagen per jaar, waarvan een aantal dagen bestemd is voor training en opleiding en een deel voor operationele inzet. De inzet hangt af van de taakstelling van het betreffende onderdeel – het Korps Natres levert ondersteuning bij beveiliging, evenals de Groep Luchtmacht Reserve³ dat doet.

Reservisten hebben in het civiele deel van de maatschappij een betrekking of zijn actief als zelfstandig ondernemer of vrije beroepsbeoefenaar. Daarmee voorzien zij in hun levensonderhoud. Een opkomend fenomeen vormen reservisten zonder primaire werkgever, zoals

studenten, huisvrouwen, werklozen, et cetera. Als reservist zijn zij voor ten minste vier jaar aangesteld en hebben zij zich verplicht om gedurende ten minste 24 dagen per jaar ter beschikking te staan van de krijgsmacht.

De reservist dient zelf met zijn civiele werkgever of in zijn onderneming/beroepspraktijk regelingen te treffen om aan deze beschikbaarheid te voldoen. Of en hoe hij met zijn werkgever in gesprek gaat wordt geheel aan de reservist overgelaten. Ook als er problemen optreden is er op dit moment geen formele mogelijkheid om een beroep te doen op de krijgsmacht of het ministerie van Defensie om ondersteuning te verkrijgen. Op de ‘werkvloer’ van reserve-eenheden valt de roep om dergelijke ondersteuning echter steeds duidelijker te beluisteren.

Er bestaat dus een behoefte aan actieve ondersteuning van de reservist op de as civiele werkgever/-kring – reservist

Tijdens de Landmachtdagen heeft de Afdeling Reservisten Aangelegenheden (CLAS/ARA) van Staf CLAS het initiatief genomen om met werkgevers en reservisten in gesprek te gaan. Daar viel nadrukkelijk te beluisteren dat de beleidslijn van Defensie om alleen met de reservist en niet met diens civiele broodheer te communiceren, niet erg door werkgevers gewaardeerd wordt.

Reservistenbeleid van 1996 tot heden

In de jaren tot de val van de Berlijnse Muur waren herhalingsoefeningen en het in werkelijke dienst roepen van reserve- en dienstplichtig personeel met klein en groot verlof een normale zaak. In het kader van de voor de verdediging van het NAVO-grondgebied noodzakelijke training werden herhalingsoefeningen

2 Op grond van de Dienstplichtwet 1922 en de Wet Reservepersoneel Krijgsmacht werden dienstplichtigen en beroepsmilitairen bij het verlenen van groot verlof c.q. dienstverlating verplicht aangesteld bij het reservepersoneel van de krijgsmacht.

3 Zie noot 1.

als een noodzakelijk kwaad en een normaal ongemak beschouwd. De opgeroepen dienstplichtige militair was wettelijk verplicht de oproep te volgen, en de werkgever had dat dus maar goed te vinden. De werkgever mocht de betreffende medewerker dan ook niet ontslaan of anderszins benadelen in zijn rechten als herhalingsoefeningen aan de orde waren.

Met de opschorting van de opkomstplicht in 1995 is deze situatie drastisch veranderd. In 1996 presenteerde de toenmalige staatssecretaris van Defensie de eerste Nota Reser-

NATRES-oefening in Ermelo, 1998. 'Herhalingsoefeningen werden als een noodzakelijk kwaad beschouwd'

vistenbeleid.⁴ In deze nota werden de reservisten in drie categorieën ingedeeld, te weten: reguliere reservisten (de 'reservist oude stijl'), actieve reservisten en afroep-reservisten. De actieve reservisten dienden een zodanige vaardigheid te onderhouden dat zij bij een toenemende dreiging in staat zouden zijn de reguliere reservisten op hun taken voor te bereiden. Dat zou goed kunnen, omdat de waarschuwingstijd waarop geanticipeerd werd tien jaar was. De afroep-reservisten waren met name medisch specialisten, waarvan het voor de krijgsmacht in vredetijd niet doelmatig zou zijn grote aantallen onder de wapenen te houden. Deze reservisten zouden bij een optredende behoefte redelijk snel voor inzet beschikbaar zijn.

Herziene Nota Reservistenbeleid

In 2005 verscheen een herziene Nota Reservistenbeleid⁵, waarin deze driedeling werd vervangen door een nieuwe indeling. Nu de mobilisabele component van de krijgsmacht was opgeheven werd er alleen nog gesproken van actieve reservisten. De indeling werd veranderd in RMT (Reservist Militaire Taken) en RSD (Reservist Specifieke Deskundigheid). RMT bestaan bijvoorbeeld uit de militairen van het Korps Nationale Reserve en de Groep Luchtmacht Reserve (ofschoon de GLR beschikt over een RSD-peloton (een beheersvoorziening) binnen het 600 Squadron). De RSD-ers worden in hoofdzaak aangetroffen binnen het CIMIC Bataljon van 101 Gevechtssteun Brigade van CLAS en in het bestand medisch specialisten.

De behoefte aan reservisten nam aanvankelijk af en behalve het Korps Nationale Reserve was er van reservisten weinig activiteit te bespeuren. Aan het einde van de jaren negentig van de vorige eeuw kwam daar echter verandering in. Hoewel in de periode 2002-2006 de mobilisabele component c.q. wat daarvan resteerde geheel werd opgeheven, bleven aanvankelijk de tienduizenden reserve- en dienstplichtigen in 'de kaartenbak'. Die is pas in de loop van 2006 definitief omgekeerd en leeggegooid. In 2006 is er in opdracht van de minister van Defensie een enquête onder voormalige dienstplichtigen en reserveplichtigen uitgevoerd teneinde vast te stellen wie er prijs op stelden om nog langer deel uit te maken van de krijgsmacht. Daar zijn verrassende resultaten uit voortgekomen: duizenden voormalige dienstplichtigen hebben aangegeven betrokken te willen blijven bij de krijgsmacht en in de (nabije) toekomst benaderd te willen worden om de mogelijkheden van een meer actieve betrokkenheid te bekijken. Alleen binnen CLAS gaat het al om meer dan 5.000 belangstellenden⁶.

Inmiddels is de wijziging van de Militaire Ambtenaren Wet 1931 door de Tweede Kamer aangenomen, die onder gelijktijdige intrekking van de Wet Reservepersoneel Krijgsmacht de rechtspositie van de reservist binnen de krijgsmacht in deze wet integreert. Daarmee is de feitelijke behoefte aan een apart beleidskader

⁴ Nota Reservistenbeleid 1996.

⁵ Nota Reservistenbeleid, 20 april 2005.

⁶ Nieuwsbrief Reservistenaangelegenheden, CLAS/ARA, 2 maart 2007.

voor reservisten in de toekomst verdwenen. In dit kader is het amendement van CDA-Kamerlid R.W. Knops van belang, dat de inzetopties voor reservisten behoorlijk verruimt. Het amendement behelst de mogelijkheid om reservisten in te zetten voor normale taakuitoefening van de krijgsmacht, waar zij aanvankelijk en in hoofdzaak bedoeld waren voor het opvangen van piekbelastingen.

Belangrijkste uitgangspunten

De belangrijkste uitgangspunten van het reservistenbeleid sinds 1995 zijn onveranderd gebleven. Reservisten worden rechtspositioneel gelijkwaardig behandeld aan hun BBT- en BOT-collega's – de bezoldiging is gelijk aan beroepsmilitairen met dezelfde rang en anciënniteit, met uitzondering van de opkomsttoelage, die voor reservisten tot doel had het ontbreken van pensioenopbouw te compenseren. Inmiddels bouwen reservisten wel pensioen op, maar de opkomsttoelage is (onterecht) in stand gebleven en zal in de nabije toekomst verdwijnen.

De enige uitzondering is het feit dat de reservist *per dag* wordt betaald, en dat de dagvergoeding 1/30^e van het voltijdssalaris bedraagt⁷. Een wat vreemde situatie als men in aanmerking neemt dat een werkmaand tussen de twintig en tweeëntwintig werkbare dagen bevat, en dat het nemen van onbezoldigd verlof bij de civiele werkgever in de regel 1/20^e tot 1/22^e van het salaris kost. De reservist dient volledig vrijwillig en wordt aangesteld voor vier jaar. Aan het einde van iedere periode van vier jaar wordt wederzijds bezien of de aanstelling verlengd wordt of niet.

Een ander belangrijk uitgangspunt is dat de reservist geen additionele faciliteiten geniet, zoals rechtsbescherming jegens zijn civiele werkgever. De reservist kan dus, als zijn werkgever geen vrij wil geven om een militaire activiteit te verrichten, niet gedwongen worden de oproep te volgen. De werkgever wordt dus ook niet gecompenseerd voor de afwezigheid van de reservist als deze militaire taken verricht. Op grond daarvan heeft de reservist binnen bepaalde marges het recht om aan te geven of hij aan een oproep gehoor geeft of niet. Daar

*Drumfanfarekorps Nationale Reserve tijdens de Taptoe Breda, 1993.
'Een reservist wordt aangesteld voor de periode van vier jaar'*

is slechts één uitzondering op mogelijk, en die ligt besloten in het staatsnoodrecht: als er sprake is van Uitzonderlijke of Buitengewone Omstandigheden, zoals de noodtoestand in Nederland heet, kan de krijgsmacht haar reservisten dwingen om onder de wapenen te komen. Een en ander is vastgelegd in de CWU⁸. Daarbuiten heeft de werkgever alleen het arbeidsrecht tot zijn beschikking, zoals de reservist dat ook heeft, en heeft het ministerie van Defensie feitelijk als enig middel de mate van deelname van de reservist aan trainingen en operationele inzet om de wenselijkheid van verlenging van de aanstelling aan het einde van een periode te beoordelen.

7 In het arbeidsvoorwaardenakkoord 2007 is geregeld dat reservisten in plaats van 1/30 maandsalaris per dag 1/165 maandsalaris per uur betaald zullen krijgen. Daarmee is dit verschil geëlimineerd.

8 Coördinatiewet Uitzonderingstoestand, aangehaald in Kamerstukken Tweede Kamer, 1993/94, 23 791 nr. 3 Artikel XIII, p. 17.

Hulp voor de bevolking vanwege wateroverlast, 1998

De inzet van reservisten geschiedt naar behoefte van de krijgsmacht, en die behoefte manifesteert zich tot nu toe zonder dat er sprake is van de ingrijpende afkondiging van de noodtoestand. De noodtoestand heeft namelijk vérgaande gevolgen voor het functioneren van de maatschappij en gaat gepaard met een verschuiving van het gezag ten koste van civiele autoriteiten naar militaire autoriteiten en de Rijksoverheid. Tot dusverre is van de zijde van het ministerie richting de Tweede Kamer bevestigd dat de inzet van reservisten onder de 'normale' omstandigheden nog nooit tot problemen heeft geleid.

De actieve reservist heeft daar echter een wat andere ervaring mee. De druk vanuit de krijgsmacht op de reservist neemt toe – de reservist is immers minimaal moreel verplicht om zijn geoefendheid te onderhouden wil hij ingezet kunnen én mogen worden, en de onderdelen stellen daar (terecht) eisen aan. Het strakker wordende juridische kader waarbinnen geopereerd wordt maakt dat noodzakelijk.

Anderzijds staat niet iedere werkgever klaar om zijn werknemer-reservist te laten gaan als de krijgsmacht roept. Het gevolg is dat het bloed kruipt waar het niet gaan kan: er zijn bijvoor-

beeld reservisten die zich bij hun civiele werkgever ziek melden om aan hun trainingsverplichtingen te kunnen voldoen of andere delen van het smoezenboek in stelling brengen. Dat dat een op zijn zachtst gezegd onwenselijke situatie is moge duidelijk zijn – de juridische repercussies kunnen zwaar zijn (werkweigering, plichtsverzuim), en de zwakste partij in deze vergelijking is per definitie de werknemer-reservist. Binnen het huidige beleid liggen de risico's nagenoeg volledig bij de reservist.

Dan is er nóg een duidelijk identificeerbare groep reservisten waar het nodige over te zeggen valt: de reservisten die zelfstandig ondernemer zijn. Op het eerste gezicht zijn hun problemen een stuk kleiner dan die van de reservisten die een werkgever hebben. Nadere beschouwing leert echter dat deze 'vrije mannen en vrouwen' echter willens en wetens een risicoprofiel hebben dat zich niet zozeer arbeidsrechtelijk laat omschrijven, maar zich des te meer in de sfeer van levensonderhoud en ondernemingscontinuïteit afspeelt. Aan dit type reservist is, gezien de lijn van de discussies in het parlement en binnen Defensie van de afgelopen jaren, nog geen woord vuil gemaakt.

Weinig ondersteuning vanuit Defensie

Een conclusie die we op dit punt aangeland dus kunnen trekken is dat de ondersteuning vanuit Defensie van de reservist aan de civiele kant van zijn bestaan weinig om het lijf heeft. De vraag naar de noodzaak daarvan is weliswaar aangeroerd, maar nog verre van beantwoord. Vast staat echter wel dat in de discussies rond het te voeren beleid ten aanzien van reservisten voorbij is gegaan aan de problemen die manifest zijn – er is echter geen onderzoek naar deze problematiek bekend.

De beantwoording van vragen van de Tweede Kamer door de staatssecretaris van Defensie naar aanleiding van de herziene Nota Reservistenbeleid in 2005 laat echter zien dat de mening van het departement is dat het feit dat er tot dat moment nog geen problemen zijn gerezen om operationele inzet van reservisten met voldoende personeel te realiseren, de basis vormt voor de stelling dat een verder uitgewerkt beleid niet noodzakelijk is⁹.

9 Nota van verslag Tweede Kamer d.d. 8 juli 2005, Kamerstuk 29 800 X nr. 111.

CIMIC-team in Afghanistan, 2005

De reservist in de krijgsmacht van vandaag

De krijgsmacht wordt sinds jaar en dag en in toenemende mate expeditionair ingezet. De recente missies in Irak en Afghanistan laten dat duidelijk zien – een rij landen die we, gezien de historie sinds 1945, moeiteloos een heel stuk langer kunnen maken. Nu Nederland een beroepskrijgsmacht heeft, is de problematiek rond uitzendingen strikt genomen gereduceerd tot een vraagstuk van personeelsmanagement en verantwoord werkgeverschap: hoe verdelen we de lasten zodanig over de militairen dat zij in hun sociale context niet in de problemen komen, en er geen lastige posities optreden aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt? Dat laatste is nu al het geval, gezien bijvoorbeeld de problemen van CLSK om aan voldoende technici te komen voor het onderhoud van vliegtuigen en helikopters. Dat heeft niet alleen te maken met de geringer wordende belangstelling voor technische beroepen, maar ook met de omvang

van de uitstroom van technici vanwege de opgelopen uitzenddruk.

De veranderingen in de krijgsmacht en in haar nationale taken zijn de laatste jaren zeer groot geweest. Sinds enkele jaren zijn discussies rond eerst Civiel-Militair Bestuurlijke Afspraken (CMBA) en later Intensivering Civiel-Militaire Samenwerking (ICMS) gevoerd met als gevolg dat de rol van Defensie in nationale crisis- en rampensituaties niet alleen beter is uitgewerkt, maar ook is veranderd van een vraag in een ondubbelzinnig antwoord: ja, Defensie is er als het nationaal nodig is. Het feit dat er een situatie ontstaat waarin een deel van de krijgsmacht in het buitenland ingezet is én er nationaal opgetreden moet worden als de nood aan de man is heeft onherroepelijk gevolgen voor het gereedhouden van capaciteiten – capaciteiten die vaak alleen te leveren zijn met ondersteuning van kundige en beschikbare reservisten. Het gaat namelijk per definitie om personeelsintensieve situaties.

Inzetopties

De inzetopties van reservisten zijn, de uitzonderingen in de vorm van RSD-ers daargelaten, in hoofdzaak en tot dusverre expliciet gericht geweest op piekbelastingen. Als er een plotseling verhoogde capaciteitsvraag ontstaat wordt de reservist ingezet om de verhoogde druk op te vangen. Dat kan variëren van het leveren van beveiligingscapaciteit tot het vullen van zandzakken in geval een dijk op doorbreken staat en het evacueren van aldus bedreigde burgers.

De reservist heeft in de afgelopen jaren bewezen een uiterst professionele en capabele collega te zijn als er inzet gevraagd wordt. De wapenspreuk van de GLR 'Vrijwillig, niet vrijblijvend' doet als waarde ook haar opgeld binnen het Korps Nationale Reserve. Gemiddeld gesproken

FOTO COLLECTIE NINHO

Reservisten worden bij piekbelastingen ingezet, bijvoorbeeld als er een dijk op doorbreken staat (Winschoten, 1998)

staat de reservist te trappelen om het uniform aan te trekken en als militair aan het werk te gaan. Dat is een uitstekende zaak, maar wel een zaak, die gezien en ondanks alle ideeën daarover, de vraag opwerpt in hoeverre het ministerie van Defensie dit motto op háár inspanningen jegens de reservist van toepassing wenst te verklaren.

Onmisbaar

Feit is dat de studies die in het kader van de reorganisatie van krijgsmacht in de periode 2003-2007 zijn uitgevoerd uitwijzen dat de krijgsmacht niet kan functioneren zonder

de 5.600 reservisten. De reservist heeft een volwaardige plaats binnen het bedrijf, en die plaats is onomstreden en gestaafd met de lessen uit de harde praktijk. Daarbij spelen meer idealistische aspecten, zoals 'ambassadeur van de krijgsmacht' in sterk afnemende mate een rol – daar wordt al jaren niet meer nadrukkelijk over gesproken. Gezien de waardering van de Nederlandse bevolking voor de krijgsmacht is dat misschien nog wel een te vervullen taak, maar niet meer een taak van de eerste orde zoals dat in de jaren negentig het geval was.

De reservist is dus een fenomeen dat er voor zorgt dat de krijgsmacht snel in staat is om op te schalen als er een veelal nationale behoefte ontstaat, die vanwege de in Nederland aanwezige capaciteit in de vorm van 'fulltime-eenheden' niet op te vangen is. Reservisten Specifieke Deskundigheid vormen een soort die de krijgsmacht in staat stelt om zeer op een vraag toegesneden capaciteiten in huis te halen voor de tijd dat die nodig zijn, en ook niet méér. Dat dit binnen de krijgsmacht nog niet overal en helemaal begrepen wordt, is ook een bekend gegeven¹⁰.

De krijgsmacht kán niet zonder haar reservisten om de gaten die soms en kortdurend vallen te dichten (dit is *back-fill* waarvoor conform het tot nog toe gevoerde reservistenbeleid de reservist juist niet voor is bedoeld). Uit de reacties van de *fulltime* collega's is steeds weer op te maken dat het werken met reservisten uitermate verfrissend is: professionals met een totaal andere achtergrond, en een motivatie die bijna niet stuk te krijgen is. Dat laatste blijkt ook uit het personeelsverloop onder reservisten (5-10 procent per jaar). Dat is zéér laag.

De reservist: het civiele perspectief

De vraag die zich opdringt is waarom er in Nederland meer dan 5.600 mensen bereid zijn om het militair uniform aan te trekken als dat gevraagd wordt, en te accepteren dat daar ten eerste lastige gesprekken met de civiele baas aan vooraf gaan en dat er ten tweede risico's aan verbonden zijn die niet geheel (en soms in het geheel niet) afgedekt zijn.

¹⁰ Zie ook Frans J.M. Dirks CMC en Daan L.J. Speetjens BBA, *De luis in de pels, Carré*, mei 2006.

Aantrekkelijke aspecten

Het militaire bedrijf heeft een aantal cultuurkenmerken die voor sommige mensen zeer aantrekkelijk zijn. De verhoudingen in het militaire bedrijf zijn helder: een simpele blik op de schouders leert wie waar in het systeem staat. Ten tweede zijn militaire taken niet bepaald ontbloeit van betekenis: een inzet is per definitie een serieuze zaak, ook al gaat het om het leveren van eenvoudige logistieke ondersteuning in het kader van CP-100¹¹. Ten derde kent het militaire bedrijf een wijze van onderlinge omgang die buiten dat bedrijf zelden wordt aangetroffen: kameraadschap beperkt zich niet tot het militaire bedrijf, maar strekt zich uit tot het privéleven, ook als daar een probleem optreedt¹². Het lijken normale zaken, maar zijn dat vanuit het civiele perspectief absoluut niet. Een simpele blik op de toekenningsredenen voor koninklijke onderscheidingen aan 'eenvoudige burgers' rond Koninginnedag maakt dat zeer duidelijk. Feit is dat reservisten, en zij die dat willen worden, om allerlei redenen een bijdrage willen leveren aan de Nederlandse samenleving en haar krijgsmacht.

Zoals hiervoor geïndiceerd zijn er, behalve persoonlijke drijfveren, in de civiele omgeving weinig prikkels voor het leveren van deze bijdrage. Het tegendeel is eerder het geval: de reservist moet vaak behoorlijke hindernissen overwinnen om als zodanig te kunnen functioneren. Die hindernissen manifesteren zich in de civiele werkkring, maar ook in de sociale achtergrond, zoals familie en gezin.

In de laatste jaren hebben reservisten die in grotere en vaak internationale bedrijven werken enigszins de wind in de rug: de gedachtevorming rond concepten zoals *corporate citizenship*¹³ en *maatschappelijk verantwoord ondernemen* (MVO) maken het dienen als reservist door werknemers een zaak die door bedrijfsbeleid wordt beschouwd en soms zelfs bevorderd. Dat neemt echter niet weg dat het veel reservisten anders vergaat: Nederland is een MKB-economie, waar 95 procent van de bedrijven tien of minder medewerkers in dienst heeft. Verder is er in civiele organisaties een trend waarneembaar die nevenactiviteiten op het niveau van

arbeidsovereenkomsten verbiedt. Effectief zal de werknemer alvorens een nevenactiviteit op te nemen daarvoor toestemming moeten hebben van de werkgever.

Negatieve aspecten

De omstandigheid dat het gros van de reservisten in het MKB werkt betekent dat de reservist vanuit de MKB-context bekeken moet worden. Het beeld wordt dan radicaal anders en niet noodzakelijkerwijze rooskleuriger. De volgende aspecten spelen een rol van betekenis:

- de toenemende privatisering van de sociale zekerheid;
- de invoering van marktwerking in de sociale zekerheid;
- de toenemende 'eigen verantwoordelijkheid' van werkenden voor hun inkomensvoorziening op de lange termijn.

Als we ook de groep reservisten-zelfstandigen in ogenschouw nemen dan zien we de volgende aspecten:

- continuïteitsrisico's voor inkomen en onderneming;
- uitsluiting van de onderneming voor het verkrijgen van defensieopdrachten.

Allereerst moet er een misverstand worden opgehelderd. De algemene gedachte¹⁴ is dat bedrijfsleven en defensie met elkaar samenwerken in het Platform Defensie-Bedrijfsleven (PDB). Dat klopt maar ten dele. Binnen het platform zijn de krijgsmacht en werkgeversorganisatie VNO-NCW vertegenwoordigd – MKB Nederland maakt er geen deel van uit. De stelling die VNO NCW in het algemeen bezigt dat zij óók het MKB vertegenwoordigt, snijdt geen hout – het belang van het grootbedrijf domineert het beleid van VNO-NCW.

11 CP-100 regelt de inzet van de krijgsmacht bij bijvoorbeeld staatsbegrafenissen.

12 Een reservist van de KLu raakte door een ziekte gehandicapt. Zijn reservisten-collega's nemen sindsdien de uitvoering van het onderhoud van zijn woning voor hun rekening en leveren ondersteuning als dat nodig is.

13 *Corporate citizenship* beschouwt een bedrijf als 'burger in een maatschappelijke context', waarin het bedrijf als burger verantwoordelijkheden heeft.

14 Nota van verslag Tweede Kamer d.d. 8 juli 2005, Kamerstuk 29 800 X nr 111, zie ook <http://www.vno-ncw.nl/web/show/id=95660/ramenoid=158903>.

Het PDB houdt zich bezig met een aantal voor de doelgroep belangrijke zaken, maar nadrukkelijk niet met de civiele problematiek rond reservisten. De toeleiding van dienstverlaters naar een civiele werkkring is echter wel een belangrijk onderwerp. Diverse projecten zijn er op dat gebied uitgevoerd. Verder is het PDB de initiator van het bekende IDEA-project¹⁵, dat inmiddels 'geïstitutionaliseerd' is binnen het CIMIC Bataljon van 101 Gevstbrig.

De burger die het militaire uniform aantrekt en als reservist de krijgsmacht gaat dienen zal met vragen vanuit zijn gezin en familie geconfronteerd worden. Partners, kinderen en andere gezinsleden stellen de terechte vraag wat deze stap voor hén betekent en met zich meebrengt. Uit onderzoek van het bureau Motivation blijkt dat 44 procent van de werkende ouders in tijdnood raakt¹⁶. Dat probleem zal zich ook bij de reservist voordoen. Dienen als reservist gaat ten koste van weekenddagen en verlofdagen – dagen die veelal ten goede komen aan het gezin. Het is erg gemakkelijk om te concluderen dat de reservist zich dat tevoren moet afvragen; maar helaas heeft niet iedereen alles in zijn leven volledig in de hand.

Verder heeft de werknemer-reservist te maken met de privatisering van de sociale zekerheid. De kosten van verzuim en gezondheidsschade rijzen voor werkgevers inmiddels de pan uit. Dat uit zich niet alleen in de uitwerking van de loondoorbetalingsverplichting bij ziekte (inmiddels 100 procent in het eerste ziektejaar en ten minste 70 procent in het tweede ziektejaar¹⁷), maar ook in gevolgen van blijvende arbeidsongeschiktheid voor de hoogte van de werk-

geverspremies voor bijvoorbeeld WAO en WIA. Inmiddels is er ten aanzien van deze situatie een beweging gaande waarbij ongevallen van reservisten tijdens de dienst voor rekening van Defensie komen. Dat is een goede zaak. Het probleem zit echter ergens anders. Stel dat een reservist tijdens een oefening een kou oploopt maar desondanks de oefening gewoon afrondt, en zich twee dagen later bij zijn civiele werkgever ziek meldt? De kosten van verzuim en alles wat daarbij komt kijken (verzuimbegeleiding, bedrijfsarts en dergelijke) zijn voor rekening van de civiele werkgever. Nu zijn civiele werkgevers natuurlijk niet dom. Als duidelijk wordt dat de militaire 'vrijtijdsbesteding' van de werknemer onverantwoorde consequenties voor het werk en/of het bedrijf krijgt, dan zal er ingegrepen worden.

Hier ligt een gevaar op de loer: de jurisprudentie ontwikkelt zich in een zorgelijke richting. De werkgever lijkt in de toekomst meer zeggenschap te krijgen over wat een werknemer in zijn vrije tijd doet als dat gevolgen heeft voor diens verzuimpatroon, en de discussies in het bedrijfsleven richten zich inmiddels nadrukkelijk op levensstijlaspecten¹⁸. Het is niet ondenkbeeldig dat werkgevers in de toekomst zwaardere eisen zullen stellen aan de werknemer waar het risicovolle vrijtijdsbesteding betreft.

Het kan allemaal nog erger: een reservist loopt tijdens de dienst een kwaal op die zich pas later manifesteert. De reservist zal alleen uit de problemen blijven als de causaliteit tussen dienst en ziekte aan te tonen is, en anders is de civiele werkgever het haasje. De bereidheid van de laatste om dat zonder slag of stoot te accepteren staat onder druk.

De reservist-zelfstandige heeft al deze problemen niet. Hij is in de regel zelf verantwoordelijk voor zijn inkomensvoorziening bij (blijvende en tijdelijke) arbeidsongeschiktheid en kan geen beroep doen op het sociale zekerheidstelsel. Het moge duidelijk zijn dat een reservist-zelfstandige die tijdens een oefening een been breekt of ernstig ziek wordt niet alleen een inkomensprobleem heeft, maar ook zijn broodwinning riskeert. Het gros van de kleine

15 Zie www.idea-project.nl.

16 <http://www.motivation.nl/data/indemedia/artikelen/trouw20050509.html>.

17 In tal van CAO's zijn inmiddels afwijkende afspraken voor de hoogte van de loondoorbetaling in het tweede ziektejaar gemaakt, die de kosten voor werkgevers verhogen.

18 Het Nationaal Arbocongres op 30 november 2006 (georganiseerd door Kluwer) stond geheel in het teken van gezondheidsmanagement en levensstijlvraagstukken in relatie tot arbeid. De discussies spitsten zich toe op de vraag hoe ver een werkgever mag gaan bij het beïnvloeden van de werknemer als het om risicovolle sportbeoefening en ongezonde levensstijlen gaat. Daarbij is duidelijk geworden dat de bereidheid (*de facto*) van werkgevers om werknemers aan te spreken c.q. aan te pakken als het niet gaat zoals men goed vindt, groot is. *De jure* is daar nog geen echte basis voor, maar die zal er, gezien de ontwikkeling van de rechtsspraak, wel komen.

bedrijfjes is sterk afhankelijk van de (aanwezigheid en werkkraft van de) ondernemer. Als daar iets in gebeurt, dan zijn de risico's majeur, en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen zijn niet alleen zeer duur maar voorzien ook niet in de instandhouding van de onderneming. Het gaat te ver om te stellen dat dit ondernemersrisico is. Dat dit aspect relevant is blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat het IDEA-bestand een aantal jaren geleden voor 60 procent uit ondernemers bleek te bestaan.

naar defensieopdrachten beschouwd als een werknemer van Defensie en uitgesloten van deelname aan een aanbesteding, ook al dient hij per jaar drie dagen als reservist en verdient hij daar slechts € 200 bruto mee. Het integriteitsbeleid van de krijgsmacht is zodanig dat deze aanbieders als regel niet mogen meedingen. Hier doet zich een merkwaardige situatie voor, want deze situatie geldt alleen voor de kleine ondernemers. Grote bedrijven met tientallen actieve reservisten op hun loonlijst wor-

FOTO COLLECTIE NINWAH

'Vijfennegentig procent van de Nederlandse bedrijven heeft tien of minder werknemers in dienst. Kosten voor gezondheidsschade rijzen voor werkgevers de pan uit'

Het feit dat nagenoeg alle arbeidsongeschiktheidsverzekeringen voor ondernemers molest-bedingen bevatten die ziekte door militaire dienst uitsluiten van uitkering helpt ook niet zo heel erg mee. In algemene zin geldt dat alle reservisten te maken hebben met voorwaarden in verzekeringspakketten, waarbij de militaire dienst als reservist, met enige goede wil uitgelegd kan worden als een bewust genomen risico. Het gevolg daarvan kan zijn dat verzekeringen daarin een verdedigbare grond zien om niet uit te keren als er schade optreedt. *Last but not least* wordt de reservist-zelfstandige (de kleine zelfstandige dan) bij het meedingen

den hier niet door getroffen. Dat is een situatie die gekwalificeerd kan worden als 'unfair', omdat kleine ondernemingen al meer dan genoeg problemen hebben om voor overheidsopdrachten in aanmerking te komen¹⁹.

De reservist loopt dus substantiële risico's die op allerlei punten spelen en optreden, en

¹⁹ Veel aanbestedingen vereisen een omvang van tenminste vijf werknemers. Defensie is daar redelijk categorisch in. Het Platform Zelfstandige Ondernemers heeft in 2006 onderzoek gedaan naar overheidsaanbestedingen in relatie tot kleine bedrijven, waaruit deze praktijk blijkt. Deze aanbestedingspraktijk betekent dat bedrijven zonder personeel of bedrijven die de omvang van vijf werknemers niet halen, niet voor overheidsopdrachten in aanmerking kunnen komen.

eigenlijk onevenredig groot zijn, en brengt offers die vaak niet gezien of onderkend worden.

Het feit dat er 'tot nu toe geen problemen zijn opgetreden rond de inzet van reservisten'²⁰ mag dan gelden voor de uitvoering van de opgedragen operationele taken – voor de risico's die de reservist loopt geldt dat niet of in elk geval veel minder. Ofschoon er tal van initiatieven zijn genomen (denk aan het Sociaal Vademecum dat door de Afdeling Reservisten Aangelegenheden van Staf CLAS is uitgebracht) is er geen sprake van *Employer Support*, terwijl de noodzaak toch evident begint te worden. Reservisten staan uitgebreid en voortdurend met elkaar in contact. In die contacten zijn geluiden te beluisteren die duidelijk maken dat er behoefte is aan ondersteuning in de communicatie en afstemming met de civiele werkgever.

Er zijn gevallen bekend van reservisten die zich ziek melden om aan hun militaire verplichtingen te voldoen

Evenals er gevallen bekend zijn waar werkgevers bij sollicitaties anderen de voorkeur gaven om de discussie op voorhand uit de weg te gaan. Er zijn ook gevallen bekend waarbij zelfstandige ondernemers in de problemen raakten door verschuivingen in planningen voor opkomsten, zonder dat daar zelfs maar een gesprek over mogelijk bleek. Met een beleidskader in de hand was dat anders gelopen.

Reservist wordt schaars artikel

Die noodzaak manifesteert zich niet alleen in situaties als hiervoor aangeduid, maar op de wat langere termijn door de demografische ontwikkelingen. Het aantal potentiële reservisten neemt door vergrijzing en het opschorten van de dienstplicht af. De beroepsbevolking staat voor de meest majeure verandering sinds de Tweede Wereldoorlog: zij gaat fors krimpen. Het opschorten van de dienstplicht betekent dat er steeds minder mensen zijn die persoon-

lijke ervaring hebben met het dienen bij de krijgsmacht. Verder neemt het consumentisme toe – verenigingen (werkgeversorganisaties inclusief) hebben bijvoorbeeld steeds meer problemen om bestuurders en vrijwilligers te vinden die de vereniging willen runnen²¹ – er is geen reden om aan te nemen dat dit verschijnsel aan Defensie voorbij zal gaan. Dat betekent dat de reservist in het huidige tijdsgewricht een gemakkelijk en in ruime mate verkrijgbare werknemer is, maar op de wat langere termijn een schaars artikel wordt. Er zal stevig geworven moeten worden, en iedereen die wel eens iets heeft verkocht en kennis heeft gemaakt met concurrentie weet dat dat betekent dat je een goed aanbod moet hebben om de deal te kunnen sluiten.

Employer Support

Employer Support kan gedefinieerd worden als het geheel van actieve en passieve maatregelen, gericht op het ondersteunen van de (militaire) reservist en diens civiele werkomgeving om de nadelen van het dienen als reservist voor de civiele werkgever/onderneming tot aanvaardbare proporties terug te brengen, en het dienen als reservist aantrekkelijk te maken en te houden.

Onder passieve maatregelen vallen zaken als het treffen van regelingen rond ziekte en ongevallen, maar ook zaken zoals gunstige fiscale behandeling van inkomsten genoten uit werkzaamheden verricht als reservist, voordelen door toegang tot allerlei sociale, culturele en maatschappelijke faciliteiten, rechtsbescherming en dergelijke.

Actieve maatregelen zijn bijvoorbeeld actieve bemoeienis van de zijde van Defensie bij problemen in de sociale sfeer, tussen werkgever en reservist of problemen die in een onderneming ontstaan door het dienen als reservist, maar ook de actieve communicatie tussen Defensie en de samenleving over de reservisten.

In Nederland kan de reservist een beroep doen op Defensie als hij door de dienst arbeidsongeschikt wordt. Defensie steunt hem dan (onder

²⁰ Zie noot 11.

²¹ 'Wel willen meehelpen, maar niet voor altijd', *NRC Handelsblad*, 18 januari 2001.

voorwaarden) in de voorziening van zijn levensonderhoud. Gevolgshade voor de werkgever is echter een wat minder zekere zaak: de werkgever zal zijn schade aan moeten tonen en een claim in moeten dienen. Dat is een lastige en vaak ook helaas (erg) lange weg, die zich jaren kan voortslepen. De ondernemer-reservist heeft hier een bijzonder probleem, omdat hij dubbel getroffen wordt, namelijk als persoon en in zijn onderneming.

Fiscale facilitering van de reservist ontbreekt geheel. Er is geen enkele poging bekend om hier iets aan of mee te doen. Voor wat betreft het bieden van faciliteiten blijven die beperkt tot gratis toegang tot Defensiemusea (ook voltijds personeel geniet die faciliteit), het ontvangen van het krijgsmachtdeelblad en het onderdeelblad en (sinds kort) voor officieren de *Militaire Spectator* (analoog aan de voltijds militairen).

Actieve communicatie tussen Defensie en samenleving over reservisten is uiterst beperkt. De reservist ervaart dat aan den lijve. 'Herhalingsoefeningen bestaan toch niet meer?' lijkt iedere burger in de mond bestorven te liggen. Het ontbreekt aan een gericht communicatiebeleid (zowel extern als intern) om de reservist te helpen een pakkend verhaal paraat te hebben. De verbazing over buurmannen en -vrouwen die op enige dag vroeg in de ochtend bepakt en bezakt met militaire uitrusting en in uniform op weg gaan naar hun militaire klus is algemeen. Wat dat betreft is het beeld van een oud NATRES-spotje op tv nog steeds geldig: wat doet die in het weekend?

In de landen om ons heen heeft men tal van oplossingen bedacht. In de Nederlandse discussies worden die stevast afgeserveerd met argumenten zoals een onvergelykbare context, een andere maatschappelijke ordening en andere (geo-)politieke afwegingen. Dat is grotendeels waar, maar het is ook waar dat er van die buurlanden geleerd kan worden, en dat leren niet per definitie betekent dat dan ook het hele systeem 1 op 1 moet worden overgenomen. Om die reden is het interessant en in het kader van dit artikel wenselijk eens nader te kijken

naar dat buitenland, zeker als we de ontwikkelingen in de nabije toekomst in Nederland in gedachten nemen. Met name het Verenigd Koninkrijk en Australië zijn in dit kader interessant, omdat deze landen economieën hebben die sterke gelijkenis met de Nederlandse vertonen (gedomineerd door het midden- en kleinbedrijf). De Verenigde Staten vallen in dit kader af vanwege hun afwijkende systeem van legervorming en de afwijkende rol van reservisten daarin.

FOTO U.S. AIR FORCE, S.A. BLACKHALL

Meer dan tweehonderd reservisten krijgen een briefing over hun bijdrage aan NAVO-operatie 'Allied Force'. Het Amerikaanse reservistenbeleid is niet te vergelijken met het Nederlandse

Verenigd Koninkrijk

In het Verenigd Koninkrijk kent men een reserve-systeem waarbij de reservist onder normale omstandigheden tegen zijn wil onder de wapenen geroepen kan worden. Indien dat aan de orde is treedt er een heel systeem van compensatiemaatregelen in werking. De reservist wordt tot op zekere hoogte gecompenseerd voor een nadelig verschil tussen civiel en militair inkomen. Die compensatie is weliswaar gemaximeerd, maar is desondanks ruimhartig te noemen. De werkgever wordt voor productie- c.q. prestatieverlies gecompenseerd voor de duur dat de reservist onder de wapenen is (inclusief recuperatieverlof na een inzet). Deze maatregelen zijn ingebed in de wetgeving en nader uitgewerkt in een systeem van besluiten en regelingen.

De werkgevers van reservisten zijn verenigd in een organisatie die tot enig doel heeft de communicatie tussen werkgevers en Defensie vorm en inhoud te geven. Daar gaat men niet kleinzielig mee om: schrijver dezes heeft in 2002 in Banja Luka deelgenomen aan een voorlichting aan Engelse werkgevers over wat SFOR en in het bijzonder de toenmalige MNB-South in de Bosnische *Area of Responsibility* (AOR) deed. Het geheel werd geleid door de (VK) brigadecommandant en en de (NL) Chef Staf van MNB-South SFOR. De gehele inspanning is gericht op het actief betrekken van werkgevers bij de militaire activiteiten en verantwoordelijkheden van hun werknemers. Dat zorgt er niet alleen voor dat werkgevers zich serieus genomen en betrokken voelen, maar vergemakkelijkt ook de communicatie tussen werkgever en diens werknemer-reservist aanzienlijk.

Australië

In Australië, een land dat dunbevolkt is en ongeveer evenveel inwoners heeft als Nederland, spant men zich ook behoorlijk in om de reservist en diens werkgever te ondersteunen. Werkgevers zijn in Australië verplicht om hun werknemer-reservist de gelegenheid te geven om aan militaire verplichtingen te voldoen. De reservist geniet belastingvoordelen, omdat zijn inkomen als reservist belastingvrij wordt uitbetaald en geen rol speelt in de vaststelling van het fiscaal belastbare inkomen. Als een werkgever zich niet aan zijn verplichting tot facilitering houdt, dan staat de reservist een heel klachtenbehandelingssysteem ter beschikking, dat de werkgever treft als er inderdaad verwijtbare zaken hebben plaatsgevonden. De reservist wordt bij wet beschermd in zijn rechten als werknemer, en die rechten zijn eenvoudig afdwingbaar.

De geopolitieke positie van landen als het Verenigd Koninkrijk en Australië is inderdaad anders dan de Nederlandse. Desondanks is er wel degelijk sprake van vergelijkbare situaties. Beide landen nemen op een behoorlijke schaal deel aan internationale crisisbeheersings-, *peace-keeping* en *peace-enforcing* operaties. De schaal waarop Australië dat doet is vergelijkbaar met de Nederlandse schaal van deelname.

Het Verenigd Koninkrijk en Australië zetten daarbij ook reservisten in. Dat is een punt dat verschilt van Nederland. Hoewel in Nederland reservisten in toenemende mate deelnemen aan uitzendingen (zij het als onder artikel 101 van het AMAR aangestelde BBT-ers) is er materieel sprake van een verschil: Reservisten Militaire Taken nemen, behalve in specifieke gevallen, zoals het personeel van het CIMIC-Bataljon, de medisch specialisten van Instituut Defensie en Relatieziekenhuizen en operationeel analisten, geen deel aan dergelijke operaties.

Overwegingen

Nu reservisten nog in ruime mate voorhanden zijn lijkt de behoefte aan *employer support* in de Nederlandse context niet erg groot. De realiteit is echter een andere.

Ten eerste siert het Defensie als werkgever niet om beleidsmatig de werkgever van de reservist c.q. de onderneming van de ondernemer-reservist bewust buiten beschouwing te laten, en de last geheel bij de reservist te laten. In een moderne opvatting over goed werkgeverschap past dit niet.

Ten tweede is regeren vooruitzien. Het is niet realistisch om te veronderstellen dat de situatie van vandaag, namelijk meer aanbod van potentiële reservisten dan vraag, op een termijn van vijf tot tien jaar zal blijven voortbestaan. De wervingsbehoefte komt op grond van de gegevens over personeelsverloop onder reservisten op ongeveer 300 man per jaar, gegeven de formatie van dit moment. In 2012 is het zeventien jaar geleden dat de laatste dienstplichtige afzwaaide. Die had toen een gemiddelde leeftijd van 20 jaar, en is in 2012 37 jaar oud. Een leeftijd waarop velen midden in hun civiele carrière staan, kinderen te verzorgen hebben en zich opmaken voor de consolidatie van hun sociaal-economische bestaan. Wie de bladen een beetje volgt ziet dat de problematiek van de levensagenda van mensen van deze leeftijd nu al substantieel is. Dat betekent dat de potentiële reservist zich in mindere mate in die leeftijdsgroep bevindt dan in de jongere cohorten van de bevolking. De twintigers van 2012 hebben een geheel andere relatie met Defensie dan

de bijna-veertigers in dat jaar. Zij zullen ook geheel andere opvattingen hebben over de balans tussen werk, gezin en maatschappelijk relevante activiteiten zoals dienen als reservist. Daar komt bij dat door de gewijzigde legervorming (beroeps versus kader-militie) de kennis van en de ervaring met Defensie van deze groep totaal anders is dan van het huidige bestand. De vraag is wat het antwoord van Defensie op de veranderingen moet en zal zijn.

Ten derde is het van belang de reservist niet alleen op as Defensie-reservist en civiele werkgever-reservist te bezien, maar ook de sociale achtergrond van de reservist, diens familie en gezin dus, te betrekken in de afwegingen rond *Employer Support*. Niet alleen de reservist brengt offers, net zo min als de offers van de voltijd militair beperkt zijn tot zijn persoon. Door daar beleid voor te maken kan, zeker bij een langduriger inzet dan nu het geval is, snel gereageerd worden als dat nodig is. In de Verenigde Staten kent men een *Family Support*-programma, dat om duidelijke redenen voor de Nederlandse situatie boven de maat is. Desondanks is het goed om er een beeld van te hebben voor als het nodig blijkt.

Conclusies

In Nederland is er nu geen sprake van beleid of regelingen die als *Employer Support* in de internationale zin van het begrip aan te duiden zijn. De inspanningen die Defensie onder deze benaming levert zijn gericht op het goed laten terechtkomen van uitstromend, veelal BBT, personeel. Dat is weliswaar een belangrijke activiteit, maar niet een activiteit waar de reservist iets aan heeft, bij betrokken wordt of betrokken zou moeten zijn.

De reservist-militair in de krijgsmacht vormt een factor die van grote (en toenemende) betekenis is voor het functioneren van de krijgsmacht. Op veel plaatsen kan worden gehoord dat veel zaken niet kunnen als er geen reservisten beschikbaar zijn. De inzet van reservisten in het kader van nationale operaties is daar een sprekend voorbeeld van – in de nabije toekomst vormt de reservist de garantie dat Defensie

FOTO COLLECTIE NINHH

Een affiche voor de mobilisatie-opkomsttoefening 'Drietand', 1953.

'Als Defensie ook op lange termijn over voldoende reservepersoneel wil kunnen beschikken, moet ze nu maatregelen nemen'

haar toezeggingen aan de Nederlandse samenleving op dit punt gestand zal kunnen (blijven) doen.

De demografische ontwikkelingen en de gevolgen van de invoering van de beroepskrijgsmacht zullen Defensie er toe noden om meer maatregelen dan nu in stelling te brengen om ook op de wat langere termijn over voldoende en opgeleid reservepersoneel te kunnen beschikken. Het (schijnbare) ontbreken van problemen op dit moment is van tijdelijke duur. Over enkele jaren zal bij ongewijzigd beleid de balans in het nadeel van Defensie doorslaan, zeker als de Nederlandse werkende burger de keuze heeft gekregen uit een veel breder scala aan mogelijkheden om maatschappelijk relevant actief te zijn.

Het is een goede zaak om de maatregelen in andere landen kritisch te beschouwen, maar het is geen goede zaak die maatregelen direct af te serveren vanwege andere opvattingen, beleid of geopolitieke posities. *Out of the box* denken is in deze situatie zeer geboden, net als creativiteit. Wat in Australië kan, kan in Nederland met wat wijzigingen mogelijk ook. Het gaat hier eerder om de wil tot veranderen dan om de aard van een specifieke buitenlandse maatregel.

Aanbevelingen

Op grond van het voorgaande kunnen de volgende aanbevelingen worden geformuleerd. De reservist is een Defensiewerknemer met bijzondere kenmerken. Die kenmerken moeten in ieder geval op de as Defensie-reservist worden geadresseerd en worden uitgewerkt in een volledig en dekkend beleidskader, dat met de bijzondere en afwijkende situatie rekening houdt. Daarbij moet (meer) aandacht worden besteed aan het beheersen van risico's voor inkomen en levensonderhoud, en aan communicatie, gericht op het versterken van de attitude van de reservist in discussies met de niet-militaire buitenwereld. De heersende opvatting in de maatschappij over de krijgsmacht in het algemeen en de onbekendheid van de reservist in het bijzonder maakt het de reservist niet gemakkelijk om zich staande te houden in de vaak negatief getinte discussies.

Werkgevers stellen, zo blijkt, hun vaak beter gekwalificeerde mensen aan Defensie ter beschikking, en vangen onvermijdelijk een deel van de problemen én de kosten verbonden aan het dienen als reservist van werknemers op. Daar moet meer aandacht aan gegeven worden, onder meer door de werkgever van de reservist(en) nadrukkelijker bij de krijgsmacht te betrekken. Ook werkgevers lijden aan het 'NIMBY-syndroom'²². De betrokkenheid kan worden verbeterd door het organiseren van op werkgevers gerichte activiteiten, maar ook door hen de mogelijkheid te bieden te participeren in een organisatorisch verband speciaal voor werkgevers die met deze situatie worden geconfronteerd. Wat dat betreft is het voorbeeld uit het VK een bruikbare suggestie. Het ligt voor de hand een dergelijk initiatief via het PDB, en dan met inbegrip van MKB Nederland, handen en voeten te geven. De infrastructuur van het bedrijfsleven lenen zich daar uitstekend voor. Er is een vangnetconstructie nodig voor reservisten die zelfstandig ondernemer zijn. Dat vangnet mag gerust beperkt zijn, als het maar

duidelijk is wat er wel en geen deel van uitmaakt. Zelfstandigen zijn gewend om risico's te nemen – het gaat erom dat die risico's beheersbaar en redelijk zijn waar het het dienen als reservist bij de krijgsmacht betreft.

In de discussie is de sociale achtergrond van de reservist tot op heden nagenoeg buiten beeld gebleven. De familie- en gezinsleden van de reservist willen graag weten wat hun 'familieid met militair alter ego' zoal doet, hoe dat gaat en waarom dat belangrijk is. Eén familiedag per jaar is dan wat karig. Het model van het thuisfront-comité, dat voor uitgezonden eenheden en militairen wordt ingezet, kan met enige wijzigingen nuttige diensten bewijzen. Dat hoeft niet veel geld te kosten, maar kan wel een wezenlijke impuls geven aan de bereidheid van gezinnen om de reservist te steunen in zijn militaire activiteiten en de uitvoering daarvan. Het spreekt vanzelf dat daar een andere uitwerking voor nodig is.

Defensie moet haar communicatie met de samenleving versterken door de reservist daar nadrukkelijker dan nu het geval is een plaats in te geven. Wervingsspotjes op tv zijn leuk, maar geven te weinig aandacht aan het 'waarom' van de reservecomponent, en bereiken in onvoldoende mate het beoogde doel: méér bekendheid van de reservecomponent bij de Nederlandse burger, en meer begrip van de noodzaak en de betekenis daarvan voor diens veiligheid.

Ten slotte

Employer Support is, mits goed gepositioneerd in beleid, regelgeving en communicatie, hét smeermiddel van een betrouwbare en professionele reservecomponent voor de krijgsmacht op het snijvlak van bedrijfsleven, maatschappij en diezelfde krijgsmacht. Alle betrokken partijen zijn gebaat bij een structuur die informeert, betreft, activeert en bijdraagt aan de oplossing van optredende problemen, hoewel dat laatste meestal een individueel karakter heeft. De reservist heeft twee werkgevers, dus is communicatie en samenwerking tussen die werkgevers een dringende noodzaak. ■

²² NIMBY staat voor *not in my backyard*, ofwel het gebrek aan bereidheid om zaken te accepteren die een samenleving nodig heeft, maar die individuele burgers direct treffen.

Expeditionaire krijgsmacht en Veldleger

De ambities van een klein land in een grote wereld

In juli 2007 kondigde de minister van Defensie aan dat hij, vanwege de kosten van de inzet in Uruzgan, wilde snijden in een aantal belangrijke wapensystemen. De helft van de opbrengst zou worden gebruikt om het exploitatietekort te verminderen. Bij gelijkblijvende ambities leiden dergelijke ingrepen tot een paradox. De vraag of Nederland of zijn krijgsmachtdelen een betaalbare kopie van grote mogelijkheden moet zijn, is echter niet nieuw. De auteur bespreekt de ontwikkeling van deze vraag sinds 1918. In zijn ogen gaat het over de vraag hoe ambities, middelen en de relatie tot een voorbeeld van een dergelijke mogelijkheid met elkaar in evenwicht kunnen worden gebracht.

Prof. dr. H. Amersfoort*

In het voorjaar van 2007 verschenen berichten in de pers over de oplopende kosten van de operatie in Uruzgan. Om hieraan het hoofd te bieden, kondigde de minister van Defensie op 2 juli 2007 aan de Tweede Kamer aan diep te willen snijden in een aantal hoofdwapensystemen. De in september van dat jaar ingediende begroting bevestigt deze voornemens. Defensie is sinds het einde van de Koude Oorlog gewend aan reorganisaties en bezuinigingen. Maar dit keer is het anders.

De helft van de opbrengst van het te verkopen materieel is niet bestemd voor investeringen met het oog op toekomstige operationele behoeftes, maar voor de dekking van het exploitatie-

tekort. Het ambitieniveau blijft intussen ongewijzigd. Zo ontstaat de paradoxale situatie dat Nederland ter wille van een expeditionaire operatie hoog in zijn ambitieniveau, maatregelen neemt die in de toekomst dergelijke operaties moeilijker uitvoerbaar en op den duur geheel onmogelijk zullen maken.

Een kleine mogelijkheid met expeditionaire ambities

Het probleem is dat Nederland, als kleine mogelijkheid met beperkte middelen, een expeditionaire krijgsmacht ambieert en daarmee wil deelnemen aan expeditionaire operaties. Dergelijke operaties behoren van oorsprong echter tot het ambitieniveau van grote mogelijkheden. Het betreft complexe militaire interventies met zeer verstrekkende doelstellingen in landen met een politiek-maatschappelijke orde en een cultuur die sterk afwijkt van de onze.

Nederland neemt aan dergelijke operaties deel op basis van een internationaal mandaat. Het richt zijn expeditionaire krijgsmacht in naar de afspraken die daarover in NAVO-verband zijn

* De auteur is sinds 1 januari 2006 hoogleraar militaire geschiedenis en algemene strategie aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie. Daarvoor was hij werkzaam bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie. Hij is tevens hoogleraar militaire geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. De tekst van dit artikel is op 7 november 2007 in Breda uitgesproken als inaugurele rede bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar militaire geschiedenis en algemene strategie aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie. Een uitvoeriger versie van deze rede, tevens ruimer geannoteerd, verschijnt onder de titel: *Een harmonisch leger voor Nederland. Oorlogsbeeld, strategie en operationele planning voor het Nederlandse leger in het Interbellum*.

gemaakt. Het is evident dat Nederland zonder dit internationale kader nooit aan expeditie-naire operaties zou willen of kunnen denken.

Nederland kan een expeditie-naire krijgsmacht wel vormen en in stand houden. Maar het heeft, zo blijkt nu, binnen de defensiebegroting niet de middelen noch de flexibiliteit er een grotere expeditie-naire operatie van enige duur en relatief hoog in het geweldsspectrum, mee uit te voeren. De vraag waar Nederland nu voor staat, is of het, temidden van de andere verplichtingen van de rijksoverheid, een krijgsmacht naar het voorbeeld van die der grote mogendheden wil betalen, inclusief de kosten van de operaties waarvoor deze krijgsmacht is bedoeld.

De vraag is niet nieuw, integendeel. Het verschil is, dat het probleem in het verleden een andere naam droeg. Zoals het tegenwoordig draait om de vraag of ons land zich eigenlijk wel een expeditie-naire krijgsmacht kan permitteren, zo was voorheen de kwestie of Nederland een 'volledige krijgsmacht' moest hebben, ook wel aangeduid als een 'harmonische krijgsmacht'. Ook dit ideaalbeeld hield in dat de Nederlandse krijgsmacht, of de afzonderlijke krijgsmachtdelen, een kopie op verkleinde schaal moesten zijn van de militaire organisaties van de continentale of maritieme grote mogendheden. Onze krijgsmacht zou aldus operaties kunnen uitvoeren in de stijl van en samen met de grote mogendheden.

Het belangrijkste verschil met de huidige tijd is dat het zou gaan om gevechtsoperaties in het kader van een grootschalig gewapend conflict op het continent of in de koloniën. Ook in deze gevallen heeft Nederland bij herhaling geworsteld met het probleem dat het de krijgsmacht die het voor dit soort operaties nodig had, eigenlijk niet wilde betalen.

Een harmonisch leger is een Veldleger

De vraag rijst waarom een land zichzelf dit aandoet. Vanwaar dit masochisme, deze zelfkwelling? Onder invloed van welke krachten ontstaat zo'n paradox? De hardnekkigheid van

het probleem doet vermoeden dat het om meer gaat dan een kwestie van management. Kennelijk zijn er krachten van een hogere orde werkzaam. Dit krachtenveld is nadere bestudering waard, maar tegelijkertijd is het te omvangrijk en te veelzijdig om hier in zijn geheel te behandelen. De achtergrond is het Nederlandse zelfbeeld als middelgrote mogendheid of als grootste onder de kleine, een beeld dat afkomstig is uit ons verleden als koloniale mogendheid. Een behandeling hiervan zou te ver voeren.

Ik beperk mij tot de militaire kant en wel die van de landstrijdkrachten tussen de twee wereldoorlogen. Meer in het bijzonder wil ik nagaan welke waarde de legerleiding in deze periode hechtte aan het model van het harmonische leger. Gedurende het Interbellum moest de legerleiding zich aanvankelijk verweren tegen bezuinigingen op de begroting. Daarna, vanaf het midden van de jaren dertig, toen er meer geld ter beschikking kwam, moest zij aan de politieke leiding duidelijk maken hoe dat geld het best kon worden besteed. We mogen verwachten dat de legerleiding in beide gevallen heeft teruggegrepen op het legerconcept van haar voorkeur, het harmonische leger.

Het harmonische leger was in de vooroorlogse jaren meer dan een gedachtespinel. Het was fysiek aanwijsbaar in de regimenten die waren georganiseerd in het Veldleger. Dit belichaamde op ultieme wijze de ideale legerorganisatie. Met het Veldleger probeerde Nederland vanaf de jaren zeventig van de negentiende eeuw aansluiting te houden bij buitenlandse ontwikkelingen die wezen op een steeds beweeglijker, dynamischer en offensiever oorlogsbeeld. Hierin werd de overwinning behaald in een beslissende slag die uitmondde in de omsingeling van de vijandelijke, mobiele hoofdmacht.

Korthedshalve ga ik voorbij aan de moeilijkheden die Nederland tot de Eerste Wereldoorlog ondervond met betrekking tot de vorming en instandhouding van het Veldleger. De vragen die ná deze oorlog rezen, waren zeker niet minder lastig.

De erfenis van de Eerste Wereldoorlog

De Eerste Wereldoorlog was aan het westelijke front een langdurige uitputtingsstrijd geweest. Massaliteit aan mensen en materieel, de introductie van nieuwe, kostbare technologie en de capaciteit van de oorlogsindustrie waren beslissende factoren voor succes geworden. Nederland moest de vraag onder ogen zien wat een zinvolle landsverdediging kon zijn bij deze trends.

Het was verleidelijk het succes van de neutraliteitshandhaving toe te schrijven aan de afschrikking die van het Veldleger was uitgegaan. Maar kon het Veldleger de ontwikkelingen die de voorbije oorlog in gang had gezet bijhouden? En hoe zou dat moeten worden betaald? Het budget stond onder druk, nu de hoge kosten van vier jaar mobilisatie vroegen om bezuinigingen op de overheidsuitgaven. Tot slot leefden er onder de bevolking, na de lange mobilisatiejaren, bezwaren tegen een al te zwaar drukkende dienstplichtlast.

Het probleem van de landsverdediging stond na 1918 dus bol van de tegenstrijdigheden. Twee ministers van Oorlog beten er hun tanden op stuk. Pas minister J.J.C. van Dijk slaagde er in 1922 in een nieuwe Dienstplichtwet door de Kamer te loodsen die de militaire en politiek-maatschappelijke vereisten min of meer met elkaar verenigde. De wet voorzag in een relatief kleine jaarlijkse lichting van 19.500 dienstplichtigen die een korte eerste oefening van vijf en een halve maand zouden krijgen.

Door een groot aantal jaarklassen op te roepen zou bij mobilisatie toch een oorlogsorganisatie van omstreeks 250.000 man kunnen worden gevuld. Daaruit zou een even groot Veldleger als in 1914 kunnen worden geformeerd, namelijk op basis van 72 bataljons infanterie. De dienstplichtlast drukte zo minder zwaar op de bevolking dan voor de oorlog, terwijl de omvang van het oorlogsleger gelijk bleef. De kosten van het leger waren draaglijk omdat de legerorganisatie op voet van vrede klein was en weinig beroepskader vergde. Bovendien verbleven de dienstplichtigen maar korte tijd in de kazernes.

Bezwaren, uit militair oogpunt, kende het nieuwe legerstelsel ook. Het belangrijkste kenmerk van het leger van na 1922 was zijn verburgerlijkte karakter. De grote aantallen dienstplichtigen, reservisten en reservekader én de korte duur van hun verblijf in de kazerne maakten het de beroepsonderofficier en beroepsofficier moeilijk hun stempel op de organisatie te drukken.

De eerste oefening was te kort om van de geuniformeerde burgers echte soldaten te maken, bezield met de geest van de krijger. Tevens was de oefentijd te kort om de eenheden in groter verband te oefenen en vertrouwd te maken met de bijzondere vereisten van de bewegingsoorlog, de vorm van oorlog waarvoor het Veldleger bedoeld was.

FOTO COLLECTIE NIMH

Zware artillerie tijdens een oefening, 1928

Deze situatie roept de vraag op hoe de legerleiding na de invoering van het legerstelsel van 1922 reageerde op de toenemende spanning tussen het concept van het Veldleger enerzijds en de werkelijke aard en capaciteiten van het leger anderzijds.

Het Veldleger ter discussie

Een goed startpunt voor een onderzoek hieraan is een bijeenkomst op het ministerie van Defensie op 14 januari 1931 onder leiding van de secretaris-generaal mr. J. Woltman.¹ Verder waren aanwezig de chef van de Generale Staf

¹ Verslag van de bespreking op 14 januari 1931 betreffende bezuiniging op de Defensiebegroting. – Nationaal Archief (NA) Archief van de Generale Staf (Algemeen Hoofdkwartier) 1914-1940 (GS) 29.

luitenant-generaal H.A. Seyffardt, de commandant van het Veldleger luitenant-generaal E.F. Insinger en enkele functionarissen van het departement. Aan de orde was de te verwachten bezuiniging op de defensiebegroting in verband met de werkzaamheden van de commissie Welter, voluit de Staatscommissie tot Verlaging van de Rijksuitgaven.

Woltman opende de vergadering met de vraag of het niet de voorkeur verdiende in plaats van de kaasschaafmethode, de bezuinigingen te realiseren door een vergaande organisatie-wijziging. Daarbij diende 'onder ogen te worden gezien of, na de toegepaste bezuinigingsmaatregelen, het oorlogsleger nog wel als een harmonisch geheel kan worden aangemerkt'. En om zijn gehoor te prikkelen vroeg hij zich hardop af 'of aan een harmonisch leger als het Duitse van 100.000 man geen grotere waarde moet worden toegekend dan aan het onze van 250.000'.

De commandant van het Veldleger en de chef van de Generale Staf trokken tegenover deze vergelijking één lijn. Hoeveel er ook aan het Veldleger mankeerde, van een ingrijpende reorganisatiewijziging wilde Seyffardt niet weten en Insinger viel hem bij met de woorden: 't geen wij thans hebben, vormt een harmonisch operatief orgaan'. En daar kon dus niet op worden bezuinigd.

De discussie ging echter verder. In mei 1932 wees minister van Defensie mr. dr. L.N. Deckers de chef van de Generale Staf en de commandant van het Veldleger op de tegenstelling 'tussen de beperktheid der beschikbare fondsen en het streven om desondanks een zoo groot en sterk mogelijke legerorganisatie in stand te houden'.² Dat was een onhoudbare toestand want 'de feiten hebben aangetoond, dat voor het geld dat de Nederlandsche begrotingswetgever voor de landmacht ter beschikking wil stellen, de sterkte van die landmacht te groot is'.

De dreiging van een verkleining van het leger bracht de commandant van het Veldleger, inmiddels luitenant-generaal jhr. W. Röell, terug bij de vraag die zijn voorganger juist had willen vermijden, namelijk de mogelijkheid van een geheel anders georganiseerd leger.

'Moet', zo vroeg hij zich af, 'ons leger georganiseerd blijven naar het model van de groote mogendheden (i.c. speciaal Frankrijk) of zal het – van den nood een deugd makend – er uit moeten zien evenals andere legerorganisaties met beperkte middelen – als Duitschland – voor een gebruik dat is toegespitst op eene tactiek, waarin de nadruk valt op het gebruik van kleinere eenheden met groote beweeglijkheid'.³

Maar zijn suggestie bleek niet meer dan een proefballon. Hij en de chef van de Generale Staf bogen zich hierna liever over de vraag of het Veldleger zou moeten bestaan uit drie divisiegroepen van elk drie divisies of uit vier divisiegroepen van twee divisies.

De verdere discussies over het operationele optreden en de organisatie van het Nederlandse leger in de jaren dertig bleven binnen de vertrouwde kaders van veldlegerconcept naar het voorbeeld van de grote mogendheden, in het bijzonder Frankrijk.

Slagveld Noord-Brabant

Dat is opmerkelijk omdat het verburgerlijkte karakter van het leger niet het enige probleem was waarvoor de legerleiding zich zag gesteld. Het andere probleem was dat de militair-strategische situatie na de Eerste Wereldoorlog verslechterde. De kans dat het Veldleger, met al zijn zwaktes, daadwerkelijk in actie zou moeten komen nam daardoor toe.

Traditioneel berustte het Nederlandse afzijdigheids- en neutraliteitsbeleid op twee pijlers: het Europese machtsevenwicht en de Nederlandse militaire afschrikking. Vanaf het begin van de jaren twintig echter groeide binnen de legerleiding de overtuiging dat dit klassieke mechanisme van de neutraliteit Nederland niet meer zou kunnen beschermen.

Toen reeds nam de legerleiding als vaststaand

2 Minister van Defensie (MinDef) aan Chef van de Generale staf (CGS) en Commandant van het Veldleger (CV), 17 mei 1932 no. F62. – NA GS 30.

3 CV aan MinDef, 21 juni 1932 no. 862. – NA GS 30.

gegeven aan dat er in de naaste toekomst een nieuwe oorlog tussen Frankrijk en Duitsland zou uitbreken. Bovendien gingen de chef van de Generale Staf en de commandant Veldleger er meer en meer van uit dat, anders dan in 1914, Nederland er niet meer op mocht rekenen dat het buiten dit grote Europese conflict zou kunnen blijven.

Omstreeks 1933 oordeelden zij het noodzakelijk deze ontwikkeling in de politieke besluitvorming te introduceren. Een analyse van het militaire beleid van Frankrijk, Duitsland en België had hen tot deze opvatting gebracht. Frankrijk namelijk, was in 1930 begonnen aan de bouw van een indrukwekkende reeks forten langs de grens met Duitsland, de Maginotlinie. België startte datzelfde jaar met de aanleg van het Albertkanaal tussen Luik en Antwerpen. Het werd van meet af aan uitgerust met kazematten die de militaire hinderniswaarde ervan vergrootten. Het sterke artilleriefort bij Eben Emael dichtte het gat tussen Luik en Maas-tricht. Tegelijkertijd vergrootte het Belgische leger de militaire hinderniswaarde van de Ardennen.

Zowel Frankrijk als België versterkten dus hun grensverdediging. Dat had gevolgen voor de Nederlandse provincies Limburg en Noord-Brabant. De grensverdediging stelde er weinig voor. Daar zou een Duits offensief de minste weerstand ontmoeten en dat trok het zwaartepunt van een Duits offensief volgens militaire logica naar dit gebied. Het Duitse offensief zou proberen de Frans-Belgische grensverdediging aan de noordkant te omtrekken.

De provincies Limburg en Noord-Brabant zouden in de openingsfase van de oorlog het voornaamste operatietoneel worden van een volgend algemeen Europees conflict. Het Veldleger zou daar niet de stellingoorlog, zoals in de Waterlinie, maar de bewegingsoorlog moeten voeren, defensief en zonodig offensief. Een volgende Europese oorlog zou op Nederlands grondgebied uitbreken en, bij gebrek aan een behoorlijke grensverdediging, was de beste remedie daartegen, zoals de commandant van het Veldleger Röell het in maart 1934 uitdrukte:

FOTO COLLECTIE NIMH

Generaal I.H. Reijnders

‘een sterk, goed geoefend en goed toegerust operatief orgaan’, dat wil zeggen een modern Veldleger.⁴ Generaal-majoor I.H. Reijnders, sinds 1 mei 1934 chef van de Generale Staf, liet zich uit bezorgdheid over de nog onvoldoende gevechtskracht van het Veldleger zelfs verleiden tot de gedachte dat weinig minder dan de vrede in Europa afhing van de afschrikking van het Veldleger in Noord-Brabant.⁵

De interventie van Colijn

Reijnders en Röell realiseerden zich vanaf begin 1935 dat de Duitse Generale Staf ook wel zou kunnen concluderen dat het Nederlandse Veldleger zich het best in Noord-Brabant zou kunnen concentreren. En daarom lag het voor de hand dat de Duitse militaire leiding zou proberen die dreiging in een zo vroeg mogelijk sta-

4 CV aan MinDef, 29 maart 1934 no. 349G. – NA GS 32. Cursivering in het origineel.

5 CGS aan MinDef, 21 februari 1935, no. 1P. – NA GS 32.

dium weg te nemen. Zij had dan geen last meer van het Nederlandse Veldleger bij de vervolgooperaties in Vlaanderen tegen het Belgische en mogelijk het Franse leger. De eenvoudigste manier om dit te bereiken was een verrassingsaanval voorafgaand aan of tijdens de Nederlandse mobilisatie. Het Veldleger zou dan niet eens gevormd of geconcentreerd kunnen worden.

De Nederlandse legerleiding nam medio jaren dertig waar dat Duitsland gemotoriseerde en gemechaniseerde eenheden formeerde die, gesteund door luchtmacht, een dergelijke strategische overval zouden kunnen uitvoeren. Het probleem van de 'strategische overval' of de *attaque brusquée* zou de discussie binnen de politiek-militaire leiding over het strategisch beleid medio jaren dertig beheersen. In deze discussie stemden Reijnders en Röell overeen over de vraag wat de beste remedie was.

Beiden zagen de versterking en modernisering van het Veldleger als de oplossing. Maar over de ernst van het gevaar verschilden zij fundamenteel van mening. Reijnders zag de strategische overval als één van de mogelijkheden in het geval van een Duitse aanval. Röell beschouwde de *attaque brusquée* als de enige mogelijkheid. Daarom wilde hij de mobilisatie en concentratie van het Veldleger én het operatieplan volledig omgooien en afstemmen op deze ene mogelijkheid. Reijnders verzette zich daartegen, maar slaagde er niet in Röell van zijn gelijk te overtuigen. Zij waren nevensgeschikte autoriteiten, zodat Reijnders Röell niet kon bevelen.

Om uit de impasse te geraken, legde Reijnders het conflict begin 1936 voor aan de minister van Defensie, op dat moment H. Colijn. De minister trok de kwestie onmiddellijk naar zich toe. En hij bekeek de zaak vanuit een heel ander perspectief. Het ging zijns inziens niet zozeer om het overleven van de strategische overval als zodanig, maar om wat daarna zou komen, de bondgenootschappelijke oorlogvoering.

FOTO COLLECTIE NINNH

Dr. H. Colijn

Mijn vertrouwen in de bruikbaarheid van het leger in de eerste dagen na het mobilisatie bevel is niet groot. Maar, hoe vreemd het ook klinkt, overbelangrijk acht ik dit niet. Voor ons is niet zozeer van betekenis wat het leger onmiddellijk bij en na de mobilisatie kan doen, maar of wij op een iets later oogenblik nog zullen beschikken over een troepenmacht, die men een georganiseerd leger kan noemen. Dit betekent dat wij de hoofdkrachten van het leger in de eerste paar weken niet moeten blootstellen aan ondernemingen, die tot een algemeene vernietiging zouden kunnen leiden.⁶

Colijn hakte daarom ook de knoop door over de vraag waar het Veldleger na de mobilisatie moest worden geconcentreerd, namelijk niet in Noord-Brabant, maar ten noorden van de grote rivieren, in de Gelderse Vallei, de plek die beter bekend is als de Grebbelinie. Als Noord-Brabant, zoals Reijnders en Röell verwachtten, het eerste slagveld uit de komende oorlog zou worden, moest het Veldleger daar juist uit de

6 MinDef aan CGS, 15 juni 1935 no. 2383. – NA GS 32.

buurt blijven en het Franse leger er het werk laten doen.

Het verschil is duidelijk. Als militairen gingen Reijnders en Röell bij hun planning uit van de mogelijke wijze van optreden van de tegenstander. Op grond daarvan vroegen zij hun minister om het Veldleger te moderniseren. Als politicus ging Colijn uit van de beschikbare financiële en militaire middelen en paste hij het gebruik van het Veldleger aan de bestaande kwaliteit ervan aan.

De strategische oefeningen

Colijns interventie betekende echter niet dat de Generale Staf zijn belangstelling voor het zuidelijke operatietoneel verloor. Dat valt althans af te leiden uit de jaarlijkse strategische oefeningen van de Generale Staf. Ieder jaar, meestal in de winter, schreef de Generale Staf, onder de leiding van de chef, een scenario voor een strategische oefening op de kaart. Vanaf 1931 gingen ze door het leven als 'Oefening Landsverdediging'. Aan het scenario ontleende de oefenleiding opdrachten die zij onder de deelnemers uitzette. In maart verzamelden de deelnemers zich in Den Haag om de ingediende oplossingen plenair te bespreken.

De Generale Staf oefende niet alleen op de kaart. In de zomer en het vroege najaar hield de staf ook oefeningsreizen. Wij zouden spreken van tactische oefeningen zonder troepen. De scenario's van de stafoefeningsreizen stonden meestal op zichzelf, maar een enkele keer gebruikte de staf ze voor nadere bestudering van tactische problemen die tijdens Landsverdediging waren gerezen. Landsverdediging 1938 en de stafoefeningsreis van dat jaar zijn daarvan een voorbeeld. Ik kom daar op terug.

In de loop van mijn onderzoek heb ik totnutoe tien oefeningen op de kaart en tien stafoefeningsreizen van de Generale Staf aangetroffen; in totaal dus twintig, over de periode 1920 tot en met 1939.⁷ Wat valt er uit deze verzameling te concluderen over het strategisch en operationeel denken binnen de Generale Staf in de jaren twintig en dertig?

FOTO COLLECTIE NINHO

Beeld uit een tactische oefening zonder troepen in de noordelijke provincies, 1932

De eerste conclusies betreffen dingen die geheel of nagenoeg geheel ontbreken in de scenario's. Geen enkele oefening veronderstelt een gang van zaken als in 1914, dus het geval dat de afschrikking van het Nederlandse leger slaagt en Nederland zijn gewapende neutraliteit handhaaft. Dat wijkt af van stafoefeningen van vóór de Eerste Wereldoorlog, die deze mogelijkheid wel beoefenden. Deze vaststellingen stemmen overeen met de eerder genoemde conclusies over de verminderde werking van de militaire afschrikking en het Europese machtsevenwicht. Een volgende negatieve score betreft de kust en de Koninklijke Marine. Na de Eerste Wereldoorlog concentreerden de oefeningen van de Generale Staf zich praktisch volledig op de dreiging over land vanuit het oosten.

Dat brengt ons bij de vraag hoe de opeenvolgende chefs van de Generale Staf aankeken

⁷ De oefeningen bevinden zich in NA GS 1378, 1502, 1503, 1504, 1506, 1507, 1511, 1516, 1517, 1518, 1519, 1520, 1521, 1522.

Tirailleur in actie tijdens een oefening in Gemert, 1939

tegen Noord-Brabant als eerste slagveld uit de komende oorlog. Het beeld is hier verdeeld. In elf van de twintig oefeningen concentreert het Veldleger zich ten zuiden van de grote rivieren, dat wil zeggen in en achter de Peel. In acht gevallen concentreert het zich ten noorden van de rivieren, aanvankelijk aan de IJssel, vanaf 1937, na de oekaze van Colijn, in de Gelderse Vallei.

Opvallend is wel dat de Generale Staf tot 1940 nog drie keer een scenario schrijft in Noord-Brabant. Dat duidt erop dat de staf de mogelijkheid serieus nam dat het Veldleger de grote rivieren van noord naar zuid zou overschrijden om in Brabant de eigenlijke slag aan te gaan. Oefening Landsverdediging 1938 doet dit zelfs expliciet.

We zien dus elf concentraties ten zuiden en acht ten noorden van de grote rivieren. Dat is een omslag ten opzichte van de oefeningen van vóór de Eerste Wereldoorlog. Toen oefende de Generale Staf overwegend met concentraties ten noorden van de rivieren. Die omslag dateert al van 1920, dus ver voor 1933, toen de legerleiding Brabant als probleem in de discussie met de minister inbracht.

En hoe staat het met de strategische overval, het andere zorgkind van Reijnders en Röell?

Hier valt een duidelijke conclusie te trekken. De Generale Staf heeft in de jaren 1920-1939 de mogelijkheid van een strategische overval niet eenmaal beoefend. Alle scenario's gaan uit van een geleidelijk oplopende internationale spanning, die uitmondt in de mobilisatie van de strijdkrachten van de grote mogendheden.

De Nederlandse algemene mobilisatie vindt steeds plaats vlak voor of na of gelijktijdig met die van de grote mogendheden. In alle scenario's beschikt Nederland daardoor op het moment dat het betrokken raakt in de vijandelijkheden over een Veldleger op voet van oorlog. Dat geldt ook voor het midden van de jaren dertig toen Reijnders de strategische overval bij de minister aan de orde stelde. Dit wijst erop dat hij dit gevaar eerder beschouwde als een ergste geval dat nuttig was om de minister te overtuigen van de noodzaak meer middelen ter beschikking te stellen dan als een werkelijke dreiging.

Recapitulerend kunnen we vaststellen dat chef van de Generale Staf en de commandant Veldleger in de jaren twintig en dertig rekenden op een nieuwe oorlog in Europa. Nederland zou daarin onherroepelijk worden betrokken, omdat Noord-Brabant het eerste slagveld ervan zou zijn. Voor deelname aan dat conflict wensden zij een harmonisch leger, met als kern een operationeel orgaan, een Veldleger dat geoefend, bewapend en uitgerust was voor de bewegingsoorlog, offensief en defensief. Het zou die bewegingsoorlog voeren in bondgenootschappelijk verband. Dit oorlogsbeeld blijkt uit de beleidsstudies van de militaire leiding, uit de correspondentie met de minister en uit de oefeningen van de Generale Staf.

Twee mobilisaties

De vraag is intussen wel hoe realistisch deze voorbereiding was. Was het Nederlandse leger in staat op te treden zoals de strategische oefeningen veronderstelden? Oefende de Generale Staf niet eerder met het leger dat het wilde hebben, dan met het leger dat het werkelijk had? Ik werp deze vragen op omdat het Interbellum direct volgde op een periode van vier

Een afdeling veldartillerie met een houwtser '15 lang 17' tijdens een oefening, mobilisatie 1939-1940

jaar waarin de Nederlandse krijgsmacht op voet van oorlog verkeerde, de mobilisatie van 1914-1918 en omdat het Interbellum eindigde met een nieuwe mobilisatie, die van 1939-1940 en een vijfdaagse oorlog in mei 1940. Welke rol speelde het Veldleger die twee keer in werkelijkheid?

De mobilisatie van 1914-1918 levert een wisselend, maar uiteindelijk negatief beeld op. Op het eerste gezicht lijkt het Veldleger aan zijn doel te hebben beantwoord. Opperbevelhebber generaal C.J. Snijders gebruikte het beweeglijk door het in het zuiden van het land steeds daarheen te dirigeren waar de dreiging op dat moment het ernstigst was. Maar intussen groeide zijn bezorgdheid. Het ging hier om operaties op eigen bodem, zonder gevechtsaanraking.

Naar de overtuiging van zijn staf was Nederland in de zomer van 1914 al door het oog van de naald gekropen. Indien de oorlog over de grenzen was gekomen, had het Veldleger daartegen niets van belang kunnen ondernemen. Het Veldleger had, bij zijn magere kwaliteit, geen andere keus gehad dan zich op te sluiten binnen de Vesting Holland, achter de Waterlinie tussen het IJsselmeer en de grote rivieren. In de maanden die volgden, verbeterde de gevechtswaarde van het Veldleger. Belangrijker

was echter dat de militair-technische ontwikkelingen op de Franse slagvelden veel sneller voortschreden en de gevechtsservaring van de belligerenten toenam. Daardoor groeide de kloof tussen de gevechtskracht van het Veldleger en die van de legers van de oorlogvoerenden. Naarmate de oorlog vorderde, nam het pessimisme van Snijders toe. Mocht het Veldleger in

gevecht raken, dan zou het zich, zonder een beslissend gevecht aan te gaan, achter de Waterlinie moeten verschansen.

Ogenscheinlijk was het Veldleger dus een bruikbaar instrument voor de militaire afschrikking onder wisselende omstandigheden, in werkelijkheid was het slechts geschikt voor de stellingoorlog.

Tijdens de mobilisatie van 1939-1940 bepleitte de commandant van het Veldleger luitenant-generaal J.J.G. baron Van Voorst tot Voorst, nog een bewegingsoorlog vanuit de stelling in de Gelderse Vallei naar de IJssel of Noord-Brabant. Reijnders echter voorzag een defensief in een voorbereide stelling in de Gelderse Vallei, gevolgd door een terugtocht naar de Waterlinie en aldaar een onvervalste stellingoorlog.

En Reijnders, inmiddels opperbevelhebber, trok aan het langste eind. Met zijn operatieplan distantieerde hij zich goeddeels van de bewegingsoorlog uit zijn eigen oefeningen. De tweede opperbevelhebber Winkelmann ging nog verder. Hij zag af van ieder beweeglijk optreden en besloot tot een stellingoorlog in de Gelderse Vallei.

Voor deze operatieplannen uit twee mobilisaties was een Veldleger strikt genomen niet

FOTO COLLECTIE NINNI

Overleg in hotel Wientjes in Zwolle tijdens de manoeuvres van het Veldleger in september 1937. Tweede van links is commandant van het Veldleger luitenant-generaal J.J.G. baron van Voorst tot Voorst

nodig. Een leger van goed geoefende vestingstroepen had kunnen volstaan. Heeft de Nederlandse militaire leiding sinds de oprichting van het Veldleger niet iets nagestreefd waarvan het land de financiële en andere lasten eigenlijk niet wilde dragen, met als gevolg dat de opperbevelhebbers van twee mobilisaties zich gedwongen zagen tot een operatieplan dat ook zonder operationeel orgaan uitvoerbaar was?

Landsverdediging 1938

Interessant genoeg kan een oefening van de Generale Staf helpen bij de beantwoording van deze vraag. Het gaat om de Oefening Landsverdediging 1938.⁸ Ze vond plaats van 17 tot en met 19 maart 1938 in de Rolzaal op het Binnenhof. Zij stond onder leiding van Reijnders. De oefening speelde zowel de Blauwe als de Rode partij. Zo'n 45 officieren namen er aan deel. Half juni zette de staf de oefening voort in een stafoefeningsreis.

De Generale Staf schreef het scenario voor de kaartoefening aan het eind van de winter van 1937-1938, terwijl de internationale crisis rond Oostenrijk, die op 12 maart 1938 zou uitmonden in de *Anschluss*, in volle gang was. Dat vinden

we in de oefening terug. Nadat, zo gaat het scenario, eerst de spanning tussen Engeland en Japan is opgelopen, valt Duitsland op 10 juni 1938 Oostenrijk binnen. Het scenario was, toen de oefening op 17 maart begon, dus al door de werkelijkheid ingehaald. Het Nederlandse leger mobiliseert en concentreert zich met twee divisiegroepen in de Valleistelling, een divisiegroep in Noord-Brabant en een divisiegroep aan de kust. Dat is in overeenstemming met de aanwijzingen van Colijn uit 1936.

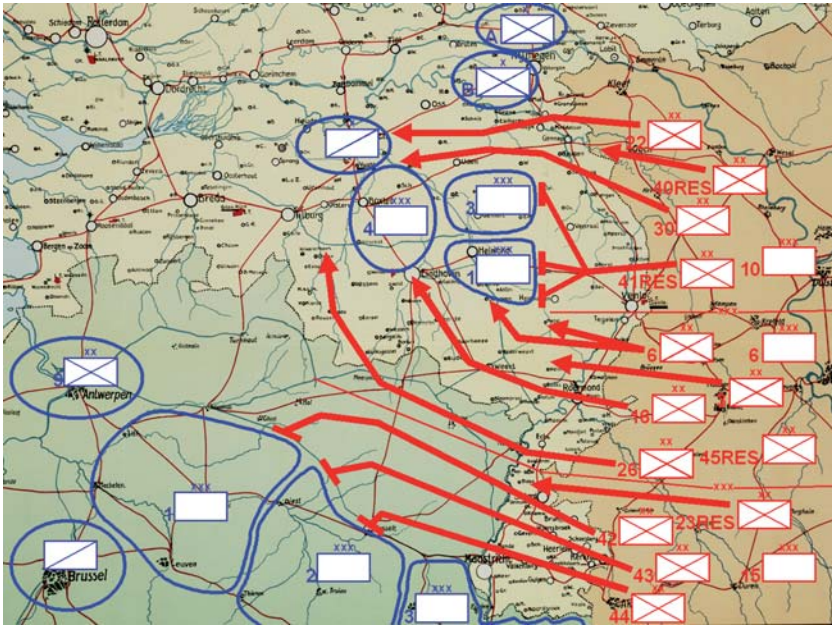
Intussen veroverd Duitsland ook Tsjechoslowakije en breekt op 22 juni 1938 oorlog uit tussen Frankrijk en Engeland aan de ene en Duitsland en Italië aan de andere kant. Duitsland verklaart op 23 juni Nederland de oorlog en valt het land binnen. Het Duitse zwaartepunt blijkt ten zuiden van de grote rivieren te liggen en de opperbevelhebber beveelt de commandant Veldleger één divisiegroep aan de IJssel achter te laten en met de overige drie en de Lichte Brigade de Peel-Raamstelling te verdedigen.

Het Veldleger staat dan met zes divisies en een brigade in Noord-Brabant. Vier divisies en de Lichte Brigade staan in de voorste lijn. De commandant heeft twee divisies in reserve. De opperbevelhebber geeft hem de aanwijzing dat hij de stelling onder druk van de vijand mag opgeven door terug te vallen op de Zuid-Willemsvaart en het Wilhelminakanaal, maar vaste voet moet houden in Noord-Brabant. Op 24 juni namelijk zal het Franse leger Vlaanderen binnen trekken, de Duitse aanval tegemoet. De verwachting is dat de Duitse aanval het Veldleger zal binden en omtrekken en zich zal richten op de Franse opmars. De opdracht voor het Veldleger is daarna de flanken en achterwaartse verbindingen van de Duitse hoofdmacht aan te vallen en het verloren gegane gebied terug te veroveren.

Het operatieplan van Rood

De oefening speelt, zoals gezegd, ook de Rode partij. Het operatieplan van Rood heeft een onaangename verrassing voor Blauw in petto. Rood namelijk, is van plan om eerst het Nederlandse Veldleger en de Belgische eenheden op

8 Oefening Landsverdediging 1938. – NA GS 1507 en 1508.

Kaart Operatieplan Rood

de flank daarvan te verslaan. Gedurende die tijd voert Rood tegen het Franse leger een strategisch defensief. Pas na de afrekening met de Nederlands-Belgische troepen zal het de aanval op de Franse hoofdmacht in Vlaanderen richten. Het Veldleger krijgt bij het begin van de oorlog dus een krachtige aanval van Rood te verduren, gericht op zijn vernietiging.

In het kader van de oefening had luitenant-kolonel M.W.L. van Alphen de taak het operatieplan voor het Rode Eerste Leger te ontwerpen. Van Alphen was op dat moment directeur van de Hogere Krijgsschool. Hij beschikt over drie legerkorpsen, met negen divisies in de voorste lijn en vier divisies in reserve. De drie legerkorpsen treden naast elkaar op.

Van Alphen legt zijn zwaartepunt centraal, bij het Rode Zesde Legerkorps. Hij laat dat ter weerszijden van Roermond aanvallen op de vakgrens tussen het Nederlandse Veldleger en het Belgische Derde Legerkorps dat aan de Nederlands-Belgische staatsgrens staat. Het Rode Zesde Legerkorps verjaagt vervolgens het Belgische Cavaleriekorps, omtrekt de rechterflank van het Veldleger en komt in de rug daarvan. Het Rode Vijftiende Legerkorps op links slaat

het Belgische Derde Legerkorps terug, rukt op naar het Albertkanaal en neemt daar verdedigende posities in. De fysieke samenhang in de Belgisch-Nederlandse verdediging is nu over een breed front verbroken. Tevens verhindert het Rode Vijftiende Legerkorps dat Belgische eenheden het Veldleger met tegenaanvallen te hulp komen. Het Rode Tiende Legerkorps tot slot bindt het Veldleger en

doorbreekt het op de noordelijke flank. De operatie van Rood leidt er toe dat het Veldleger volledig is uitgemanoeuvreerd, beter gezegd: naar goed Duitse gewoonte is 'einge-kesselt'. Het Veldleger is verslagen en heeft nog twee opties: zich overgeven of zich dood vechten.

In de nabespreking kwam de oefenleiding tot de conclusie dat de aannames van Van Alphen deugden. De Rode operatie zou voorspoedig verlopen. De sous-chef van de Generale Staf, kolonel J. Harberts, schreef daarom in de marge:

*Daaruit vloeit voor de Nederlandse landverdediging de uiterst belangrijke vraag voort: Indien de sterkte van het Duitse leger een krachtsinspanning, als bij de oefening aangenomen, toelaat, is het dan toelaatbaar het overgrote deel van het Nederlandse leger in Brabant in te zetten op de wijze zoals thans is geschied?*⁹

9 Wat de sterkte van Rood aangaat, is het interessant dat de Duitse aanval op 10 mei 1940 werd uitgevoerd door drie legerkorpsen, dus gelijk aan de sterkte waarover Van Alphen beschikte. De wijze van inzetten van het Veldleger in Noord-Brabant (in de Peel en met een terugtocht naar de Zuid-Willemsvaart en het Wilhelminakanaal), is gebruikelijk. Deze stemt overeen met de gang van zaken in andere oefeningen.

Generaal-majoor J. Harberts

Een ‘uiterst belangrijke vraag’, dat was niet teveel gezegd. Harberts had ook kunnen opmerken dat Van Alphen in één keer de bodem had weggeslagen onder een kleine twintig jaar strategische planning. Want als het Veldleger in Noord-Brabant niets te zoeken had, zoals Colijn ook al had opgedragen, dan moest het boven de grote rivieren blijven. Daar kon het niets betekenen voor de bondgenootschappelijke oorlogvoering met het Belgische en Franse leger.

Colijn veronderstelde dat het weken zou duren voordat het Veldleger operationeel bruikbaar was. Die schatting was, gezien de toestand van het Veldleger, optimistisch. Maar zelfs zo’n korte periode zou de tegenstander veel mogelijkheden bieden tegenmaatregelen te nemen. De kans was groot dat het Veldleger, bij gebrek aan manoeuvreer ruimte tussen de grote rivieren en het IJsselmeer, al snel moest overgaan tot

de stellingoorlog, hetzij in de Gelderse Vallei, hetzij in de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De uitkomst van Landsverdediging 1938 confronteerde wie het zien wilde met weinig minder dan de vraag naar het bestaansrecht van het Veldleger.

Conclusies

Ik kom tot mijn conclusies en keer terug naar de vraag wat de betekenis is geweest van het Veldlegerconcept voor het defensiebeleid in het Interbellum. De Dienstplichtwet van 1922 gaf Nederland een verburgerlijkt leger, waarin de militaire wensen omtrent het Veldleger en de politiek-maatschappelijke randvoorwaarden daarvoor in een ongemakkelijk compromis waren verenigd.

Dit hybride leger werd een probleem toen begin jaren dertig het internationale klimaat verslechterde. Eerst Seyffardt en daarna Reijnders, beiden gesteund door Insinger en Röell, wezen de ministers Deckers en Colijn erop dat Nederland, in tegenstelling tot 1914, hoe dan ook in de komende oorlog betrokken zou raken. Zij voegden eraan toe dat het Veldleger niet bij machte was een Duitse of eventueel Franse neutraliteitsschending in Noord-Brabant te weerstaan. Hun conclusie was dat het Veldleger moest worden versterkt en gemoderniseerd.

Tot zover klinkt deze weergave van de gebeurtenissen als een klassiek voorbeeld van politiek-militaire besluitvorming. De militaire leiding analyseert een verandering in de militaire dreiging. Daarna adviseert zij, vanuit haar militaire deskundigheid, de politieke leiding over de beste oplossing.

Er zijn mijns inziens echter ook redenen om te veronderstellen dat de legerleiding redeneerde vanuit een omgekeerde volgorde. Die denktrant eindigt niet bij de noodzakelijke versterking van het Veldleger, maar begint daar juist. Deze redenering begint bij de ambitie terug te krijgen wat door het Legerstelsel van 1922 was verloren gegaan, namelijk de mogelijkheid van een volwaardig Veldleger. Dit Veldleger ver-

tegenwoordigde voor de legerleiding dan een waarde in zichzelf.

Ik werp deze veronderstelling op omdat de politiek-militaire discussie begon in een tijd dat de Commissie Welter en de Commissie Idenburg actief waren. Zij onderzochten of bezuinigingen op de militaire organisatie mogelijk waren. De chef van de Generale Staf en de commandant Veldleger moesten zich wapenen tegen een binnenlandse dreiging, die van een verder krimp budget. Ook op dit front grepen zij terug naar het veldlegermodel.

De bestaande organisatie beschouwden zij als een harmonisch geheel waaraan niet verder mocht worden getornd. Nadat de bezuinigingen waren afgewend en er vanaf het midden van de jaren dertig meer geld voor defensie ter beschikking kwam, fungeerde het buitenlandse veldlegermodel als maatstaf bij de plannen voor de versterking van de landsverdediging. De verbeteringen kwamen met voorrang ten goede aan het Veldleger.

Dit is minder vanzelfsprekend dan het lijkt. Er was wel degelijk een alternatief. De Generale Staf had ook kunnen kiezen voor een territoriale verdediging. Die had kunnen plaatsvinden in de Nieuwe Hollandse Waterlinie, in de Gelderse Vallei of desnoods aan de IJssel. Daar had het leger zich kunnen voorbereiden op een langdurige stellingoorlog. De militaire leiding had dan kunnen afzien van een Veldleger om zo de organisatie op een eerder tijdstip in overeenstemming te brengen met het beschikbare budget. Het leger zou tevens zijn verlost van de bewegingsoorlog. Deze stelde immers hogere eisen aan de uitrusting en bewapening, aan de geoefendheid van de troep, aan het vakmanschap van het officierskorps en aan de commandovoering.

Bovendien paste het bestaande leger, gevormd als het was onder het Legerstelsel van 1922, beter bij een stellingoorlog dan bij een bewegingsoorlog. Verder had de mobilisatie van 1914-1918, ondanks de schijn van het tegendeel, binnenskamers de twijfels over de bruikbaarheid van het Veldleger voor de bewegings-

oorlog niet weggenomen. Integendeel, de enige serieuze optie was de stellingoorlog in de Waterlinie. Colijn wees in de richting van dit alternatief toen hij de concentratie van het Veldleger in 1936 weghaalde uit Noord-Brabant. De legerleiding volgde deze politieke aanwijzing stipt voorzover het de concentratie aanging. Maar het bracht haar niet aan het twijfelen over het veldlegerconcept als zodanig.

Zij had niet de wil noch het vermogen de uiterste consequentie te aanvaarden van de veranderde militaire realiteit van na 1918

Evenmin wilde en kon zij de volledige consequenties aanvaarden van de nieuwe politieke en maatschappelijke randvoorwaarden van de legervorming. Dit stond een onbevangen benadering van het probleem van de landsverdediging in de weg. Pas het operatieplan van Winkelman zou begin 1940 de kloof tussen het Veldleger dat de Generale Staf had gewenst en het leger dat het land wilde betalen, in zekere zin overbruggen.

Het defensievraagstuk in de jaren dertig leek op een Chinese puzzel. Het machtsevenwicht in Europa kon Nederland niet meer uit de toekomstige oorlog houden. Een symbolische defensie-inspanning of het andere uiterste, een bondgenootschap in vrede, behoorden niet tot de Nederlandse traditie. De Volkenbond was een organisatie in verval. Daarmee verdween de laatste kans op een stelsel van collectieve veiligheid. De territoriale verdediging door een militeleger was voor de legerleiding geen acceptabel alternatief. Maar een Veldleger dat tegen zijn taak in het meest voor de hand liggende operatiegebied, Noord-Brabant, zou zijn opgewassen bezat Nederland niet. Het Veldleger kon de militaire afschrikking daardoor geen inhoud meer geven.

Wie de uitkomst van Landsverdediging 1938 goed op zich liet inwerken, moest inzien dat Nederland, zolang het een nationaal veiligheidsbeleid volgde, nooit een Veldleger zou

kunnen en willen betalen dat de vergelijking met die van de grote mogendheden zou kunnen doorstaan. In die zin was alle Haagse plannen maken voor en oefenen met het Veldleger een vorm van droogzwemmen. De militaire leiding heeft met het Veldleger een illusie nagejaagd. Het was een wenkend perspectief in de verte, dat nooit binnen handbereik kon komen. Veldlegers waren, hoe men het wendt of keert, een uitvinding van de grote mogendheden, niet van de kleine.

De expeditionaire krijgsmacht naar de schroothoop?

Aan het begin van mijn betoog heb ik het vooroorlogse Veldleger vergeleken met de huidige expeditionaire krijgsmacht. Gelden de conclusies die ik juist trok ook voor de huidige tijd? Kan de Nederlandse expeditionaire krijgsmacht liever vandaag dan morgen naar de schroothoop van de geschiedenis? Het is een interessante hypothese, maar ik verwerp haar onmiddellijk, althans ik kan haar niet aannemen op grond van de historische parallel. Historische kennis kan actuele kwesties verhelderen. Zij is nuttig om de complexiteit ervan te doorzien. Zij prikkelt de gedachten. Zij vertegenwoordigt een reservoir aan collectieve ervaring, waar individuele ervaring tekortschiet. En zij houdt ons een spiegel voor. Maar zij kan niet onze problemen oplossen. Dat zullen we zelf moeten doen.

Reijnders, Colijn en de andere genoemde figuren confronteren ons met de invloed van de heersende militaire cultuur op het Nederlandse defensiebeleid, op de organisatie van onze krijgsmacht en op de operaties waaraan wij deelnemen. Deze cultuur, organisatie en soort operaties zijn afgeleid van die van de grote mogendheden. Voor de Tweede Wereldoorlog waren dat op het continent Frankrijk en Duitsland. Momenteel zijn dat onze grote partners in de NAVO, de Verenigde Staten voorop. Het krachtenveld waarin het veiligheidsbeleid tot

stand komt mag zijn veranderd sinds de jaren twintig en dertig, de invloed en verleiding van de dominante militaire cultuur zijn onverminderd actueel.

Er is momenteel reden genoeg de gezonde verhouding tussen het ambitieniveau en de bijpassende inrichting en omvang van de krijgsmacht aan de ene kant én het defensiebudget aan de andere kant fundamenteel te doordenken. Dat kan ook. Alle drie genoemde grootheden zijn een politieke keuze. Het is van tweeën één. Óf Nederland past zijn ambitieniveau aan het beschikbare budget aan óf het wenst een expeditionaire krijgsmacht voor dito operaties in overeenstemming met het beleid van de NAVO én fourneert daarvoor het benodigde budget.

In het eerste geval moet tevens de vraag worden beantwoord waartoe de krijgsmacht dan nog dient. In het tweede geval is de vraag ten koste van wat of wie dat geld wordt gevonden. Het betreffende bedrag zal in het algemeen eerder tegen- dan meevallen. Dit is een gevolg van de eigen dynamiek van dit soort operaties. Gevechtsoperaties hebben de eigenschap dat ze tot onvoorziene consequenties en uitkomsten kunnen leiden. Blijft een heldere keuze voor of tegen een expeditionaire krijgsmacht uit, dan zal de wal het schip keren, ten koste van zowel de ambities als de krijgsmacht.

In de kamerbrief 'Wereldwijd dienstbaar' van 18 september 2007 kondigt de minister van Defensie aan dat de komende tijd 'verkenningen worden uitgevoerd naar het niveau van de defensiebestedingen op langere termijn, mede in relatie tot het huidige ambitieniveau en in bondgenootschappelijk perspectief'.¹⁰ Zie ik het goed, dan zou deze brief wel eens een keerpunt kunnen worden. Spraken dit en eerdere beleidsdocumenten over een ongewijzigd ambitieniveau, binnenkort staat het op zijn minst ter discussie. Wat dat oplevert, zullen we moeten afwachten. Maar hoe dan ook, de kwestie dient te worden gezien in de samenhang die de minister nu aankondigt. Ambities, middelen en onze relatie tot het voorbeeld van de grote mogendheden moeten in evenwicht met elkaar worden gebracht. ■

¹⁰ 'Wereldwijd dienstbaar', brief van de minister en staatssecretaris van Defensie aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 18 september 2007, HTK 2007-2008, 31 200 X, no. 3, pagina 3.

‘Militaire Spectator is podium voor discussie’

De Militaire Spectator is een podium voor discussie en kan een bijdrage leveren aan het vergroten van het draagvlak voor de krijgsmacht. Dat zei drs. Paul de la Chambre, plaatsvervangend secretaris-generaal van het ministerie van Defensie, op 17 december tijdens een bijeenkomst rond het 175-jarig bestaan van het blad.

Voor een gehoor in de Prinses Juliana Kazerne in Den Haag stipte De la Chambre aan dat de Militaire Spectator het oudste nog verschijnende tijdschrift van Nederland is, maar ook het oudste nog bestaande militaire tijdschrift ter wereld, ‘twee records waarop iedereen die bij dit tijdschrift betrokken is, trots mag zijn’. Volgens De la Chambre levert de Militaire Spectator een belangrijke bijdrage aan de professionele taakuitoefening van officieren, maar is het blad ook ‘een van de kanalen waarlangs communicatie tussen de krijgsmacht en de Nederlandse samenleving zich voltrekt’.

Juist in dat contact ziet de plaatsvervangend secretaris-generaal grote kansen voor ‘een bijdrage aan het vergroten van het draagvlak voor de krijgsmacht binnen onze samenleving’.

Drs. Paul de la Chambre (links) krijgt het eerste exemplaar van het boek uit handen van drs. Ben Schoenmaker

De la Chambre nam in de Prinses Juliana Kazerne het eerste exemplaar in ontvangst van het boek *Officieren aan het woord. De geschiedenis van de Militaire Spectator*, geschreven door Ben Schoenmaker en Floribert Baudet. Op zijn beurt overhandigde De la Chambre de eerste DVD-box met gedigitaliseerde jaargangen van de Militaire Spectator sinds 1832 aan de voorzitter van de KVBK, brigadegeneraal Theo Ent.

Brigadegeneraal Theo Ent (rechts) overhandigt de Legpenning met oorkonde aan drs. Piet Kamphuis, directeur NIMH

De KVBK-voorzitter greep de gelegenheid aan om de Militaire Spectator Legpenning uit te reiken aan het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH). Het instituut kreeg de onderscheiding onder meer voor het op ‘prijzenswaardige wijze’ hoeden, benutten en toegankelijk maken van het militair erfgoed. Drs. Piet Kamphuis, directeur van het NIMH, toonde zich verrast. Hij zei de Legpenning als een ‘grote eer’ voor zijn instituut te beschouwen en ‘als een aansporing op de ingeslagen weg door te gaan’.

Gevaarlijke beroepen

L. Polman*

De column van Linda Polman was lange tijd gekoppeld aan Afrika, al was het maar omdat zij ook daar persoonlijk ervaringen verzamelde. Haar recente bijdragen raken echter niet alleen dit werelddeel; reden om de 'vlag' waaronder haar bijdragen verschijnen nog eens te bezien en de naam van de column te wijzigen. Voortaan verschijnen haar bijdragen onder de rubrieksnaam 'Andere ogen'.

De VN-vredesmacht voor Darfur zal door de regering van Sudan worden beschouwd als een bedreiging voor de Sudanese soevereiniteit en westerse hulporganisaties in het gebied als verlengstukken van de VN. De blauwhelmen voor Darfur zijn nog niet eens geworven, maar de operationeel directeur van Artsen zonder Grenzen heeft nú alvast in de Nederlandse kranten laten zetten dat zijn organisatie zich van de vredesmacht distantieert. Met de militaire 'indringers' van de VN geassocieerd worden is gevaarlijk, en maakt het werk van hulpverleners in Darfur moeilijk, zo niet onmogelijk.

Al zolang humanitaire en militairen in dezelfde gebieden werken, is het een punt van hevige discussie: de neutrale en onafhankelijke positie van humanitaire organisaties zou door de aan-

wezigheid van militairen in de 'humanitaire ruimte' in gevaar gebracht worden.

Gaat u even mee terug naar de genocidale gekte in Rwanda in 1994. Ook daar hielden internationale humanitaire organisaties dapper vast aan hun neutraliteitsbeginselen. De VN-militairen in Rwanda deden er tegelijkertijd óók wat ze konden voor de slachtoffers.

Elke dag zond generaal Dallaire een groep blauwgehelmden Canadese militaire artsen de hel in om overlevenden te zoeken. Op zekere dag ontdekten zij een klein hulpstationnetje van een internationale humanitaire organisatie. Op de stoep, in het stof en in de brandende zon, zaten en lagen tientallen mensen met hakwonden van machetes te wachten op behandeling, of op de dood. De VN-militairen boden de humanitaire artsen aan om te helpen. Die weigerden. Ze waren bang om hun neutrale imago te verspelen en de strijdende partijen een excuus te geven om ze aan te vallen.

De Canadese militairen besloten maar even lak aan de bezwaren te hebben. Onder protest van de humanitaire raapten ze de gewonden op en brachten ze naar het VN-veldhospitaal.

Humanitaire hulpverleners in oorlogsgebieden worden bedreigd, gevangen gezet, beroofd en ontvoerd. In 2003 werd het hoofdkwartier van ICRC in Bagdad gebombardeerd. In 2006 werden in Sri Lanka 17 medewerkers van 'Action Contre La Faim' door rebellen vermoord. Uit Darfur trokken zich al honderden bedreigde hulpverleners terug. In de afgelopen tien jaar sneuvelden ongeveer net zoveel hulpverleners als internationale vredessoldaten en het beroep van humanitaire hulpverlener is op de vijfde plaats beland in de top-tien van gevaarlijkste beroepen, na houthakkers, piloten, vissers en

* Mw. L. Polman is freelance journalist en auteur van 'Ik Zag twee beren, over de achterkant' van de VN-vredesmissies.

ijzer- en staalconstructiewerkers. Het is het enige beroep in het lijstje waarin doden vallen voornamelijk door opzettelijk geweld.

Volgens de hulpverleners zelf komt dat, omdat lokale partijen het verschil niet meer kunnen zien tussen 'echte' humanitaire en de steeds talrijkere als humanitaire vermomde

Het geweld tegen humanitaire hulpverleners wordt gepleegd *niet* omdat bijvoorbeeld strijdende partijen te dom zijn om het verschil te zien tussen militairen en humanitaire hulpverleners, maar omdat ze hulp beschouwen als aantrekkelijke oorlogsbuit. Ze willen er zelf zo véél mogelijk van en zorgen ervoor dat hun vijand er zo weinig mogelijk van krijgt.

Volgens de hulpverleners zelf komt dat, omdat lokale partijen het verschil niet meer kunnen zien tussen 'echte' humanitaire en de steeds talrijkere als humanitaire vermomde wederopbouw militairen, die hulp in oorlogsgebieden gebruiken voor strategische doelen

wederopbouw militairen, die hulp in oorlogsgebieden gebruiken voor strategische doelen. Artsen zonder Grenzen vertrok uit protest al uit Afghanistan. In Uruzgan blijven hulporganisaties nadrukkelijk bij NAVO-militairen uit de buurt.

Eerder dit jaar presenteerde het Britse 'Overseas Development Institute' (ODI) de resultaten van onderzoek naar de precieze achtergronden van geweld tegen hulpverleners in oorlogsgebieden. In tien jaar tijd verdubbelde het aantal door geweld getroffen hulpverleners naar 1100, waarvan de helft het niet kan navertellen. Veel. Maar als we weten dat het aantal hulpverleners in de onderzochte gebieden in dezelfde periode toenam met 77 procent – van 136.000 naar 242.000 – valt het weer mee. Dan steeg het aantal slachtoffers onder hulpverleners van 5 per 10.000 naar 6. Met de aanwezigheid van steeds meer wederopbouw militairen heeft dat niets te maken. Met de eigen aanwezigheid daarentegen alles.

Zo gaat het in oorlogsgebieden overal ter wereld. Hulp wordt gebruikt en misbruikt, door regeringen en rebellen, in Sudan, Somalië, Afghanistan en Libanon. Of de hulpverleners neutraal en onafhankelijk zijn, is de aanvallers worst.

Ondanks het feit dat ze prooi zijn, doen hulporganisaties niets om de risico's van roofovervallen en geweld te verkleinen. Nou ja, *iets* doen ze dan wel. Steeds vaker bedrijven humanitaire organisaties 'management met afstandsbediening', waarbij ze lokale medewerkers het veld insturen en zelf veilig in de hoofdstad op kantoor blijven.

Tachtig procent van de geweldsslachtoffers onder hulpverleners is inwoner van het land in kwestie. Over de ethiek dáárvan moet de discussie nog beginnen. ■

Britse krijgsmacht uit de pas?

dr. M.F.J. Houben – majoor der mariniers*

De Britten zijn trots op hun krijgsmacht. Een ruime meerderheid van het Britse publiek heeft een positief beeld van de krijgsmacht en is er van overtuigd dat die tot de beste in de wereld behoort. Toch gaat het – te oordelen naar enkele recent verschenen rapporten – niet goed met de Britse krijgsmacht. *Overstretch* en *underresourcing* zijn een feit, ontevredenheid leidt tot een groot verloop onder het personeel en werving en behoud van specialisten verloopt op z'n minst moeizaam.

Enkele publicaties die de aandacht hebben getrokken (te vinden op internet): de Dimpleby-lezing door generaal Sir Michael Jackson waarin hij ingaat op de 'Verdediging van het Koninkrijk'; de voordracht van generaal Sir Richard Dannatt waarin hij 'a generation of conflict' voorspelt; het rapport van voormalig BBC-directeur Tony Hall over de *media-handling* door het Ministerie van Defensie rond de gijzeling van het Britse *boarding team* in Iran in maart 2007; het verslag van de defensiecommissie van het House of Commons, *UK land operations in Iraq 2007* en ten slotte het pamflet *Out of Step. The case for change in the British armed forces* door de Londense denktank Demos.

Deze rapporten convergeren niet in één bepaalde positie of gedachtespoor, maar er bestaat wel overeenstemming over de noodzaak van fundamentele verandering. De Britse krijgsmacht ligt niet alleen budgettair onder vuur – ongeveer 15 miljard pond bezuinigen in de komende jaren – ook de belangrijkste operationele concepten en wapensystemen worden ter discussie gesteld. Hieronder enkele van de meer opvallende suggesties voor veranderingen.

Het nut van expeditionair optreden

De traditionele Britse voorkeur bij militair optreden laat zich kernachtig samenvatten als: *go first, go fast, go home*. Robuust naar binnen, stabiliseren en wegwezen. Niet blijven hangen en het gevaar lopen in een moeras vast te komen zitten. De onderzoekers van Demos constateren dat expeditionair optreden organisatorisch veel complexer is dan tot nog toe aangenomen in de defensieplanning en dat de bijdrage van die expeditionaire operaties aan de veiligheid van het VK betwistbaar is.

De Britten spreken over een verschuiving van *wars of necessity* naar *wars of contested choice*. Het is voor het Britse publiek onvoldoende duidelijk welke relatie bestaat tussen de operaties in Irak en Afghanistan en de veiligheid thuis en waarom 'we' in Afghanistan actief zijn.

Ook tonen de operaties in Irak en Afghanistan duidelijk aan dat een *go first and go fast* aanpak moet worden aangevuld met de bereidheid en een structuur die een *go strong and go long* benadering ondersteunen. En een dergelijke aanpak is niet nieuw. Zo is de Britse krijgsmacht al 38 jaar in Noord-Ierland actief, veertien jaar in Bosnië en zeven in Kosovo. Generaal Jackson: 'what we cannot do is cut and run on these strategic campaigns before it is right to do so'.

Rond het strategisch concept 'expeditionair optreden' zoemen derhalve drie problemen: nut en noodzaak er van worden betwist in een heftig publiek debat; de operaties zelf blijken moeilijker en langduriger dan Defensie zelf planmatig had aangenomen, en het Britse publiek ziet of herkent onvoldoende de koppeling tussen onveiligheid in Irak of Afghanistan en veiligheid in de straten van Londen.

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van kolonel (KL) Frans Matser en majoor der mariniers Marc Houben.

Over beheer en bestuur van de defensie-organisatie

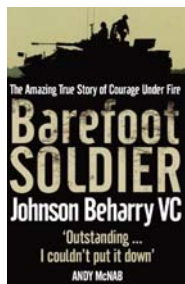
Uit de genoemde documenten blijkt een grote onvrede over de wijze waarop de defensie-organisatie wordt bestuurd. 'De grootste vijand voor de krijgsmacht is het ministerie van Defensie' riep *The Guardian* recent. Het is de rol van het ministerie om de politieke doelstellingen te vertalen in militair vermogen en operaties. Het departement is enerzijds een *department of state* en anderzijds een militair hoofdkwartier. Die twee gedaanten zijn *uneasy bedfellows*, aldus sommigen. Het civiele bestuur van het departement wordt een gebrek aan effectiviteit verweten (onder meer op het gebied van verwerving en instandhouding van materieel) en de bevelhebbers zijn dermate diep het paarse bestuur ingezogen dat zij nagenoeg onzichtbaar zijn geworden. Er is een duidelijke roep om effectiever (civiel) bestuur en zichtbaarder *uniformed leadership* met duidelijke bevelslijnen en een heldere afbakening van verantwoordelijkheden. Britse bevelhebbers zijn wel verantwoordelijk, maar die verantwoordelijkheid gaat niet gepaard met voldoende bestuurlijke armslag.

Een publiek debat?

De samenstelling en inrichting van de Britse krijgsmacht is grotendeels gebaseerd op het *Strategic Defence Review* van 1998. Deze mentale en politieke exercitie is onder leiding van defensie-minister Robertson uitgevoerd. En hoewel in 2001 een hoofdstuk aan het SDR is toegevoegd, bestaat er brede overeenstemming dat een fundamentele herziening nodig is waarbij taken, middelen, budget en prioriteiten voor de Britse krijgsmacht tegen het licht worden gehouden. Een behoedzaam strategisch oordeel is nodig, geen tactische reactie.

Interessant zijn de opvattingen over de inrichting van zo'n proces. Een dergelijk debat mag niet in een kamer zonder ramen worden gevoerd door het traditioneel gesloten *defence establishment*. Traditioneel, want het Britse defensiebeleid wordt in de regel uit het zicht van journalisten en academici bedacht en opgeschreven. Een brede en transparante maatschappelijke discussie is nodig, waarbij de *service chiefs* een aanjagende en zichtbare rol in de discussie dienen te vervullen. Een dergelijk open en toegankelijk debat dient een tweeledig doel. Ten eerste dient de discussie uit te monden in een Nationale Veiligheidsstrategie, gecoördineerd, aangestuurd en bewaakt vanuit het kabinet van de Prime Minister. Ten tweede heeft het debat ook een belangrijke publieke functie, namelijk meer maatschappelijk begrip kweken voor de complexe missies die de krijgsmacht uitvoert, de bijdrage die de krijgsmacht daarmee levert aan de nationale veiligheid en de risico's die militairen daarbij lopen ten behoeve van de natie.

Hoewel de professionaliteit van de Britse krijgsmacht niet ter discussie staat, lijkt een herbezinning op middelen, rollen en prioriteiten aanstaande. In dat debat zal het thema internationale samenwerking nadrukkelijk aan de orde komen. Daar kunnen wij ons voordeel mee doen. Enerzijds door met onze Britse collega's mee te denken, anderzijds door nieuwe mogelijkheden voor samenwerking te identificeren en, waar mogelijk en wenselijk, die ook in te vullen. In ieder geval reden genoeg om de professionele band met de Britten te koesteren en waar mogelijk aan te halen. ■

Barefoot Soldier

A Story of Extreme Valour

Door Johnson Beharry VC (met Nick Cook)

Londen (Sphere) 2006

370 blz.

ISBN 978 0 316 73321 2

€ 26,65 (hardcover) of € 9,80 (paperback)

Op 27 april 2005 ontving soldaat Johnson Beharry het Victoria Cross, de hoogste dapperheidsonderscheiding van Groot-Brittannië, uit handen van koningin Elisabeth II. Het was sinds 1965 niet meer voorgekomen dat de onderscheiding aan een nog levende Britse militair was uitgereikt. Na de Tweede Wereldoorlog is het Victoria Cross (ingesteld in 1856) slechts twaalf keer toegekend, waarvan zes maal postuum. Na Beharry heeft nog een militair het kruis gekregen, een parachutist voor optreden in Afghanistan, maar postuum. Beharry is op dit moment een van de twaalf nog levende dragers van het Victoria Cross – en met zijn 28 jaar tevens de jongste.

Beharry was als soldaat-chauffeur ingedeeld bij *1st Battalion Princess of Wales's Royal Regiment* dat in april 2004 voor een half jaar naar Irak ging. Het bataljon zat in al-Amarah, zo'n 160 kilometer ten noorden van Basra. Aanhangers van de shiitische geestelijke Muqtada al-Sadr probeerden juist in deze maanden de stad in handen te krijgen. Het optreden van de zwaar-bewapende en nietsontziende Sadristen verraste de Britten, die op een rustige tijd hadden gerekend, enorm. Zij kwamen al vanaf de eer-

ste dag terecht in een heksenketel, die vrijwel dagelijks gewapend optreden eiste. Mortierbeschietingen, hinderlagen van royaal met RPG's en AK-47's uitgeruste tegenstanders, aanvallen met petroleumbommen in de nauwe straten van de stad en snipervuur van de daken van de huizen waren al gauw normale routine voor het bataljon.

Op 1 mei 2004 wist Beharry als chauffeur van een Warrior, het door de Britten gebruikte gepantserde rupsvoertuig, onder zwaar vijandelijk vuur uit een hinderlaag te ontsnappen en persoonlijk – en nog steeds onder intensief vuur – zijn gewonde collega's die achter in de bak van de Warrior lagen te evacueren. Op 11 juni daaropvolgend liep Beharry met een kolonne Warriors opnieuw in een hinderlaag waarbij hij, hoewel zwaar gewond door een vlakbij hem ontploft projectiel van een RPG, zijn voertuig met bemanning nog net uit de gevaarzone kon rijden voor hij het bewustzijn verloor. Hij werd zwaar gewond afgevoerd naar Koeweit en Engeland waar hem ingrijpende hersenoperaties wachtten en een lange periode van moeizaam herstel. Voor beide *acts of heroism* kreeg Beharry in 2005 het Victoria Cross.

Boeiend document

Eind 2006 verscheen Beharry's autobiografie. Het is om twee redenen een lezenswaardig en boeiend document. In de eerste plaats omdat het een klemmend en – zo lijkt het – waarheidsgetrouw beeld oproept van de strijd in Irak zoals de Britse militairen die in 2004 in al-Amarah moesten voeren. Het is een beklemmend en bij vlagen spannend verslag van optreden in een vijandige stad, waar de militairen vanuit elke straat, vanuit elk huis en vanaf elk dak bestookt werden. De lezer maakt het militair optreden als het ware mee vanuit de krappe bestuursplaats linksvoor op de Warrior. De hoofdstukken over de strijd in de maanden april, mei en juni zijn indrukwekkend door hun directe weergave van de belevenissen en reacties van de militairen tijdens de patrouillegang door de stad. De tweede reden die dit boek het lezen waard maakt is de uitvoerige beschrijving van de jeugd en het opgroeien van Johnson Beharry op het eiland Grenada in het Caribisch gebied. Het is het onthutsende verhaal van een kind dat in schrijnende armoede opgroeit maar er door persoonlijke wilskracht, karakter (en geluk) toch iets van weet te maken. Voor Beharry is zijn dienstneming bij het Britse leger een ontsnapping aan armoede, drank, drugs en misdaad geweest. Het leger heeft hem gered van een wisse ondergang. Beharry groeide op in een gezin van acht kinderen, met een gewelddadige en aan de drank verslaafde vader, min of meer opgevoed door een van zijn oma's. In 1999 naar Londen gekomen, blijkt het leven ook daar vol gevaren. Min of meer in een opwelling meldt Beharry zich bij een militair recruterings-

centrum. Met volharding slaat hij zich door de training. Het levensverhaal van Beharry is al met al enerverend en ook wel ontroerend.

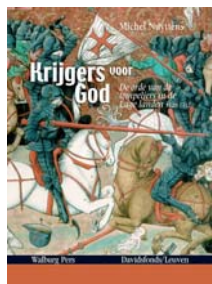
Uit actieve dienst

Beharry heeft het met zijn 'ghost-writer' beslist getroffen. Nick Cook is een professional. Hij heeft Beharrys levensverhaal met verve opgeschreven. De toon is nuchter en laconiek, en ondanks een gerechtvaardigde trots op wat Beharry heeft bereikt, toch ook bescheiden. Het verhaal

wemelt van sprekende, humoristische en karakteristieke gebeurtenissen en momenten en heeft een West-Indische sfeer. Beharry zal het met zijn Victoria Cross nog wel moeilijk krijgen. Zo'n onderscheiding verandert het leven volledig, zoals hij van oudere militairen meteen te horen kreeg. Bovendien kan er van een terugkeer in actieve dienst – wat hij het liefst zou willen – geen sprake meer zijn vanwege de blijvende gevolgen van zijn verwondingen.

Aandacht in de media heeft ook zijn keerzijde. Vorig jaar april zag de BBC af van de uitzending van een documentaire die over Beharry was gemaakt omdat de omroep de gevoelens van de mensen die tegen de oorlog in Irak zijn wilde ontzien. Beharrys verhaal werd 'te positief' bevonden. Je vraagt je af wat ze daar willen. Dat Beharry zich in een documentaire tegen de oorlog zou uitspreken?

Dr. J.A. de Moor, NIMH

Krijgers voor God

De orde van de tempeliers in de Lage Landen

Door Michel Nuyttens

Zutphen (Walburg Pers) 2007

246 blz.

ISBN 978 90 8112 971 8

€ 24,95

Op 25 oktober vorig jaar, bijna 700 jaar na de opheffing van de orde van de Tempeliers, meldde het Vaticaan dat deze geestelijke ridderorde ten onrechte was beschuldigd van corruptie, ketterij en sodomie. Deze opmerkelijke verklaring, die het NOS-journaal zelfs als nieuws-item bracht, volgde na de bestudering van de processtukken opge maakt ten tijde van de vervolging van de Tempeliers aan het begin van de veertiende eeuw. Deze officiële processtukken, die onlangs in luxe folianten zijn gepubliceerd onder de naam *Processus contro Templarios*, rehabiliteren de ridders, van wie er tientallen stierven op de brandstapel. In 1118 werd de Orde van de arme ridders van de tempel van Salomon,

zoals de religieuze ridderorde officieel heet, opgericht door een aantal Franse en Vlaamse edelen. De orde moest de christelijke bezittingen in het Heilige Land verdedigen en de bedevaartroutes naar Jeruzalem vanuit het westen beveiligen. De orde van de Tempeliers vervulde deze taken tot 1296, het jaar waarin de laatste christelijke bezittingen in het Heilige Land verloren gingen, maar ontwikkelde zich tegelijk tot een belangrijke bestuurlijke speler, waar geen wereldlijk of kerkelijk leider om heen kon.

Sterke positie

De Tempeliers bezaten zogeheten commanderijen (versterkte hoeven) in grote delen van Europa en

speelden een belangrijke rol in het handelsverkeer van de late middeleeuwen. Zo was de orde onder meer thesaurier van de Franse koning. De positie van de orde was op enig moment zo sterk dat de Franse koning Philips de Schone samen met paus Clemens V, die met zijn hulp aan de macht was gekomen, besloot de orde op te heffen. Op vrijdag 13 oktober 1307 werden alle ridders, die zich verspreid in zowat heel Europa bevonden, in één keer aangehouden. Deze operatie mag, gezien de coördinatie en de communicatie die daarmee gepaard moet zijn gegaan, met recht een huzarenstuk heten. Het proces tegen de tempelridders eindigde in 1314 met de terechtstelling van de laatste grootmeester van de orde, Jacques de Molay.

Hernieuwde aandacht

De Tempeliers verdwenen daarmee uit het beeld, totdat Romantische schrijvers het verhaal van de orde in de negentiende eeuw oppikten. De rol die de orde speelt in de *Da Vinci Code* van Dan Brown heeft de mythe rondom deze machtige ridders recentelijk opnieuw gevoed. Bovendien heeft het tal van auteurs

én uitgevers geïnspireerd om het verhaal van de ridderorde vanuit uiteenlopende perspectieven (nogmaals) te vertellen.

Zo verscheen recent een uitgave die de orde van de Tempeliers in de Lage Landen beschrijft. De auteur, de Vlaming Michel Nuyttens, beschrijft vooral de rol die Vlaamse edelen hadden bij de oprichting van de orde en de rol die de orde speelde in het zuidelijk deel van de Lage Landen, het huidige België. Zijn boek valt uiteen in twee delen: een meer algemeen deel, dat de opkomst en de ondergang van de orde beschrijft, en een deel dat zich specifiek richt op de situatie in de Lage Landen. Het algemene deel is informatief, maar heeft toch vooral het karakter van een bloemlezing uit andermans werk. De auteur baseert zich vrijwel geheel op het werk van Malcolm Barber (*The New Knighthood. A History of the Order of the Temple*, Cambridge, 1994) en Alain Demurger (*Vie et mort de l'ordre du Temple*, Parijs, 1985). Dit is overigens niet onterecht, want deze literatuur staat te boek als standaardwerk. Toch doet de selectie die de auteur maakt geen recht aan deze bronnen. Nuyttens gebruikt vooral die passages die wijzen op Vlaamse betrokkenheid bij en invloed op de orde. De orde lijkt soms zelfs wel een Vlaams onderonsje, hetgeen absoluut geen recht doet aan de invloed van de Franse edelen.

Doen en laten van de orde

Het interessante deel van het boek beschrijft van het doen en laten van de orde in de Lage Landen. De auteur is rijksarchivaris in Brugge en geeft niet alleen een compleet overzicht van de bezittingen van de

Tempeliers, maar schetst ook het dagelijkse leven in de orde. Daarbij overheerste geen wapengekletter maar noeste arbeid in de verschillende huizen en commanderijen van de orde in met name het Vlaamse deel van de Lage Landen. In het Nederlandse deel had de orde maar één commanderij, Ter Brake, in Alphen (NBr). In 1144 had de Heer van Breda een aantal landerijen aan de orde geschonken, later volgden andere edelen. Zoals gezegd speelde de orde in de Lage Landen vooral een logistieke rol: men leverde manschappen, uitrusting maar vooral geld aan de ordeleden die in de kruistochten vochten. Commanderijen droegen in veel gevallen een derde van hun inkomsten in contanten af aan de commandeur van de provincie.

De inkomsten uit de Lage Landen werden aanvankelijk gebruikt ter financiering van de operaties van de Tempeliers in het Heilige Land, maar verdwenen steeds meer in de schatkist van de orde in Parijs. De orde functioneerde dan ook meer en meer als bank van lening voor edelen en vorsten, en verwierf mede daardoor een invloedrijke positie in de binnen- en buitenlandse politiek van een aantal vorstenhuizen. Dit leverde de orde veel aanzien en respect op, maar zorgde ook voor afgunst bij wereldlijke en kerkelijke leiders. De orde opereerde steeds vaker onafhankelijk van de paus en de machtige Franse koning. In het begin van de veertiende eeuw leidde dit uiteindelijk tot een escalatie. Nadat Philips de Schone in 1307 de opdracht tot gevangenneming van alle Tempeliers uitvaardigde werden ook alle leden van de orde in de Lage Landen aan-

gehouden. Na ondervraging, waarbij waarschijnlijk gefolterd is, bekenden allen schuld. De orde werd bij pauselijk decreet opgeheven en alle bezittingen verbeurd verklaard. Daarmee kwam een einde aan de orde van de Tempeliers.

Informatief met chauvinistische toon

Het boek van Nuyttens biedt een compleet en informatief overzicht van de handel en wandel van de orde van de Tempeliers in de Lage Landen. Nuyttens scheidt de historische feiten van de mythes en laat zich niet verleiden tot romantische bespiegelingen over de talloze al dan niet geheime genootschappen die zich op historische banden met de orde beroepen.

Voor meer algemene informatie over de orde kan beter het goed toegankelijk werk van Barber en Demurger ter hand worden genomen. De lezer dient ook voorbereid te zijn op de licht chauvinistische toon die de auteur hanteert. Bovendien gebruikt Nuyttens zijn boek om een vete met een andere Vlaamse auteur, Jan Hosten, uit te vechten: op verschillende plaatsen neemt Nuyttens op een enigszins vileine manier afstand van hetgeen deze auteur in 2006 in zijn boek *De tempeliers. De Tempelorde tijdens de kruistochten en in de Lage Landen* over de orde vermeldt.

Dit alles neemt niet weg dat *Krijgers voor God* voor de geïnteresseerde lezer een prima introductie vormt. Het zal in dat geval een prikkel vormen voor een verdere ontdekkings-tocht naar de bijzondere geschiedenis van deze religieuze ridderorde.

Drs. J.A.J. Leijtens,
Luitenant-kolonel KMar

SUMMARIES

R. Blom – The Pilot Project ‘Chinook’

Within Defense, management is less transparent than Command and Control that guides military operations. An important goal of management is to balance operational demands with availability of weapon systems and financial control. The author uses the pilot project ‘Chinook’ as an

example to clarify elements such as premises, targets and approach. He also discusses agreements and argues that the findings of the pilot ‘Chinook’ are valuable for other projects within the Air Force and within Defense in a broader sense.

A. de Munnik – The bachelor Military Science

The Declaration of Bologna marked an important change in academic education, leading to a structure of Masters and Bachelors currently in use in 45 countries. The author reflects on the impact of this Declaration on the education at the Netherlands Defense Academy. He focuses on the bachelor

Military Science, presenting background, vision, and curriculum and discussing some recent developments. This bachelor is an investment in officers who – later on in their careers – might be asked to contribute to the conceptual development of military power.

D.L.J. Speetjens – Employer Support

Many Armed Forces that have a reserve component use Employer Support. Such programs support both the reservist and his civil employer. The author discusses the need of such a program for the Dutch Armed Forces. He clarifies the Dutch reserve component, the policy towards reservists,

the civilian perspective and Employer Support in the UK and Australia. In his concluding remarks he presents some recommendations to improve the relationships among the different parties involved.

H. Amersfoort – Expeditionary Forces and Field Army

Early 2007, the high cost of Dutch operations in Uruzgan became clear. Selling military equipment might help compensate budgetary deficiencies. This, however, could influence future capabilities. The Netherlands has always wrestled with the question to what extent its Armed Forces

could be an affordable copy of continental or maritime powers. The author discusses the history of this question since 1918. The challenge remains how to balance ambitions, means and our reflection on great powers.

BOEKAANKONDIGING

Zojuist verschenen:

OFFICIEREN AAN HET WOORD

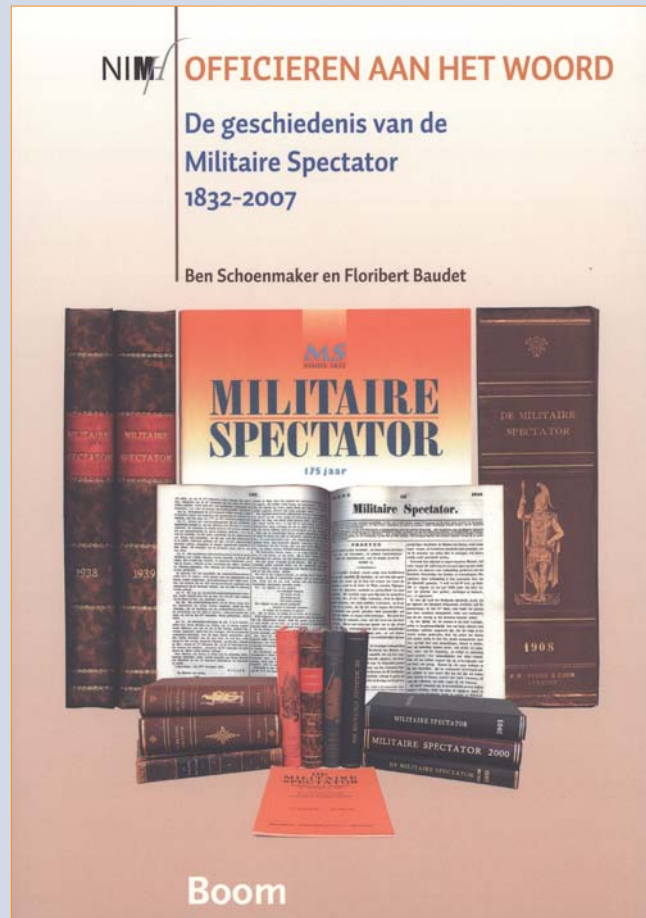
**De geschiedenis van
de Militaire Spectator
1832-2007**

*Floribert Baudet
en
Ben Schoenmaker*

De Militaire Spectator is het oudste
nog verschijnende tijdschrift van
Nederland.

Al 175 jaar stelt dit blad militaire
vraagstukken uit heden en verleden
aan de orde: van de Tachtigjarige
Oorlog tot en met het huidige
NAVO-optreden in Afghanistan.

Officieren aan het woord
beschrijft de geschiedenis
van de Militaire Spectator.

KORTINGSBON

Met deze bon krijgt u € 5,00 korting op het boek *Officieren aan het woord* van Floribert Baudet en Ben Schoenmaker, ISBN 9789085065050. U krijgt het boek voor € 19,50 thuisgestuurd (normale prijs € 24,50). Er worden geen verzendkosten berekend. U betaalt met de bijgesloten acceptgiro.

Naam:

E-mail:

Adres:

Datum:

Postcode/Plaats:

Telefoon:

Handtekening:

Stuur deze bon in een ongefrankeerde envelop naar: Uitgeverij Boom, Antwoordnummer 10618, 1000 RA Amsterdam. Korting is geldig tot en met 1 februari 2008. Actienummer: 90144486

KORTINGSBON